

MONITUM

AD HOMILIAS IN OZIAM SEU DE SERAPHINIS.

Ad Homilias in Oziam hæc notat Henricus Savilius, Tomo 8, in notis col. 722 : « Ex his quinque Orationibus in Oziam Catalogus Augustanus, num. 30, 31, 32, 33, agnoscit quatuor, hoc est, demta quarta cæteras omnes. Et proculdubio omnes γνήσιαι. Primam hanc bis editam Romæ emendavimus ex quatuor scriptis Codicibus, quorum primus fuit interpretis Erasmi, et nunc est in Bibliotheca Universitatis Oxoniensis : secundus ex Bibliotheca Collegii Novi Oxoniensis promptus ; tertius ex Bibliotheca Universitatis Cantabrigiæ : quartus mihi a doctissimo Croshavio commodatus ; adhibitis etiam Q. Septimii Florentis Christiani, viri multis nominibus orbi Christiano noti, ingeniosis et doctis conjecturis : nam libris Mss., ut videtur, prorsus destituebatur. Porro sciat lector in omnibus fere illustrioribus bibliothecis Italiæ et in Regia Lutetiæ reperiri inter Chrysostomi Manuscripta librum inscriptum, Χρυσσοστόμου μαργαρίται : quæ codex nihil aliud continet, quam συναγωγήν quamdam lectissimarum (ut ipsi συναγωγῆν visum est, non magni iudicii viro, ut qui pleraque collegerit, inter sua margarita, subfusca ac liventia) orationum Chrysostomi : quo in numero sunt hæc quinque in Oziam, sex contra Judæos, et aliæ ad 70, vel 80 numero ; quas omnes suis locis repræsentabimus. Quod monuisse operæ pretium fuit, ne quis in illam συναγωγήν incidens, aliquid novi se putet reperisse. »

Hactenus Savilius, qui recte observat Homilias illas quatuor in Oziam in Catalogo Augustano, quem dedimus Tomo 1, p. 841, memoratas, esse primam, secundam, tertiam et quintam ; unde sequitur, quartam in ejus, qui Catalogum illum jam olim concinnavit, exemplari non fuisse, aut saltem non ibi fuisse eodem positam ordine. Vereque exploratum est, hasce homilias non esse omnes eo ordine, quo habitæ [94] sunt, positas. Prima enim cum secunda non cohæret, videturque dicta longo post secundam tempore ; nempe quando, imperium tenente ignavo quodam et boni consilii experte principe, barbari invaserunt, exercitus Romanorum profligatus est, calamitates immissæ sunt ; quæ omnia recenset Chrysostomus num. 4. Hæc porro in Arcadii imperium, quod cœpit anno 395, referenda videntur, ut animadvertit etiam vir sagacissimus Tillemontius. Ad hæc autem prima in Oziam quasi occasione quadam tantum in historiam Oziam et in Seraphinorum visionem incidit : ita ut secunda vel ex modo ordiendi, alio facta tempore aliaque occasione statim videatur. Certe prima diu postea, Arcadii nempe tempore, ut ex conjectura statuitur, dicta fuerit. An vero Antiochiæ, an Constantinopoli, non ita facile est divinare.

Secunda Antiochiæ haud dubie habita est. Id quod ex iis, quæ circa finem homiliæ ait, arguitur ; nempe se citius finem dicendi facere, ut loco cedat præceptori seu διδασκάλῳ, scilicet Flaviano Antiochiæ episcopo, quod et alibi passim factum deprehendimus. De anno autem non ita facile est vel ex conjectura dicere. Nam quod Tillemontius suspicatur, cum comparat Chrysostomus doctrinam suam recenti vino, doctrinam autem Flaviani vino veteri, se hæc initio sacerdotii sui concionatum subindicare : illud certe vel ipso Tillemontii iudicio levissimum est ; ejusdem generis est illud aliud indicium, inde sumtum, quod paulo post initium dicit se dignum habitum fuisse qui apud illos concionaretur, κατηξιώθημεν. Nam quid inde inferas, cum certum sit Chrysostomum non primo solum anno, sed etiam secundo, tertio, aliisque, honori sibi haud dubie duxisse quod coram tanta plebe, episcopo sæpe præsentem, concionaretur ? Verum aliquam temporis notam, quam non animadvertit Tillemontius, inde sumere licet, quod num. 2 et 3, postquam dixerat Deum Abrahami nomini addidisse literam, ita ut qui Ἀβράμ vocabatur, Ἀβραάμ postea diceretur, ut unius literæ additamento signum principatus ipsi daret ; postea subjunxit : ἀλλὰ περὶ μὲν

ὀνομάτων ἐν ἑτέρῳ καιρῷ διηγήσομαι, *sed de nominibus alio tempore disseram*, quo significat se de mutatione nominum postea dicturum esse; id quod abunde præstitit in quatuor Homiliis de Mutatione nominum, quas habes Tomo 3, ubi de mutatione nominis Abraham agitur, p. 107, et 112, et Sermone nono in Genesim, qui post secundam Homiliam de Mutatione nominum habitus est, ubi etiam de mutatione nominis Abraham agitur, p. 691. Certum itaque exploratumque habeo, hanc homiliam eodem anno habitam fuisse quo illæ de Mutatione nominum dictæ sunt, quo etiam Homiliæ in Genesim sexaginta septem; Homiliæ item in Actorum inscriptionem, et aliæ quædam, ut videas Præfatione in quartum Tomum, et in Monito ad Homilias in inscriptionem Actorum Tomo 3. Quis vero sit ille annus, nondum potui probabili conjectura assequi: hæc omnia in annum 388 conjici forte possent.

Homilia tertia aliquanto tempore post secundam habitata est, Flavianusque episcopus post Chrysostomum concionatus est; sed hic de Martyribus, Chrysostomus autem de Ozia et de Seraphinis, imo potius de superbia Ozia regis, quæ ipsum præcipitem dedit.

Homilia quarta nullo modo posse creditur ad quintæ seriem deduci; licet enim circa medium de Ozia agatur, nihil est quod suadere posse videatur hanc eodem tempore, eademque in urbe habitam fuisse. Imo vero non desunt quæ subindicent hanc Constantinopoli fuisse dictam. Quamobrem jure is qui Catalogum operum Chrysostomi γνησίων jam olim concinnavit, hanc non in reliquarum serie posuit. Illum vide Catalogum Tom. 1, p. 841. Hoc autem me movet ut Constantinopoli editam conjiciam; nam id quod dicit σύγκλητον ἔχει καὶ ὑπάτους ἀριθμεῖν ἔχομεν, ὠνίων ἀφθονίαν, θέσεως ἐπιτηδειότητα, *Senatum habet* (nempe urbs), *et consules numerare possumus, venalium copiam, situm commodum*; quod Romæ urbem comparat; quod eam dicit orbis metropolim; hæc nimirum omnia non video posse alteri quam Constantinopoli competere posse; etsi Tillemontius, subdubitando tamen, hæc ad Antiochiam referre conetur. Quapropter hanc extra seriem aliarum reponerem, si per manuscriptos Codices liceret, ubi hic ordo ut plurimum saltem observatur. Hæc porro homilia habitata est cum æstus esset ingens, æstatis, ut credere est, tempore.

Homilia igitur quinta tertiam ordine sequuta est, cum illaque convenit, non item cum quarta, quæ alio tempore, alio ut videtur loco, pronuntiata fuit. Sexta autem homilia quintam nativo ordine sequitur, et Antiochiæ habitata fuit. Hæc porro sexta homilia dicta fuit paucis diebus ante Quadragesimam, anni fortasse 388: qua de re non omnino constabit, donec quid indicii accesserit.

Quinque priorum interpretatio est Erasmi, quam multis in locis emendavimus; sextæ est Frontonis Ducæi.

ΕΠΙΛΟΓΗ

[95] *Τῶν ἀπαντησάντων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ περὶ εὐταξίας ἐν ταῖς δοξολογίαις. Καὶ εἰς τὸ, « Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπημέρου. »*

α'. Πολλὴν ὁρῶ τὴν σπουδὴν ἐνδεικνυμένους ὑμᾶς εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὰ πρῶην ἡμῖν εἰρημένα. Διὰ τοῦτο τοίνυν ἀόκνως τὰ τῆς διδασκαλίας καὶ γὰρ καταβάλλομαι σπέρματα, χρησταῖς ἐντεῦθεν ταῖς ἐλπίσι τρεφόμενος^α. Καὶ γὰρ ὁ γεωργός, ὁπότεν πόνῳ μὲν τὰ σπέρματα καταβάλλῃ, εὐφοροῦσαν δὲ τὴν γῆν καὶ τὰ λήϊα κομῶντα θεάσεται, τῶν πρῶην ἐπιλανθάνεται κόπων, καὶ πρὸς τὴν ἐξῆς ἐργασίαν τε καὶ συντήρησιν τῷ^β προσδοκωμένῳ διανίσταται κέρδει. Καίτοι πόσον ποριμωτέρα καὶ ἐπικερδῆς αὕτη καθέστηκεν ἢ γεωργία! Ἐκεῖνη μὲν γὰρ τῶν καρπῶν τῶν αἰσθητῶν περιποιουμένη τὴν ἀφθονίαν, σώμασιν ἐναποτίθεται τροφήν^γ αὕτη δὲ τῶν λόγων καταβαλλομένη διδασκαλίαν, καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος πλεονάζουσα χάρισμα, τὸν ψυχικὸν ἐναποτίθεται πλοῦτον, τὴν ἀδαπάνητον καὶ ἀκλήρατον τροφήν, τὴν μὴ διαλυομένην, μηδὲ φθειρομένην ἀκολουθία^δ, ἀλλὰ ἀβρήτω τινὶ συντηρουμένην προνοία, καὶ νοητὴν τὴν ἀπόλαυσιν ἔχουσαν. Αὕτη τῶν ἐμῶν πόνων ἢ ἐπικαρπία, οὗτος ὁ ἐναποτιθέμενος τῇ ὑμῶν ἀγάπῃ πλοῦτος. Τοῦτον οὖν ἀξιοζήλον ἐν ὑμῖν κατανοῶν, χαίρω διὰ παντός, ὡς μὴ εἰκῆ τὰ σπέρματα καταβάλλομενος^δ, ὡς μὴ μάτην τοὺς πόνους ὑπομείνας, ὡς εἰς εὐφορον καὶ λιπαρὰν ἐπισπεύρων γῆν, καὶ πρὸς καρποφορίαν ἐπιτηδεύων. Πόθεν οὖν τὸ τοιοῦτον καταστοχάζομαι κέρδος; πόθεν εἰς ἔργον τοὺς λόγους προκόπτοντας κατανοῶ; Ἐκ τῆς παρουσίας δηλονότι συνδρομῆς, ἐκ τοῦ τὴν μητέρα πάντων τὴν ἐκκλησίαν μετὰ σπουδῆς ὑμᾶς καταλαβεῖν, ἐκ τῆς παννύχου ταύτης καὶ διηνεκοῦς στάσεως, ἐκ τοῦ τὴν ἀγγελικὴν χοροστασίαν μιμουμένους ἀκατάπαυστον τῷ Κτίστη τὴν ὑμνολογίαν προσφέρειν. Ὡς τῶν τοῦ Χριστοῦ δωρημάτων! Ἄνω στρατιαὶ δοξολογοῦσιν ἀγγέλων· κάτω ἐν ἐκκλησίαις χοροστατοῦντες ἄνθρωποι τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἐκμιμοῦνται δοξολογίαν. Ἄνω τὰ Σεραφίμ τὸν τρισάγιον ὕμνον ἀναβοᾷ^ε κάτω τὸν αὐτὸν ἢ τῶν ἀνθρώπων ἀναπέμπει πληθὺς^ε κοινὴ τῶν ἐπουρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων συγκροτεῖται πανήγυρις· μία εὐχαριστία, ἓν ἀγαλλίαμα, μία εὐφρόσυνος χοροστασία. Ταύτην γὰρ ἢ ἀφραστός τοῦ Δεσπότης [96] συγκατάβασις ἐκρότησε, ταύτην τὸ Πνεῦμα συνέπλεξε τὸ ἅγιον, ταύτης ἢ ἀρμονία τῶν φθόγγων τῇ πατρικῇ εὐδοκίᾳ^ε συντηρήσθη· ἄνωθεν ἔχει τὴν τῶν μελῶν

^α Aliquot mss. τὰ τῆς διδασκαλίας καταβάλλομεν σπέρματα, χρησταῖς ἐντεῦθεν ταῖς ἐλπίσι τρεφόμενοι. Hancsecutus lectionem est Erasmus. Infra item aliquot mss. καταβάλλῃ εὐφοροῦσαν.

^β Alius ἐργασίαν τε καὶ ἐπιμελείαν τῷ. Paulo post unus αὕτη γέγονεν ἢ γεωργία.

^γ Quatuor διαφθειρομένην ἀκολουθίαν. Alii, pari ferme numero φθειρομένην ἀκολουθία. Quam postremam lectionem sinceriores putat Boisius in notis Savillii.

^δ Unus σπέρματα κατατιθέμενος. Paulo post alius καὶ λιπαρὰν κατασπεύρων.

^ε Edil. τῇ πνευματικῇ εὐδοκίᾳ. Manuscripti fere omnes

εὐρυθμίαν, καὶ ὑπὸ τῆς Τριάδος, καθάπερ ὑπὸ πλήκτρου τινός, κινουμένη, τὸ τερπνὸν καὶ μακάριον ἐνηχεῖ μέλος, τὸ ἀγγελικὸν ἄσμα, τὴν ἄληκτον συμφωνίαν. Τοῦτο τῆς ἐνταῦθα σπουδῆς τὸ πέρας, οὗτος ὁ τῆς συνελεύσεως ἡμῶν καρπός. Διὰ τοῦτο χαίρω τὴν τοιαύτην καθορῶν εὐδοκίμησιν· χαίρω τὴν ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν εὐφροσύνην κατανοῶν, τὴν χαρὰν τὴν πνευματικὴν, τὴν κατὰ Θεὸν ἀγαλλίασιν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω περιχαρῆ τὴν ἡμετέραν διατίθησι ζῶην, ὡς ἢ ἐν ἐκκλησίᾳ θυμηδία. Ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ τῶν χαιρόντων συντηρεῖται χαρὰ, ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ τῶν ἀθυμούντων εὐθυμία, ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ τῶν λυπουμένων εὐφροσύνη, ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ τῶν καταπονουμένων ἀναψυχή^ι, ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ τῶν κοπιῶντων ἀνάπαυσις. Δεῦτε γὰρ, φησὶ, πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πέφορτισμένοι· καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Τί ταύτης τῆς φωνῆς γένοιτ' ἂν ποθεινότερον; τί τῆς κλήσεως ταύτης ἠδύτερον; Πρὸς εὐωχίαν σε καλεῖ ἐν ἐκκλησίᾳ σε καλῶν ὁ Δεσπότης^β, εἰς ἀνάπαυσιν ἀντὶ τῶν κόπων προτρέπεται, εἰς ἄνεσιν ἐκ τῶν ὀδυνηρῶν μετατίθησι, τὸ βᾶρος τῶν ἀμαρτημάτων κουφίζων· τρυφή τὴν ἀθυμίαν, καὶ εὐφροσύνη τὴν λύπην ἰάται. Ὡς τῆς ἀφάτου κηδεμονίας^γ! Ὡς κλήσεως ἐπουρανίου! Σπεύσωμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, αὐτὴν μὲν ἐπιτεινομένην ἐνδείκνυσθαι τὴν σπουδὴν, μετὰ δὲ τῆς προσηκούσης εὐταξίας καὶ τοῦ πρέποντος σκοποῦ ταύτην ἀποπληροῦν^ι. Καὶ γὰρ τὸν περὶ τούτου λόγον ὑμῖν σήμερον κινήσαι βούλομαι, φορτικὸν μὲν εἶναι δοκοῦντα, ἀνεπαχθῆ δὲ καὶ ὠφέλιμον ὄντα τῇ ἀληθείᾳ. Οὕτω γὰρ καὶ φιλόστοργοι πατέρες ποιοῦσιν· οὐ μόνον τὰ πρὸς ὀλίγον χαροποιοῦντα, ἀλλὰ καὶ τὰ λυποῦντα παρεγγυῶνται τοῖς τέκνοις· καὶ οὐ τὰ αὐτόθεν ἐνδεικνύμενα τὴν ὠφέλειαν παραινοῦσιν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ ὅσα δοκοῦσι μὲν εἶναι φορτικά, σωτήρια δὲ ἐστὶν ἀποπληρούμενα, καὶ ταῦτα μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας διδάσκουσι, καὶ ἀσφαλῶς τὴν αὐτῶν ἀπαιτοῦσι συντήρησιν. Καὶ τοῦτον προτείνωμεν τὸν λόγον, ἵνα μὴ μάτην τὸν ἐνταῦθα καταβαλλώμεθα πόνον, ἵνα μὴ τὴν τῆς ἀγρυπνίας ὑπομείνοντες ἀνάγκην, ἀνοήτως πυκτεύωμεν, ἵνα μὴ εἰς ἀέρα διαλυόμεναι αἱ φωναὶ ἐπὶ ζῆμίᾳ μᾶλλον ἐνηχοῖντο, καὶ οὐκ ἐπὶ κέρδει. Οὐδὲ γὰρ ἔμπορος μακρὰς μὲν ἐμπορίας στελλόμενος, πολλὴν δὲ τὴν τῶν πνευμάτων ἐμβολὴν καὶ τὴν τῶν κυμάτων ἐπι-

τῇ πατρικῇ et sic legit Erasmus. Duo mss. totum locum sic habent: τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον συνέπλεξε, ταύτην τὴν ἀρμονίαν τῶν φθόγγων ἢ πατρικὴ εὐδοκία συνήρμοσεν, ὥστε ἄνωθεν ἔχει.

^ι Alii καταπονουμένων παραμυθία, quod idem est: unus καταπονουμένων εὐφροσύνη.

^β Duo mss. ἐν ἐκκλησίᾳ ὁ Δεσπότης. In aliquibus se post ἐκκλησίᾳ deest. Infra legisse videtur Erasmus τρυφή et postea εὐφροσύνη· sed eodem redit sententia.

^γ Quidam ὡς τῆς αὐτοῦ κηδεμονίας, et sic legit Savillius. Ibid. quidam μὴ ἀποκάρωμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, ἐπιτεινομένην μὲ ἐνδείκνυσθαι.

^ι Alii ἀναπληροῦν.

HOMILIA

IN LAUDEM EORUM, QUI COMPARUERUNT IN ECCLESIA, QUÆQUE MODERATIO SIT SERVANDA IN DIVINIS LAUDIBUS. ITEM IN ILLUD, VIDI DOMINUM SEDENTEM IN SOLIO EXCELSO (a) (Isai. 6. 1).

1. *Prædicatio cum agricultura comparatur. Chrysostomus de concursu auditorum gaudet. Laus ecclesiastici conventus.*—Conspicio vos multo studio adnitentes, ut ad effectum perducatis, quæ heri a nobis dicta sunt: eoque nunc haud gravate semen doctrinæ jacimus, quod hinc bona spes alit animum nostrum. Nam et agricola, cum non sine labore quidem semina jecit, sed videt terram feracem segetemque proventu exuberantem, superiorum laborum obliviscitur, atque ad reliquum operæ conservationemque priorum lucri expectatione excitatur. Verum hæc agricultura quanto feracior quantoque lucrosior est? Nam illa quidem frugum sensibilium copiam adferens, corporibus reponit alimoniam: hæc vero dum sermonum jacit doctrinam, spiritualiumque donorum abundantiam adfert, animi divitias recondit, alimoniam quæ nec consumi, nec vitiari potest, reditus qui neque pereunt, neque ævo corrumpuntur, sed arcana quadam et ineffabili providentia conservantur, quorum usus fructus mente percipitur. Hic est meorum laborum proventus, hæc sunt opes quas vestræ caritati recondimus. Has itaque cum considero in vobis augescere, gaudeo semper, ut qui non frustra sementem jecerim, ut qui non incassum labores pertulerim, ut qui in frugiferam pinguemque terram, et ad fructificandum idoneam semen jecerim. Unde igitur hoc lucrum fore conjecto? unde perspicio sermones ad opus proficere? Nimirum ex hoc concursu, ex eo quod ecclesiam omnium matrem studiose occupatis, ex hac pernocte perpetuaque statione, ex eo quod angelicorum ordinum stationem imitantes sine cessatione laudes et hymnos offertis Conditori. O mira Christi dona! In supernis exercitus angelorum canunt gloriam: in terris homines in ecclesiis choros agentes ad illorum exemplum eadem canunt laudis cantica. In supernis Seraphim ter sanctum illum hymnum clamant: in terris eundem hominum promit multitudo, communiterque tum cælestium, tum terrestrium festivus conventus congregatur: una gratiarum actio, una exultatio, una gaudentis choreæ statio. Hanc enim ineffabilis Domini sese ad nos demittentis bonitas constituit, hanc Spiritus congregavit sanctus: hujus vocum concentus

paterno beneplacito¹ congruit: e cælis habet modulorum consonantiam, dum a Trinitate velut a plectro quopiam movetur, delectabile illud ac felix resonat melos, illam angelicam cantionem, illum desinere nescium concentum. Hic est studii præsentis finis, hic conventus nostri fructus: eoque gaudeo talem conspiciens celebritatem: gaudeo dum animorum vestrorum lætitiâ considero, dum gaudium spirituale, dum secundum Deum exultationem. Neque enim ulla res tantum adfert gaudii vitæ nostræ, quantum hoc quod ex animo gaudeatis in ecclesia congregati. In ecclesia gaudentium conservatur gaudium, in ecclesia animo dejectorum est recreatio, in ecclesia dolentium est voluptas, in ecclesia defatigantium respiratio, in ecclesia laborantium requies. Venite enim, inquit, ad me omnes qui laboratis et onerati estis: et ego reficiam vos (Matth. 11. 28). Quid hac voce possit esse desiderabilius? quid hac invitatione jucundius? Ad epulum te vocat qui in ecclesiam te vocat Dominus, ad requiem pro laboribus adhortatur, ad relaxationem a molestiis transfert, pondus peccatorum allevans, deliciis animi molestiam, gaudio mœrorem sanat. O ineffabilem curam! o vocationem cælestem! Festinemus itaque, dilecti, ut eandem summam alacritatem exhibeamus, et cum convenienti modestia considerationeque decente hanc consummemus². Et enim de hoc vobis hodiernum sermonem movere volo, in speciem quidem molestum, cæterum levem, vereque utilem. Sic enim et amantes liberorum patres faciunt: non solum ea quæ ad breve tempus delectant, verum etiam quæ molestiam afferunt filiis adhibent; nec ea modo præcipiunt eis, quæ statim ostendunt utilitatem, sed quæcumque videntur quidem esse molesta, salutaria tamen sunt, si perficiantur, et hæc multa cura docent, diligenterque exigunt ab eis ut serventur. Atque hunc sermonem producemus, ne præsertim laborem frustra insumamus, ne

^{a)} Hæc homiliæ collatæ sunt cum Codicibus Regiis 1819, 1832, 1958, 1960, 1963, 1964, 1973, 2554, et Colbertinus 247, 1030, et 3055.

¹ Edit., *Spiritus beneplacito*. Mss. fere omnes habent, *paterno beneplacito*, et sic legit Erasmus, eamque nos lectionem adoptamus. Certum quippe videtur Chrysostomum tres personas Trinitatis hic commemorare voluisse, ut ex serie liquet. Duo Mss. totum locum sic habent:..... *Spiritus sanctus congregavit; hunc vocum concentum, paternum beneplacitum coaptavit, ita ut e cælis habeat*, etc.

² Quidam: *Ne igitur nos lædeat, dilecti, inopiam nostram, quæ quidem maxima est, modestiam et congruam adhibentes attentionem, satiare*.

sustinentes vigiliæ necessitatem inutiliter in pugilum certamine versemur, ne voces in aerem dissolutæ ad detrimentum sonent potius, quam ad lucrum. Neque enim negotiator e longinquo merces importans, vehementem ventorum incursum undarumque exorientium procellas sustinens, frustra et incassum susciperet ejusmodi labores: verum ideo maria sulcat, et audax est adversus pericula, locaque locis commutat, totasque noctes ducit insomnes, ut negotiatione discescat. Quod si non contingat, sed cum lucro etiam sortis jacturam faciat, ne solvere quidem ancoram poterit, nec illa varia perferre discrimina.

2. *Moralis exhortatio. Quorundam incompositi gestus in ecclesia.* — Hoc itaque scientes, cum decente circumspeditione huc accedamus, ne pro peccatorum remissione etiam accessionem peccatis adjunctam domum referamus. Quid autem est quod quæritur, quodque a nobis repositur? Ut dum divinos hymnos emittimus, multo tremore contracti, multaque religione ornati, ita demum eos offeramus. Nam sunt quidam inter eos qui hic adsunt, quos ne vestræ quidem caritati arbitror esse ignotos, qui contemnentes Deum, ac Spiritus eloquia pro vulgaribus ac profanis ducentes, incompositas voces emittunt, nihiloque melius se gerunt, quam lymphati, toto corpore tumultuantes ac circumacti, moresque præ se ferentes a spirituali statione alienos. Miser et infelix! oportebat te cum tremore ac reverentia angelicam glorificationem emittere, cumque terrore confessionem reddere Conditori, ac per hanc delictorum veniam postulare: tu vero mimorum et saltatorum mores huc inducis, dum indecenter manus jactas, pedibus subsultas, totoque circumageris corpore. Et qui fit, ut non metuas, neque horrescas hæc audens adversus talia eloquia? Non cogitas ipsum hic invisibiliter adesse Dominum, qui uniuscujusque motum metitur, et conscientiam rationem habet? non cogitas angelos huic stupendæ assistere mensæ, cumque reverentia hanc circumvallare? Verum tu ista non cogitas, quoniam ea quæ in theatris audiuntur, quæque spectantur, mentem tuam obscurarunt (a): et ideo quæ illic geruntur in Ecclesiæ ritus inducis: ideo clamoribus nihil certi significantibus animum incompositum evulgas. Quomodo ergo veniam postulabis tuorum delictorum? Quomodo ad misericordiam Dominum inflectes, qui usque adeo contemptim offeras precatorem? *Miserere mei, Deus*, inquis, ac mores a misericordia alienos declaras. Clamas, *Serva me*, et corporis speciem a salute alienam exprimis. Quid ad supplicandum conferunt manus, quæ semper in sublime jactantur, et indecore circumaguntur, quid clamor vehemens, qui cum violento spiritus impulsu strepitum habet nihil certi declarantem? Annon ista quidem partim mulierum in triviis meretriciam artem exercentium, partim vero eorum, qui in theatris vociferantur, sunt opera? Quomodo igitur audes angelorum Deum glorificantium hymnis dæmonum admiscere ludicra? quomodo autem

(a) Hic exagitat eos qui theatra et Circum frequentabant; bene multi autem Antiochiæ erant, quos perpetuo insectatur Chrysostomus.

non revereris hanc vocem, quam illic profers, *Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore (Psal. 2. 11)*? Hoccine est cum tremore servire, sic diffundi distendique, ut nec ipse scias, quæ loquaris incomposito vocis boatu? Istud vero contemptus est, non timoris; arrogantia, non humilitatis; istud ludentium est potius, quam divinas laudes celebrantium. Quid ergo servire Domino in timore? Cum omne præceptum perfecimus, cum tremore et metu hanc confessionem facere, corde contrito menteque submissa preces offerre. Nec solum servire in timore, verum etiam exsultare cum tremore Spiritus sanctus per prophetam jubet. Nam quoniam præcepti exsequutio gaudium gignere solet in animo virtutem exercentis, et hanc, inquit, confessionem cum tremore facere convenit, ne si deposito metu confundamur ac dissolvamur, simul et laborum jacturam faciamus, et Deum in nos provocemus. Sed quomodo, inquis, fieri potest, ut quis exsulet cum tremore? Nam impossibile est simul hæc duo accidere, cum inter hæc plurima sit differentia. Gaudium enim est eorum, quæ desiderat animus, expletio, rerumque jucundarum fruitio, ac molestarum oblivio; metus autem expectatorum malorum incursum, oriens adversus condemnatam conscientiam. Quomodo igitur licet exsultare cum timore, nec simpliciter cum timore, sed etiam cum tremore, qui est timoris vehementia, et immodicæ cujusdam anxietatis signum?

Quantum gaudium afferat Seraphim fruitio visionis Domini, et cur illud gaudium metu sit mixtum. — Quomodo igitur, inquis, hoc fiet? Ipsa te Seraphim docent, quæ re ipsa tali ministerio funguntur. Nam illa ineffabili gloria Conditoris fruuntur, dum incomprehensibilem ejus pulchritudinem contemplantur: non dico illam ut est natura (hæc enim incogitabilis est, nec spectari potest, nec figura exprimi, absurdumque est sic de illa opinari); sed quantum concessum est, quantum ex illo splendore possunt illustrari. Quoniam enim assidue famulantur in circuitu solii regalis, in jugi gaudio perseverant, in sempiterna delectatione, in exsultatione finem non habitura, gaudentia, saltantia, citra ullum silentium gloriam canentia. Nam stare in conspectu majestatis illius, deque splendore illinc refulgente illuminari, hoc illis est gaudium, hoc illis est exsultatio, hoc voluptas, hoc denique gloria. Fortassis sensistis aliquid voluptatis, et cupiditas quædam illius gloriæ vos cepit.

3. At si velitis adhortantem audire, præsentemque gloriæ divinæ celebrationem religiose peragere, non destituet vos hujusmodi gaudium, siquidem ipse est ille Dominus, qui et in cælis et in terris glorificatur: *Pleni sunt enim cæli et terra gloria ejus (Isai. 6. 3)*. Quomodo sit igitur, ut illa Seraphim, cum ejusmodi voluptate fruuntur hanc cum timore misceant? Audi quid dicat propheta: *Vidi Dominum sedentem in solio excelso et elevato*. Quam ob causam cum dixisset Excelsum, adjecit, Elevatum? annon satis erat per celsitudinem rem totam significare, declarareque dignitatis eminentiam? quare ergo addidit, Elevatum? Ut

ανάστασιν ὑπομένων, καταδέξαιτο ἂν εἰκῆ καὶ μάτην τοὺς τοιοῦτους ὑπομένειν κόπους· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠ καὶ πελάγη τέμνει, καὶ κινδύνων κατατολμᾷ, καὶ τόπους ἐκ τόπων μεταμείθει, καὶ ἀϋπνοὺς πάσας διατελεί νύκτας, ἵνα τὰ τῆς ἐμπορίας αὐτῷ πλεονάζῃ. Ὡς εἴ γε τοῦτο μὴ προσῆ, ἀλλὰ σὺν τῷ [97] κέρδει καὶ ἡ τῶν κεφαλαίων αὐτῷ ἐπιγένηται ζημία, οὐδὲ ἀπαίρειν ἔξεστιν αὐτῷ, οὐδὲ τοὺς πολυπλόκους ἐκείνους ὑπομένειν κινδύνους.

β'. Τοῦτο τοίνυν εἰδότες, μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαθείας ἐνταῦθα παραγινώμεθα, ὅπως μὴ ἀντὶ ἀμαρτημάτων ἀφέσεως προσθήκην τούτων ποιησάμενοι, οἵκαδε πορευώμεθα. Τί δὲ ἐστὶ τὸ ζητούμενον^β καὶ ὃ παρ' ἡμῶν ἀπαιτεῖται; Τὸ τοὺς θεοὺς ἀναπέμποντας ὕμνους, φόβῳ πολλῷ συνεσταλμένους, καὶ εὐλαθείᾳ κεκοσμημένους, οὕτω προσφέρειν τούτους. Καὶ γάρ εἰσὶ τινες τῶν ἐνταῦθα, οὓς οὐδὲ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην ἀγνοεῖν οἶμαι, οἵτινες καταφρονούντες μὲν τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ τοῦ Πνεύματος λόγια ὡς κοινὰ ἡγούμενοι, φωνὰς ἀτάκτους ἀφιάσι, καὶ τῶν μαινομένων οὐδὲν ἄμεινον διάκεινται, ὅλῳ τῷ σώματι δονούμενοι καὶ περιφερόμενοι, καὶ ἀλλότρια τῆς πνευματικῆς καταστάσεως ἐπιδεικνύμενοι τὰ ἦθη. "Αθλιε καὶ ταλαίπωρε, δέον σε δεδοικότα καὶ τρέμοντα τὴν ἀγγελικὴν δοξολογίαν ἐκπέμπειν, φόβῳ τε τὴν ἐξομολόγησιν τῷ Κτίστῃ ποιῆσαι, καὶ διὰ ταύτης συγγνώμην τῶν ἐπταισμένων αἰτεῖσθαι· σὺ δὲ τὰ μίμων καὶ ὄρχηστῶν ἐνταῦθα παράγεις^γ, ἀτάκτως μὲν τὰς χεῖρας ἐπανατείνων, καὶ τοῖς ποσὶν ἐφαλλόμενος, καὶ ὅλῳ περικλώμενος τῷ σώματι. Καὶ πῶς οὐ δέδοικας, οὐδὲ φρίττεις τοιοῦτων κατατολμῶν λογίων; Οὐκ ἐννοεῖς, ὅτι αὐτὸς ἀοράτως ἐνταῦθα πάρεστιν ὁ Δεσπότης, καὶ ἐκόστου τὴν κίνησιν ἀναμετρεῖ, καὶ τὸ συνειδὸς ἐξετάζει^δ; οὐκ ἐννοεῖς, ὅτι ἄγγελοι ταύτῃ τῇ φρικτῇ παρίστανται τραπέζῃ, καὶ φόβῳ ταύτην περιέπουσιν; Ἀλλὰ σὺ ταῦτα οὐ κατανοεῖς, ἐπειδὴ ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις ἀκουσμάτων τε καὶ θεαμάτων τὸν νοῦν συνεσκοτίσθης^ε, καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἐκεῖσε πραττόμενα τοῖς τῆς ἐκκλησίας ἀναφύρεις τύποις· διὰ τοῦτο ταῖς ἀσήμοις κραυγαῖς τὸ τῆς ψυχῆς ἀτακτον δημοσιεύεις. Πῶς οὖν συγγνώμην ἐξαιτήσῃ τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων; πῶς εἰς οἴκτον ἐπισπάσῃ τὸν Δεσπότην, οὕτω καταπεφρονημένως τὴν δέησιν προτεινόμενος; Ἐλέησον με, ὁ Θεός, λέγεις, καὶ τοῦ ἐλέους ἀλλότριον τὸ ἦθος ἐπιδείκνυσαι. Σῶσον με, βοᾷς, καὶ ξένον τῆς σωτηρίας τὸ σχῆμα διατυποῖς. Τί συντείνουσι πρὸς ἰκεσίαν χεῖρες ἐπὶ μετεωρισμῷ συνεχῶς ἐπαιρόμεναι καὶ ἀτάκτως περιφερόμεναι, κραυγὴ τε σφοδρὰ, καὶ τῇ βιαίᾳ τοῦ πνεύματος ὠθήσει τὸ ἄσημον ἔχουσα; Οὐχὶ τὰ μὲν αὐτῶν τῶν ἐν ταῖς τριόδοις ἐταιριζομένων γυναικῶν, τὰ δὲ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις φωνούντων ἐστὶν ἔργα; Πῶς οὖν τολμᾷς τῇ ἀγγελικῇ ταύτῃ δοξολογίᾳ τὰ τῶν δαιμόνων ἀναμιγνύειν παλγνία; πῶς δὲ οὐκ αἰδῆ ταύτην τὴν φωνήν, ἣν ἐκεῖ^ε ἐκφέρεις, Δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν

[98] φόβῳ, λέγων, καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ. Τοῦτό ἐστιν, ἐν φόβῳ δουλεύειν, τὸ διακεχύσθαι τε καὶ διατείνεσθαι, καὶ μὴδὲ σεαυτὸν ἐπίστασθαι περὶ τίνων διαλέγη τῇ ἀτάκτῳ τῆς φωνῆς ἐνηχῆσει; Τοῦτο καταφρονήσεώς ἐστὶν, οὐ φόβου, ἀλαζονείας, οὐ ταπεινώσεως· τοῦτο παιζόντων μᾶλλον, ἢ δοξολογούντων ε. Τί οὖν ἐστὶ τὸ δουλεύειν τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ; Τὸ πᾶσαν ἐντολὴν ἀποπληροῦντας φόβῳ καὶ συστολῇ ταύτην κατεργάζεσθαι, τὸ συντετριμμένη καρδίᾳ καὶ τεταπεινωμένῳ νοῖ τὰς ἰκεσίας προβάλλεσθαι^β. Καὶ οὐ μόνον δουλεύειν ἐν φόβῳ, ἀλλὰ καὶ ἀγαλλιᾶσθαι ἐν τρόμῳ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ προφήτου παρακελεύεται. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ τῆς ἐντολῆς πλήρωσις χαρὰν εἴωθεν ἐμποιεῖν τῷ τὴν ἀρετὴν ἀσχοῦντι, καὶ ταύτην, φησὶ, τρόμῳ καὶ δέει ποιῆσθαι προσήκει^ι, ἵνα μὴ τῇ ἀφοβίᾳ συγγεόμενοι, τοὺς τε πόνους ζημιωθῶμεν, καὶ τὸν Θεὸν παροξύνωμεν. Πῶς δὲ ἐσται, φησὶν, ἀγάλλεσθαι ἐν τρόμῳ; Καὶ γὰρ οὐδὲ δυνατόν κατὰ ταύτῃ τὰ δύο συμβαίνειν, πολλῆς οὐσης τῆς μεταξύ αὐτῶν διαφορᾶς. Χαρὰ γὰρ ἐστὶ καταθυμίων πλήρωσις, καὶ ἡδέων ἀπόλαυσις, καὶ ἀνιαρῶν λήθη· φόβος δὲ ἐλπιζομένων κακῶν ἐπίτασις, ἐπὶ κατεγνωσμένῳ συνιστάμενος συνειδότης. Πῶς οὖν ἐστὶν ἀγάλλεσθαι ἐν φόβῳ, καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐν φόβῳ, ἀλλ' ἐν τρόμῳ, ὅπερ ἐπίτασις ἐστὶ τοῦ φόβου, καὶ πολλῆς ἀγωνίας σημεῖον.

Πῶς δὲ, φησὶ, τοῦτο γενήσεται; Αὐτὰ σε τὰ Σεραφίμ διδάσκουσιν, ἔργῳ τὴν τοιαύτην ἀποπληροῦντα διακονίαν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνα τῆς ἀφάτου δόξης ἀπολαύοντα τοῦ Κτίστου, καὶ τὸ ἀμήχανον ἐνοπτριζόμενα κάλλος· οὐ λέγω αὐτὸ ἐκεῖνο, ὅπερ ἐστὶ τῇ φύσει (ἀκατανόητον γὰρ τοῦτο, καὶ ἀθεώρητον, καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ἀτοπὸν ἐστὶ τὸ οὕτω περὶ αὐτοῦ ὑπολαμβάνειν), ἀλλ' ὅσον ἐγγωροῦσιν, ὅσον ὑπὸ τῆς ἀκτινῆς ἐκείνης ἰσχύουσι καταλάμπεσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ διηνεκῶς λειτουργοῦσι κύκλῳ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου, ἐν διηνεκῇ χαρᾷ διατελοῦσιν, ἐν αἰδίῳ εὐφροσύνῃ, ἐν ἀγαλλιάσει ἀκαταπαύστῳ, χαίροντα, σκιρτῶντα, ἀσιγήτως δοξολογοῦντα. Τὸ γὰρ ἐνώπιον ἐστάναι τῆς δόξης ἐκείνης, καὶ ἀπὸ τῆς ἐξ αὐτῆς ἀπαστραπτούσης^ι καταφωτίζεσθαι ἀγλῆς, τοῦτο αὐτοῖς καὶ χαρὰ, τοῦτο καὶ ἀγαλλίασις, τοῦτο καὶ εὐφροσύνη, τοῦτο καὶ δόξα. Τάχα τι πρὸς ἡδονὴν ἐπάθετε, καὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ τῆς δόξης ἐκείνης γεγονάτε.

γ'. Ἀλλ' εἴ γε βουλευθείητε παραινοῦντος ἀκοῦσαι, καὶ μετ' εὐλαθείας τὴν παροῦσαν δοξολογίαν ποιῆσαι, οὐκ ἀπολειφθήσεσθε τῆς τοιαύτης χαρᾶς· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ Δεσπότης, ὁ καὶ ἐν οὐρανοῖς, καὶ ἐπὶ γῆς δοξαζόμενος· Πλήρης γὰρ ὁ οὐρανός, φησὶ, καὶ [99] ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. Πῶς οὖν ἐκεῖνα τῆς τοσαύτης εὐφροσύνης ἀπολαύοντα, φόβῳ ταύτην ἀναμιγνύουσιν; Ἀκουσον τί φησὶν ὁ προφήτης· *Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου*. Τίνος ἔνεκεν τὸ ὑψηλὸν εἰπὼν, καὶ τὸ ἐπηρμένον προσέθηκε; μὴ γὰρ οὐκ ἔρκει διὰ τοῦ ὑψηλοῦ τὸ πᾶν σημάνα^κ τοῦ πράγματος, καὶ δεῖξαι τὸ τῆς ἀξίας

ε Unus a Savilio in marg. allatus ἢ ἐξομολογουμένων.

β Unus προτρέπεσθαι.

ι Ποιῆσθαι προτρέπει. Sic duo mss: infra quidam ἀγαλλιᾶσθαι ἐν τρόμῳ, et infra item ἀγαλλιᾶσθαι ἐν φόβῳ, et sic legitur in versu secundi psalmi supra allato; sed utraque lectio quadrat, potuitque Chrysostomus ἀγαλλιᾶσθαι mutare in ἀγάλλεσθαι, quod idipsum est; idque etiam in more habet.

κ Aliquot mss. ἀστραπτούσης.

λ Unus τὸ πᾶν ἐπισημᾶναι.

^α Alii κόπους. Πῶς γάρ; ὅς διὰ τοῦτο. Paulo post duo mss. ἀϋπνος. Editi ἀϋπνοὺς. Utraque lectio quadrat. Unus ibidem ἀϋπνοὺς πολλὰς διατελεῖ. Paulo post quidam ὡς εἶγε τοῦτο μὴ συμβῆ. Infra unus οὐδὲ ἀπαίρειν ἔξεσται λοιπὸν αὐτοῦ.

^β Alius οἵκαδε ἐπανέλθωμεν. Τί οὖν ἐστὶ τὸ ζητ. Paulo post alii οὕτω προσφέρειν τούτους.

^γ Unus εἰσάγεις. Alius παρεισάγεις, quæ postrema lectio non spernenda videtur.

^δ Alius τὴν κίνησιν διαμετρεῖ, καὶ τὸ συνειδὸς λογοθετεῖ.

^ε Alii ἐσκοτίσθης. Paulo post unus ταῖς ἀσήμοις φωναῖς.

^ι Ἐκεῖ deest in quinque sexve mss. Certe an expungi debeat dubito, nec tamen audeo, quia in editis et in aliquot mss. fertur, et utcumque ferri potest.

ὑπερανεστηχός; διὰ τί οὖν τὸ ἐπηρμένον ἐπήγαγεν; Ἵνα τὸ τῆς καθέδρας ἀκατάληπτον ἐνδείξηται. Ἐπειδὴ γὰρ παρ' ἡμῖν τὸ ὑψηλὸν ἐννοιά τινὰ παρέχεται συγκρίσεως πρὸς τὰ χαμαιζηλά τε καὶ ταπεινότερα ὄιον, ὑψηλά μὲν τὰ ἕρη πρὸς τὰς πεδιάδας καὶ τὰ κοῖλα τῆς γῆς, ὑψηλὸς δὲ ὁ οὐρανὸς ὁ πάντων ὑπερ-αρθεὶς τῶν γῆινων· τὸ δὲ ἐπηρμένον καὶ ἐξηρμένον μόνης ἐστὶν ἐκείνης τῆς ἀκατάληπτου φύσεως, ἣν μήτε ἐννοῆσαι, μήτε ἐρμηνεύσαι ἐστὶ δυνατόν· διὰ τοῦτο φησὶν· *Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου*. Καὶ τί ἕτερον εἶδες, ὦ προφήτα; τί περὶ αὐτὸν ἐθεάσω; *Καὶ τὰ Σεραφίμ εἰστήκεισαν*, φησὶ, *κύκλω αὐτοῦ*. Τί ποιοῦντα, καὶ τί λέγοντα; ποίας παρῥησίας ἀπολαύοντα; Παρῥησίας μὲν, φησὶν, οὐδεμιᾶς, φόβου δὲ καὶ καταπλήξεως γέμοντα, καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ σχήματος τὸ ἄφατον ἐπιδεικνύμενα τοῦ δέους. Ταῖς γὰρ δυσὶ πτέρυξι κατεκάλυπτον τὰ πρόσωπα, ὁμοῦ μὲν ἀποτειχίζοντα τὴν ἐκπεμπομένην ἀκτίνα τοῦ θρόνου, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι φέρειν τὴν ἄστεκτον ἂ αὐτῆς δόξαν, ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν οἰκείαν εὐλάβειαν ὑποφαίνοντα, ἣν ἔχουσι πρὸς τὸν Δεσπότην.

Τοιαύτη χαρὰ χαίρουσιν ἐκεῖνα, τοιαύτη εὐφροσύνη ἀγάλλονται, καὶ οὐ μόνον τὰ πρόσωπα καλύπτουσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πόδας. Τίνος ἕνεκεν τοῦτο ποιοῦσι; Τὰς μὲν γὰρ ὕψεις εἰκότως διὰ τὸ φοβερὸν τοῦ θεάματος, καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ἀντοφθαλμεῖν τῇ ἀπροσίτῳ δόξῃ· τοὺς πόδας δὲ διὰ τί συγκαλύπτουσι; Καὶ ἐβουλόμην μὲν ὑμῖν τοῦτο καταλιπεῖν, ὥστε πονεῖν ὑμᾶς ἢ περὶ τὴν αὐτοῦ λύσιν, καὶ ἐγρηγορέναι πρὸς τὴν τῶν πνευματικῶν ἔρευναν· ἵνα δὲ μὴ ἀσχολουμένην τὴν ὑμετέραν διάνοιαν εἰς τὴν αὐτοῦ ζήτησιν καταλιπῶν, ἀμελεῖν τῆς παραινέσεως παρασκευάσω, ἀναγκαῖον αὐτὸ ἐπιλύσασθαι. Διὰ τί οὖν τοὺς πόδας κατακαλύπτουσιν; Ἄπληστον ὁ τὴν πρὸς τὸν Κτίστην εὐλάβειαν ἐνδείκνυσθαι σπεύδουσι, πολλὴν τὴν ἀγωνίαν καὶ διὰ τοῦ σχήματος, καὶ διὰ τῆς φωνῆς, καὶ διὰ τῆς ὕψεως, καὶ δι' αὐτῆς τῆς στάσεως πειρώμενα δεικνύουσι. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ οὕτω τοῦ ἐπιθυμουμένου καὶ τοῦ προσήκοντος ἀποτυγχάνουσι, τῷ συγκαλύπτεσθαι πανταχόθεν τὸ ἐλλεῖπον περικρύπτουσιν. Ἄρα ἐνοήσατε τὸ εἰρημένον, ἢ πάλιν ἀναλαβεῖν αὐτὸ δίκαιον; Ἄλλ' ἵνα σαφέστερον τοῦτο γένηται, ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν παραδειγμάτων, [100] φανερόν αὐτὸ ποιῆσαι πειράσομαι· Παρίσταται τις τῷ ἐπιγεῖω βασιλεῖ, διὰ πάντων μηχανᾶται, ὥστε πολλὴν τὴν πρὸς αὐτὸν εὐλάβειαν ἐπιδείξασθαι, ἵνα διὰ τούτου πλείονα τὴν ἐξ αὐτοῦ ἐπισπάσῃται εὐνοίαν. Τούτου χάριν καὶ διὰ τοῦ τῆς κεφαλῆς σχήματος, καὶ διὰ τῆς φωνῆς, καὶ διὰ τοῦ δεσμοῦ τῶν χειρῶν, καὶ τῆς τῶν ποδῶν συζεύξεως, καὶ τῆς συστολῆς τοῦ ὄλου σώματος τὴν τοιαύτην εὐλάβειαν ἐπιτηδεύει. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων ἐκείνων γίνεται δυνάμει. Πολλὴν γὰρ ἔχοντα τῆς πρὸς τὸν Κτίστην εὐλαβείας τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ ταύτην πανταχόθεν μηχανώμενα περιποιεῖσθαι, εἶτα τῆς ἐφέσεως ἀποτυγχάνοντα, τὸ

^a Ἄστεκτον, ἂ στέγω, quod sæpe significat apud Chrysostomum, ferre, tolerare.

^b Unus ὥστε πείσαι καὶ ὑμᾶς.

^c Reg. 1832: πολλὴν τὴν πρὸς τὸν κτίστην εὐλάβειαν ἔχουσιν, ἄφατον τὴν ἐκπληξίν. Ταῦτα καὶ διὰ τοῦ σχήματος.... πειρῶνται δεικνύουσι. Ἐπεὶ οὖν καὶ οὕτω τοῦ προσήκοντος ἀποτυγχάνουσι, διὰ τοῦ συγκαλύπτεσθαι πανταχόθεν τὸ ἐλλεῖπον πληροῦσιν. Ἄρα... δίκαιον ἐμοίγε δοκεῖ. Οὐκοῦν ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν παραδειγμάτων φέρε ποιῆσω αὐτὸ φανερόν. Εἰπέ δὴ μοι, ὁ παρεστὼς βασιλεῖ, οὐχὶ διὰ πάντων μηχανᾶται πολλὴν τὴν πρὸς αὐτὸν εὐλάβειαν ἐπιδείκνυσθαι; εὐδὴλον δὲ. Ἵνα γὰρ πλείονα. Supra aller codex habet τὸ ἐλλεῖπον περικαλύπτουσιν. *Videsis quæ ad interpretationem Latinam notata sunt*. Εἶσι.

ὑστεροῦν τῆς ἐπιθυμίας τῷ καλύμματι ἐπικρύπτουσι. Διὰ τοῦτο τοίνυν τὰς τε ὕψεις καὶ τοὺς πόδας κατακαλύπτεσθαι λέγονται. Εἰ καὶ ἄλλη τις ἐστὶ μυστικωτέρα θεωρία ἢ περὶ τούτου θεωρουμένη· οὐχ ὅτι πόδας καὶ πρόσωπα ἔχουσι (ἀσώματα γὰρ ἐστὶν, ὡσπερ καὶ τὸ θεῖον), ἀλλ' ἵνα διὰ τούτων ὁ λόγος ἐπιδείξη πανταχόθεν αὐτὰ συνεστάλθαι, φόβῳ τε καὶ εὐλαβείᾳ λειτουργεῖν τῷ Δεσπότη. Οὕτω δεῖ καὶ ἡμᾶς παρίστασθαι τὴν τοιαύτην αὐτῷ δοξολογίαν προσφέροντας, δεδοικότες καὶ τρέμοντας, καὶ ὡς αὐτὸν ἐκείνον τοῖς τῆς διανοίας ἔρωντας ὀφθαλμοῖς. Πάρεστι γὰρ ἐνταῦθα πάντως ὁ μηδενὶ τόπῳ περιγραφόμενος, καὶ τὰς φωνὰς ἀπάντων ἀπογράφεται ^d. Οὕτω τοίνυν συντετριμμένη καρδίᾳ καὶ τεταπεινωμένη τὴν ἀνεσιν ἀναπέμποντες, εὐπρόσδεκτον αὐτὴν ποιήσωμεν, καὶ ὡς εὐῶδες θυμίαμα πρὸς οὐρανὸν ἀναπέμψωμεν. *Καρδίαν γὰρ, φησὶ, συντετριμμένην, καὶ τεταπεινωμένην ὁ θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει*. Ἄλλ' ὁ προφήτης, φησὶν, ἀλαλαγμῷ ποιεῖσθαι τὴν δοξολογίαν προτρέπεται·

Ἀλαλάξατε γὰρ τῷ Κυρίῳ, πᾶσα ἡ γῆ. Ἄλλ' οὐδὲ ἡμεῖς τὸν τοιοῦτον διακωλύομεν ἀλαλαγμὸν, ἀλλὰ τὴν ἄσχημον βοήν· οὐδὲ τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως, ἀλλὰ τὴν φωνὴν τῆς ἀταξίας, τὰς πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίας, τὰς εἰκῆ καὶ μάτην ἐπαιρομένας χεῖρας ἐν τῷ ἄερι, τοὺς ἵππαζομένους πόδας, τὰ ἄκοσμα καὶ διακεκλασμένα ἦθη, ἅπερ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις καὶ ταῖς ἵπποδρομίαις σχολαζόντων ἐστὶ παίγνια. Ἐκεῖθεν ἡμῖν τὰ ὀλέθρια ταῦτα παρεισφέρονται ὁ διδάγματα, ἐκεῖθεν αἱ ἀνευλαβεῖς αὐταὶ καὶ δημοτικαὶ φωναὶ, ἐκεῖθεν αἱ τῶν χειρῶν ἀταξίαι, αἱ ἐριδες, αἱ φιλονεικίαι, τὰ ἄτακτα ἦθη.

^d. Οὐδὲν γὰρ οὕτω καταφρονεῖν τῶν τοῦ Θεοῦ παρασκευάζει λογίων, ὡς οἱ τῶν ἐκεῖ θεαμάτων μετρωρισμοί. Διὰ τοῦτο παρεκάλεσα πολλάκις μηδένα τῶν ἐνταῦθα παραγινομένων, καὶ τῆς θείας διδασκαλίας ἀπολαύοντων, καὶ τῆς φρικτῆς καὶ μυστικῆς μετεχόντων θυσίας, πρὸς ἐκεῖνα βαδίζειν τὰ θεάτρα, καὶ τὰ θεῖα τοῖς δαιμονικοῖς ἀναμιγνύειν μυστήρια. Ἄλλ' οὕτω τινὲς μεμήνασιν, ὥστε καὶ σχῆμα εὐλαβείας ἐπιφερόμενοι, καὶ εἰς πολιὰν ἐληλακότες βαθεῖαν, ὅμως αὐτομολοῦσι πρὸς ἐκεῖνα, μήτε τοῖς ἡμετέροις [101] προσέχοντες λόγοις, μήτε τὴν οἰκείαν αἰσχυνόμενοι μόρφωσιν. Ἄλλ' ὅταν αὐτοῖς τοῦτο προτείνωμεν, καὶ τὴν πολιὰν καὶ τὴν εὐλάβειαν αἰδεῖσθαι παραινῶμεν, τίς αὐτῶν ὁ ψυχρὸς καὶ καταγέλαστος λόγος; Παράδειγμα, φησὶ, τῆς ἐκεῖσε νίκης καὶ τῶν στεφάνων εἰσὶ, καὶ πλείστην ἐντεῦθεν καρπούμεθα τὴν ὠφέλειαν. Τί λέγεις, ἄνθρωπε; Ἐὼλος οὗτος ὁ λόγος ^e, καὶ ἀπάτης ἀνάμεστος. Πόθεν τὴν ὠφέλειαν καρποῦσαι; ἐκ τῶν μυρίων ἐκείνων φιλονεικιῶν, καὶ τῶν εἰκῆ καὶ μάτην καταβαλλομένων ὄρκων ἐπὶ κακῶ τῶν λεγόντων; ἢ ἐκ τῶν ὕβρεων, καὶ βλασφημιῶν, καὶ σκωμμάτων, οἷς ἀλλήλους καταντλῶσιν οἱ θεαταὶ τῶν τοιούτων; Ἄλλ' ἐκ τούτων μὲν οὐχί· ἐκ δὲ τῶν ἀτάκτων πάντως φωνῶν, καὶ τῆς ἀσῆμου βοῆς, καὶ τῆς κόνεως τῆς ἀναπεμπομένης, καὶ τῶν ὠθούντων, καὶ βιαζομένων, καὶ τῶν ἀκχιζομένων κατέναντι γυναικῶν τὰ τῆς ὠφελείας συλλέγεις; Καὶ ἐνταῦθα μὲν αὐτὸν τὸν Δεσπότην τῶν ἀγγέλων προφήται πάντες καὶ διδάσκαλοι ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου καθήμενον ὑποδεικνύουσι, καὶ τοῖς μὲν ἀξίοις τὰ βραβεῖα καὶ τοὺς στεφάνους ἀπονέμοντα, τοῖς δὲ ἀναξίοις γέενναν καὶ πῦρ ἀποκλη-

^e *Quinque sexque mss.* πάντως· καὶ οὐδαμοῦ περιγράφεται, καὶ τὰς φωνὰς ἀπογράφεται.

^f Unus παρεισφείρονται, *perperam*. Alius παρεισφείρσαν. *Infra duo τὰ ἀστατα ἦθη*. Unus vero sic pergit: αἱ ἀταξίαι ἐνηχῆσι καὶ ἄτακτοι. Οὐδὲν γὰρ,

^g Alius, *leste Savilio*, γέλωσ οὗτος ὁ λόγος.

sedem incomprehensibilem demonstraret. Quandoquidem apud nos quod excelsum est cogitationem quamdam præbet comparationis ad ea quæ humilia sunt ac submissiora : veluti excelsi sunt montes campestribus et planitie comparati : excelsum item cælum ab omnibus terrenis altitudine remotum ; cæterum hæc sublimitas et altitudo solius est illius naturæ incomprehensibilis, quam neque cogitatione concipere, neque verbis eloqui quisquam potest, eoque dicit : *Vidi Dominum sedentem in solio excelso et elevato*. Sed quid præterea vidisti, o propheta? quid circa illum spectasti? *Et Seraphim stabant*, inquit, *in circuitu ejus* (*Isai. 6. 2*). Quid faciebant et quid dicebant, qua fiducia fruebantur? Fiducia quidem, inquit, nulla, verum timoris ac stuporis erant plena, ipsa etiam specie metum ineffabilem declarantia. Duabus enim alis velabant faciem, simul excludentia radium e solio prodeuntem, eo quod ferre non possent immensam illius gloriam, simul autem et suam religionem ac reverentiam significantia, quam habent erga Dominum.

Cur Seraphim faciem et pedes velent. — Tali gaudio gaudent illa, tali lætitia exsultant, nec solum facies velant, verum et pedes. Quamobrem hoc faciunt? Facies quidem merito velant propter metuendum spectaculum, quodque non possint inaccessam gloriam obtueri : verum pedes quare simul velant? Ac volebam quidem vobis hoc relinquere, ut ipsi circa hujus rei solutionem laboraretis, circaque spiritualium rerum vestigationem vigilaretis : cæterum ne vestram cogitationem circa hujus inquisitionem intentam relinquens, id efficiam ut admonitionem negligatis, necesse est ut hoc obiter solvam. Quare igitur pedes velant? Inexplicabilem erga Conditorem reverentiam exhibere student, multaque anxietatem tum ipso habitu, tum voce, tum aspectu, denique ipsa statione. Quoniam igitur id quod desiderant quodque conveniebat non assequuntur, occultant idcirco undique defectum dum se circumtegunt. Utrum intelligitis quod dictum est, an operæ pretium est ut idem denuo repetam? Age, ut hoc faciam dilucidius, ex rerum nostrarum exemplis manifestum facere conabor. Assistit aliquis terreno regi omnibusque modis molitur, ut quamplurimam erga illum reverentiam exhibeat, quo per hoc ¹ majorem illius erga se conciliet benevolentiam. Cujus gratia specie capitis, ipsa voce, ipsa manuum compositione, ipsa pedum conjunctione, totiusque corporis

¹ Reg. 1832 : *Multam reverentiam erga Conditorem habent, multo stupore percelluntur. Quos affectus tum ipso habitu, tum voce, tum aspectu, denique ipsa statione exprimere conantur. Quoniam igitur sic etiam quod decet attingere non possunt, se velando undique defectum supplent. Utrum intelligitis quod dictum est, an operæ pretium est ut idem denuo repetam? equidem mihi repetendum videtur. Age igitur, et hoc lucidum ex rerum nostrarum exemplis faciam. Et certe, dic mihi, qui regi assistit, nonne omnimodo conatur maximam erga illum exhibere reverentiam? Procul dubio; nempe ut per hoc, etc. Et sic fere ubique hic unus Codex, ita ut si vellem omnia afferre lectionum discrimina, fere tota homilia ad verbum exscribenda esset. A Morelliana autem Editione verbis tantum differt, non sensu. In aliis autem Manuscriptis cum Editio collatis perpauca observantur varietates.*

contractione talem reverentiam conatur ostendere. Hoc et ab illis incorporeis virtutibus observatur. Cum enim plurimam habeant erga Conditorem reverentiam, et hanc undique conantur præstare : deinde quoniam non assequuntur quod expetunt, quod cupiditati deest, hoc velo obtegunt. Hanc ob causam igitur facies ac pedes tegere dicuntur. Quamquam est et alia quædam magis mystica speculatio quæ circa hoc consideratur, non quod pedes ac facies habeant (sunt enim incorporea, quemadmodum ipsum Numen), sed ut hoc humanus sermo declaret ea undique metu ac reverentia affecta servire Domino. Sic oportet nos quoque assistere, talem Deo glorificationem offerentes, mentes ac trementes, ac tamquam illum ipsum mentis oculis intuentes. Adest enim hic omnino qui nullo loco circumscribitur, vocesque nostras recenset. Sic igitur contrito et humiliato corde laudem depromentes reddamus eam acceptam, et velut incensum boni odoris ad cælum mittamus. *Cor enim, inquit, contritum et humiliatum Deus non despiciet* (*Psal. 50. 19*). Verum propheta, inquis, exhortatur ut cum jubilo glorificationem peragamus : *Jubilare, inquit, Domino, omnis terra* (*Psal. 65. 1*). At neque nos talem jubilationem prohibemus, sed vocem prohibemus nihil significantem ; neque prohibemus vocem laudis, sed vocem absurditatis et inconditam, ac mutuas inter vos contentiones, manus incassum temereque sublatis in aerem, pedes supplaudentes, indecoros effeminatosque mores, quæ sunt eorum, qui in theatris ac circensibus ludis versantur, ludicra. Illinc nobis perniciosam invenitur exempla, illinc irreligiøsæ vulgaresque voces, illinc manuum ineptæ gesticulationes, contentiones, concertationes, ac mores incompositi.

4. Spectacula publica vitanda, quare. — Nulla res enim æque eloquia Dei adducit in contemptum, atque spectaculorum quæ illic proponuntur admiratio. Proinde frequenter vos hortatus sum, ne quis eorum qui huc adveniunt, divinaque doctrina fruuntur, quique tremendi ac mystici participes sunt sacrificii, ad illa iret spectacula, neu divina cum dæmoniis commiseret mysteria. Attamen nonnulli usque adeo insanunt, ut etiam cum speciem gravitatis ac reverentiæ plenam circumferant, et ad profundam canitiem pervenerint, nihilo secus currant ad illa, neque nostris sermonibus auscultantes, neque propriam reverentiæ speciem. Verum quoties eis hunc sermonem ingerimus, et ut canitiem gravitatemque suam revereantur adhortamur, quam frivolus illorum, quam ridiculus sermo ! Exemplum, inquit, victoriæ quæ in futuro sæculo erit et coronarum sunt illa plurimamque illinc utilitatem referimus. Quid ais, homo? Obsoletus iste sermo ¹ est ac fallaciæ plenus. Unde utilitatem isthinc refers? ex innumeris contentionibus, ex temere factis juramentis in damnum loquentium? an ex contumeliis, conviciis, scommatibusque, quibus spectatores ejusmodi rerum se mutuo conspergunt? Verum ex his nihil utilitatis ad te redit : an vero ullam omnino ex

¹ Alius, teste Savilio, *ridiculus iste sermo.*

incompositis vocibus, et nihil significante clamore, eque pulvere qui emittitur, tum ex iis qui impellunt, qui vim faciunt, qui coram mulieribus delicias faciunt, utilitatem colligis? Atqui hic quidem ipsum Dominum angelorum omnes prophetæ doctoresque super solium excelsum et elevatum ostendunt, iisque qui digni sunt bravia et coronas distribuentem, indignis vero gehennam et ignem assignantem; et ipse etiam Dominus hoc confirmat. Numquid hæc quidem contemnis, in quibus etiam conscientiae terror est, et factorum redargutio rationumque reddendarum anxietas, et supplicium inevitabile: ut autem absurdam invenias spectaculorum, quibus suspensus inhias, excusationem, dicis te utilitatem capere ex his, ex quibus jacturam pateris inconsolabilem? Rogo etiam atque etiam: obsecroque, ne excusationes excusemus in peccatis: prætextus enim ista sunt ac deceptio, quibus nobis ipsis damnum accersimus. Verum de his quidem hactenus: tempus autem est ut jam ad priorem recurramus admonitionem, atque ut paucis de ea loquuti debitum orationi finem imponamus. Neque enim hoc solum peccatur, quod quæ hic fiunt parum pro dignitate peraguntur, verum etiam alius quidam gravis obambulat¹ morbus. Quis tandem iste? Quod qui proposuerunt cum Deo colloqui, eique gloriam referunt², mox hoc omisso suum quisque vicinum arripiunt, ordinantque res domesticas, quæque fiunt in foro, quæ in populo, quæ in theatris, quæ in exercitu, et quomodo alia quidem sunt administrata, alia rursus neglecta, et quid in gerendis rebus plus satis fuerit, quid diminutum: in summa, de rebus omnibus vel publicis, vel privatis, hic colloquuntur. Et qua tandem venia digna sunt ista? Atqui is qui cum rege terreno colloquitur, de his tantum verba facit de quibus ille voluerit audire, et de quibus rex fuerit percontatus; quod si quis ausit aliquid injicere secus quam ille velit, extremo supplicio afficietur: tu vero cum Rege regum colloquens, cui cum tremore serviunt angeli, omisso cum illo cœpto sermone, de luto, de pulvere, de telis araneorum loqueris? Nihil enim aliud sunt hujus vitæ negotia. Et quomodo sustinebis istius contemptus pœnam? quis autem te ab hac vindicta liberabit?

Principum negligentia sæpe nascitur ex culpa populi. — Verum haud recte se habent, inquit, reipublicæ negotia, de his plerumque loquimur, et de his solliciti anxique sumus. Quid autem in causa? Eorum, inquit, qui magistratum gerunt, incogitantia. Non est magistratum incogitantia, sed nostra injustitia, et pœna est pro nostris sceleribus exacta. Illa cuncta sursum deorsum miscuit, illa quidquid est calamitatum invexit, illa armavit hostes, illa fecit ut victi discederemus. Non aliunde nobis malorum examen inundavit, quam ex hac causa. Proinde quamvis Abraham quispiam esset qui imperaret, quamvis Moses, quamvis David, quamvis Salomon ille sapientissimus, quamvis omnium hominum justissimus: si nos

male vivimus, nihil interest qualis ille sit, quantum ad causam malorum. Qui sic, aut quare? Quoniam si transgressor legum fuerit, si temere nulloque consilio feratur, nostra incogitantia nostraque temeritas efficit, ut talem magistratum haberemus, nostra scelera plagam accersierunt. Nam quod secundum corda nostra accipimus magistratus nihil aliud est, nisi quod præterita peccata nostra talem nobis dedere præfectum, sive quis fuerit ex ordine sacerdotali, sive ex eorum numero qui mundanas administrant dignitates. Quamvis autem justus fuerit, adeoque justus, ut usque ad Mosis virtutem pertingat, haud tamen illius unius justitia immensa¹ subditorum peccata valebit obtegere: idque poterit quis ex ipso Mose certo cognoscere. Cum enim ille multis modis afflictus fuisset pro Israel, instanterque apud Deum supplicasset, ut terram promissam in sortem illis traderet, tamen quoniam se populus suis peccatis reddiderat ab hac promissione alienum, non potuit Mosis deprecatio justam Dei sententiam immutare, quo factum ut totus ille populus in deserto prosterneretur. Attamen quis Mose justior, aut quis plus valuit apud Deum? Dicitur est, valere justis deprecationem, sed efficacem (*Jac. 5. 16*), hoc est, pœnitentia conversioneque adjutam eorum, pro quibus funditur. His vero, quibus mores manent sine pœnitentia citraque bonam conversionem, quomodo possit auxiliari justis deprecatio, cum illi ipsi suis factis obsistant?

5. Et quid commemoramus hoc accidisse toti populo peccanti, cum et paucorum subditorum peccata, imo unius sæpe, juste imperantium fiduciam superent? Atque hoc rursus ex eodem populo Israëlítico perspicias licebit; quomodo scilicet Mose rempublicam administrante, cum in terram alienigenarum irrupissent, pugnamque cum illis commisissent, quidam illorum insanientes in illorum mulieres, totius populi cladem exitiumque invexerunt.

Historia Achar. Jesus Nave figura Jesu Christi. Anathema quid. Unius aliquando peccatum toti populo vindictam accersit. — Simile quidpiam in uno accidit, videlicet Achar, qui cum variam ex anathemate stolam sustulisset, etiam adversus populum iram Dei succendit (*Josue 7*). Verum, ut conjicio, nonnullis præsentium ignota est hæc historia. Quamobrem necesse est, ut paucis de hac loquutus, et scientes commonefaciam, et nescientes doceam. Achar itaque fuit unus ex eorum numero qui cum Jesu Nave transiere Jordanem, qui Jesus fuerat ante Dei judicio delectus, ut Moysi succederet, quique typum ac figuram gerebat veri Servatoris nostri Jesu Christi. Quemadmodum enim ille e deserto per Jordanem in terram promissam perduxit populum, sic et Servator noster ex ignorantiae et idololatriæ deserto per sanctum ac salutiferum baptismum in cælestem Jerosolymam nos traduxit, ad matrem primogenitorum, in qua veræ quietis paratæ sunt mansiones, ubi vita tumultus nescia pacificaque. Hic itaque cum ejus virtute qui jus-

¹ Alius, *invaluit*, pro, *obambulat*.

² Alius habet, *eique serviunt*, pro, *eique gloriam referunt*.

¹ Unus habet, *nostra*, pro, *immensa*.

ροῦντα* καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος τοῦτο διαβεβαίωσι. Εἶτα τούτων μὲν καταφρονεῖς, ἐν οἷς καὶ ὁ τοῦ συνειδότης φόβος, καὶ ὁ τῶν πεπραγμένων ἔλεγχος, καὶ ἡ τῶν εὐθυνῶν ἀγωνία, καὶ τὸ τῆς κολάσεως ἀπαραίτητον· ἵνα δὲ πρόφασιν ἄλογον τῶν σῶν ἐφεύρης^a μετεωρισμῶν, ὠφελείσθαι λέγεις, ἐν οἷς τὴν ἀπαραμύθητον ὑπομένεις ζημίαν; Μὴ, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, μὴ προφασίζώμεθα προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις· σκῆψις γὰρ ταῦτα, καὶ ἀπάτη ἡμῖν αὐτοῖς τὸ ἐπιζήμιον προξενούσα. Ἀλλὰ περὶ τούτου μὲν τσαῦτα· ὥρα δὲ λοιπὸν εἰς τὴν προτέραν ἀναδραμεῖν παραίνεσιν, καὶ βραχεία περὶ ταύτης εἰπόντα, προσῆκον τέλος ἐπιθεῖναι τῷ λόγῳ. Καὶ γὰρ οὐ μόνον τὰ τῆς ἀταξίας ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι χαλεπὸν περινοστεῖ^b νόσημα. Ποῖον δὴ τοῦτο; Τὸ πρὸς Θεὸν τὴν διάλεξιν ποιεῖσθαι προθεμένους, καὶ αὐτῷ τὴν δοξολογίαν ἀναπέμποντας, εἶτα ἀφέντας τοῦτον, τὸν πλησίον ἕκαστος ἀπολαβεῖν καὶ τὰ κατ' οἶκον διατίθεσθαι, τὰ ἐν ταῖς ἀγοραῖς, τὰ ἐν τῷ δήμῳ, τὰ ἐν τοῖς θεάτροις, τὰ ἐν τῷ στρατῷ, καὶ πῶς μὲν ταῦτα διωκθήσῃ, πῶς δὲ ἐκεῖνα παρεωράθη, καὶ τί τὸ πλεονάζον ἐν ταῖς πραγματείαις, τί δὲ τὸ ἐλλείπον· καὶ ἀπλῶς περὶ πάντων τῶν κοινῶν καὶ ἰδίων ἐνταῦθα διαλέγονται. Καὶ ποίας ταῦτα συγγνώμης ἄξια; Καὶ βασιλεῖ μὲν τις τῷ ἐπιγεῖω διαλεγόμενος, περὶ ἐκείνων μόνων ποιεῖται τὸν λόγον, περὶ ὧν ἂν ἐκεῖνος βουλευθείη, καὶ ὧν προτείνει^c τὰς ἐρωτήσεις· εἰ δὲ καὶ ἕτερόν τι παρὰ τὴν ἐκείνου γνώμην ὑποβαλεῖν τολμήσειε, τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν ὑποστήσεται· σὺ δὲ τῷ βασιλεῖ τῶν βασιλευόντων προσομιλῶν, ᾧ φρίττοντες λειτουργοῦσιν [102] ἄγγελοι, ἀφεις τὴν πρὸς αὐτὸν διάλεξιν, περὶ πληοῦ, καὶ κόνεως, καὶ ἀράχνης διαλέγῃ; Ταῦτα γὰρ ἐστὶ τὰ παρόντα πράγματα. Καὶ πῶς οἴσεις τὴν τῆς καταφρονήσεως δίκην; τίς δὲ σε τῆς τοιαύτης ἐξαιρήσεται τιμωρίας;

Ἀλλὰ κακῶς, φησὶ, τὰ τῶν πραγμάτων, καὶ τὰ τῆς πολιτείας διάκεινται, καὶ πολὺς ἡμῖν περὶ τούτου ὁ λόγος, πολὺς ὁ ἀγών. Καὶ τίς ἡ αἰτία; Ἡ τῶν κρατούντων, φησὶν, ἀβουλία. Οὐχ ἡ τῶν κρατούντων ἀβουλία, ἀλλὰ ἡ ἡμῶν ἁμαρτία, ἡ τῶν πλημμελημάτων εἰσπραξίς. Ἐκεῖνη τὰ ἄνω κάτω πεποίηκεν, ἐκεῖνη πάντα τὰ δεινὰ εἰσήγαγεν, ἐκεῖνη τοὺς πολέμους^d ἐξώπλισεν, ἐκεῖνη τὴν ἤτταν ἐνήργησεν. Οὐκ ἄλλοθεν ἡμῖν ὁ τῶν ἀνιαρῶν ἐσμὸς ὑπερεχέθη, ἀλλ' ἡ ἐκ ταύτης τῆς αἰτίας. Ὡστε κἂν Ἀθραάμ τις ἢ ὁ κρατῶν, κἂν Μωϋσῆς, κἂν Δαυῖδ, κἂν Σολομῶν ὁ σοφώτατος, κἂν ἀπάντων δικαιοτέρος^e ἀνθρώπων, ἡμῶν κακῶς διακειμένων, ἀδιάφορον ἔχει τὴν πρὸς τὰ κακὰ αἰτίαν. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι εἰ μὲν τῶν παρανομωτάτων εἴη, καὶ τῶν ἀβουλήτως καὶ ἀτάκτως φερομένων, ἢ ἡμῶν ἀβουλία καὶ ἀταξία τὸν τοιοῦτον ἐκαρποφόρησε, τὰ ἡμέτερα ἁμαρτήματα τὴν πληγὴν προεξένησε. Τὸ γὰρ κατὰ τὰς καρδίας ἡμῶν λαμβάνειν ἄρχοντας οὐδὲν ἕτερόν ἐστίν, ἀλλ' ἡ τοῦτο, ὅτι προημαρτηκότες τοιούτου τοῦ προεστηκότος ἐτύχομεν, κἂν τε τῶν ἱερωμένων ἢ τις, κἂν τε τῶν τὰς κοσμι-

^a Unus ἔχρη. Paulo post quinque sexve mss. et Savil. recte δέομαι. Editio Morel. male δεόμεθα, ut arguitur ex ἀντιβολῶ sequenti.

^b Alius κατακρατεῖ. Paulo post alius καὶ αὐτῷ τὴν δουλαγωγίαν ἀναπέμποντας.

^c Duo προτείνῃ.

^d Legendum videtur πολέμιους. Sed omnia exemplaria πολέμους habent. Erasmus ita interpretatus est, ac si πολέμιους legerit. Paulo post ad vocem ὑπερεχέθη, Savil. in marg. notat ἐπλεόνασε.

^e Sex mss. ἀμαρτωλότερος, male, ni fallor; nam hic de viris virtute præcellentibus agitur.

κάς διεπόντων ἐξουσίας^f. Εἰ δὲ καὶ λίαν δίκαιος ἦ, καὶ οὕτω δίκαιος, ὥστε μέχρι τῆς Μωϋσέως ἀρετῆς ἐληλακέναι, οὐχ ἡ αὐτοῦ μόνου δικαιοσύνη τὰ ἄμετρα τῶν ὑπηκόων συγκαλύψαι δυνήσεται πταίσματα. Καὶ τοῦτο ἐξ αὐτοῦ ἂν τις ἀκριβῶς καταμάθοι τοῦ Μωϋσέως, τοῦ πολλὰ μὲν κακοπαθήσαντος ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ, πολλὴν δὲ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἰκεσίαν πρὸς τὸν Θεὸν ἐνστησαμένου, ὥστε τὴν ἐπηγγελμένην αὐτὸν κατακληρονομήσαι γῆν· ἀλλ' ἐπεὶ ξένον ἑαυτὸν οὗτος τῆς κατασχέσεως ταῖς οἰκείαις κατέστησε παρανομίαις, οὐκ ἴσχυσεν ἡ αὐτοῦ δέησις τὴν τοῦ Θεοῦ δικαίαν ψῆφον μεταποιῆσαι παντὸς τοῦ λαοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ κατεστρωμένου. Καίτοι τίς τοῦ Μωϋσέως δικαιοτέρος; ἢ τίς παρρησιαστικώτερος πρὸς τὸν Θεόν; Ἰσχύειν μὲν λέγεται δικαίου δέησις, ἀλλ' ἐνεργουμένη, τουτέστι, βοηθουμένη τῇ μεταμελείᾳ καὶ ἐπιστροφῇ, ὑπὲρ ὧν καταβάλλεται. Οἷς δὲ ἀμετανόητος καὶ ἀνεπίστροφός ἐστιν ὁ τρόπος, πῶς ἂν ἐπαμύναι δυνήσεται, αὐτῶν ἐκείνων τοῖς ἔργοις ἀντιχοπόντων^g;

ε'. Καὶ τί λέγομεν ἐπὶ ὀλοκλήρου λαοῦ παρανομοῦντος τοῦτο συμβαίνειν, ὅπου καὶ ἡ τῶν ὀλίγων ὑπηκόων ἁμαρτία, ἢ πολλάκις καὶ τοῦ ἐνόου, τὴν τῶν δικαίως [103] κρατούντων ὑπερακοντίζει παρρησίαν; Καὶ τοῦτο πάλιν ἐξ αὐτοῦ ἂν τις κατανοήσειε τοῦ Ἰσραὴλ, ὃς ὑπὸ Μωϋσέως δημαγωγούμενος, ἠνίκα πρὸς τὴν τῶν ἀλλοφύλων παρέβαλε γῆν, καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς συνῆρε μάχην, πῶς τινες αὐτῶν μανέντες εἰς τὰς ἐκείνων γυναικας, τὴν πάνδημον ἐκείνην θραῦσιν καὶ τὸν θλεθρον κατειργάσαντο.

Ἐπὶ ἐνόου δὲ τὸ τοιοῦτο συμβέβηκεν· ὡς ἐπὶ Ἀχαρ τοῦ τὴν ποικίλην στολὴν ἀφελομένου τοῦ ἀναθήματος, καὶ κατὰ τοῦ λαοῦ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκαύσαντος ὀργὴν. Ἀλλ' ἴσως τινὲς τῶν παρόντων τὰ τῆς ἱστορίας ταύτης ἀγνοοῦσι. Διὰ τοῦτο δεῖ βραχεία περὶ ταύτης εἰπόντα^h ὑπομνησαι μὲν τοὺς εἰδότες, διδάξαι δὲ τοὺς ἀγνοοῦντας. Οὗτος τοίνυν ὁ Ἀχαρ εἰς ἐτύγγανε τῶν μετὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ διαθάντων τὸν Ἰορδάνην, Ἰησοῦ ἐκείνου τοῦ ψῆφῳ Θεοῦ διαδόχου Μωϋσέως προκεκριμένου, τοῦ εἰκόνα καὶ τύπον ἐπέχοντος τοῦ ἀληθινοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνος ἐκ τῆς ἐρήμου διὰ τοῦ Ἰορδάνου εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας τὸν λαὸν διεβίβασεν, οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐκ τῆς ἐρήμου τῆς ἀγνοσίας καὶ τῆς εἰδωλολατρίας διὰ τοῦ ἀγίου καὶ σωτηριώδους βαπτίσματος εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ ἡμᾶς μετεποίησενⁱ, εἰς τὴν μητέρα τῶν πρωτοτόκων, ἐν ἣ τῆς ἀληθινης καταπαύσεως ἡύτρεπίσθησαν αἱ μοναὶ, ἐνθα ἡ ἀστασίαστος καὶ εἰρηνικὴ διατριβή. Οὗτος τοίνυν τῇ τοῦ προστάττοντος δυνάμει τὸν λαὸν διαβιβάσας, προσέβαλε τῇ Ἰεριχῶ, καὶ τὴν ξένην ἐκείνην πολιορκίαν ἐνεργῶν, ἤδη τῶν τειχῶν καταπίπτειν μελλόντων, τί φησι πρὸς τὸν λαόν; Ἔσται ἀνάθημα ἡ πόλις αὕτη, καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ἐν αὐτῇ, Κυρίῳ Σαβαώθ, πλὴν Ῥαὰβ τὴν πόρνην, περιποιήσασθε αὐτήν. Φυλάξασθε οὖν ἀπὸ τοῦ ἀναθήματος, μήποτε ἐνθυμηθέντες ὑμεῖς λάβητε ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἐκτριψήτε ἡμᾶς. Ἀφιερῶθη, φησὶν, ἅπαντα τὰ ἐν τῇ πόλει· τοῦτο γὰρ τὸ ἀνάθημα δηλοῖ. Μὴ τις οὖν νοσφισηται τῶν ἀνατεθέντων Κυρίῳ τῷ Θεῷ, καὶ ἐξολο-

^f Unus ἀρχάς. Paulo post unus τὰ ἡμέτερα τῶν ὑπηκόων.

^g Duo ἀντιχοπόντων. Unus ἀντισκοπόντων quæ posterior lectio mendum esse videtur. Prior autem non spernenda. Alius, teste Savilio, ἀντιπραττόντων, quæ est vox synonyma.

^h Unus ἀλλ' εἰκός τις τῶν παρόντων τὰ τῆς ἱστορίας ταύτης ἀγνοοῦν... περὶ ταύτης εἰπόντας.

ⁱ Unus ἡμᾶς μετεβίβασεν.

θρεύσει ἡμᾶς ἐκ τῆς γῆς. Ἐπικίνδυνος ἡ ἐντολή, πολὺ τὸ τῆς ἀκριβείας τοῦ τε προστάσσοντος Θεοῦ καὶ τοῦ νομοθετοῦντος Ἰησοῦ. Πῶς γὰρ οὐκ ἦν ἐν τοσοῦτω πλήθει μὴ παραβαθῆναι τὸν νόμον τοῦτον, πολλῶν ὄντων τῶν συνωθούντων πρὸς τοῦτο; Ἡ γὰρ τὸ ἀστάθμητον καὶ τὸ φιλοκερδὲς τοῦ δήμου, ἢ τὸ μὴ πάντας κατηκόους γενέσθαι τῆς προτεθείσης ἐντολῆς, ἢ ἡ ποικιλία τῶν σκύλων καθάπερ δέλεαρ προκειμένη, καὶ τοὺς φιλοκτῆμονας δελεάζουσα, εὐκόλως ἂν πρὸς τὴν παράβασιν παρώρμησεν ἂ. Ἄλλ' ὅμως ὁ νόμος οὗτος ἐτέθη, καὶ ὑπὲρ κεφαλῆς ὁ τῆς παραβάσεως αὐτοῦ κίνδυνος ἐπεκρεμάσθη. Τί οὖν μετὰ τοῦτο; Κατέπεσον τὰ τείχη, καὶ ἐν χερσὶ τῶν πολιορκούντων τὰ τῆς πόλεως ἐγένετο πάντα. Παντὸς τοίνυν τοῦ λαοῦ τὴν ἐντολήν ταύτην διατηροῦντος, ἢ τοῦ ἐνὸς παράβασιν εἰς ἅπαν τὸ πλῆθος τὴν τοῦ Θεοῦ ἀνῆψεν ὀργήν. Ἐπλημμέλησαν γὰρ, φησὶν, [104] οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ πλημμέλειαν μεγάλην, καὶ ἐνοσφίσαντο, καὶ ἔλαβον ἀπὸ τοῦ ἀναθήματος, καὶ ἔλαβεν Ἀχαρ υἱὸς Χαρμεὶ ἀπὸ τοῦ ἀναθήματος, καὶ ἐθυμώθη ὀργῇ Κύριος ὁ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ. Καὶ μὴν εἰς ἡν ὁ πλημμέλησας. Πῶς οὖν ἐπλημμέλησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἐθυμώθη Κύριος τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ; Ὁρᾷ; πῶς ἢ τοῦ ἐνὸς ἁμαρτία παντὶ τῷ λαῷ τὴν τιμωρίαν προεξένησε; πῶς πρὸς τὸ πλῆθος τὸν Θεὸν ἐξεπολέμωσεν; Ἐπεὶ οὖν τὸ παράνομον ἐπράχθη, καὶ οὐδεὶς ἦν ὁ συνειδὼς, πλὴν μόνον τοῦ τὰ κρύφια γινώσκοντος Θεοῦ, ἢ μὲν τιμωρία ἐμελλεν, ὁ δὲ πράξας τοῦτο, κἂν ἐδόκει λανθάνειν, ἀλλ' ὅμως ὑπὸ τοῦ συνειδότος, ὡς ὑπὸ πυρὸς κατεκαίετο. Ἦλθε τοίνυν καὶ τῆς ἀπειλῆς ὁ καιρὸς, καὶ τοῦ φανερόν γενέσθαι τὸ ἁμάρτημα. Ἀπέστειλε γὰρ, φησὶν, Ἰησοῦς ἀνδρας ἀπὸ Ἰεριχώ εἰς Γαὶ. Καὶ ἀνέβησαν ἐκεῖ ὡσεὶ τρισχίλιοι ἄνδρες, καὶ ἐφυγον ἀπὸ προσώπου τῶν ἀνδρῶν Γαὶ, καὶ ἀπέκτειναν ἀπ' αὐτῶν τριάκοντα καὶ ἑξ ἀνδρας, καὶ ἀπεδίωξαν αὐτούς, καὶ συνέτριψαν αὐτούς, καὶ ἐπιτόηθη ἡ καρδία τοῦ λαοῦ, καὶ ἐγένετο ὡσπερ ὕδωρ.

ς'. Ὁρα μιᾶς ἁμαρτίας εἰσπραξίν, ὅρα πληγὴν ἀπαρμύθητον. Εἰς ἐπλημμέλησε, καὶ εἰς ἅπαντα τὸν δῆμον ὁ θάνατος καὶ ἡ δειλία ἐπέπεσε. Τί τοῦτο, ὦ φιλάγαθε Δέσποτα; Σὺ εἶ μόνος δίκαιος, καὶ εὐθεὶς αἰ κρίσεις σου. Σὺ ἐκάστῳ κατὰ τὰ οἰκεῖα ἔργα ἀπονέμεις τὴν κρίσιν. Σὺ ἔφησ, φιλόανθρωπε, ἐν τῇ ἰδίᾳ ἕκαστον ἀποθανεῖσθαι ἁμαρτία, καὶ μὴ ἄλλον ἀντὶ ἄλλου τιμωρηθῆσεσθαι. Τίς οὖν αὕτη ἡ δικαία σου ψῆφος; Καλὰ σου τὰ πάντα, Κύριε, καὶ λίαν καλὰ, καὶ πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῖν οἰκονομούμενα. Λύμη τίς ἐστι, φησὶν, ἡ ἁμαρτία· οὐκοῦν ἐκπομπευέσθω διὰ τῆς τιμωρίας εἰς πάντας, ἵνα μὴ τοὺς πάντας καταλυμῆνται, ἵνα γνόντες πόσῃν ἀπειλῇν μία παράβασιν ἔτεκε, φύγῃ τὴν ἐκ πλειόνων ἀτελεύτητον κόλασιν. Ἰδὼν οὖν, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς τὴν ἀνυπόστατον φυγὴν ἔ, διέρρηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν, ἐκείνους τοὺς θρήνους τραγῳδῶν, οὓς ἡ θεία σημαίνει Γραφή. Τί οὖν πρὸς αὐτὸν ὁ Δεσπότης; Ἀνάστηθι· ἵνα τί οὕτω συμπέπτωκας, Ἡμάρτηκεν ὁ λαός σου, καὶ παρέβη τὴν διαθήκην μου, καὶ οὐ μὴ

δυνήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ στήναι κατὰ πρόσωπον τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, ἕως ἂν ἐξάρητε τὸ ἀντίθημα ἐξ ὄμων αὐτῶν. Ἐκηρύχθη τοίνυν ἐν τῷ λαῷ τοῦτο, καὶ μηνύεται ὑπὸ Θεοῦ ὁ τὴν παράβασιν πράξας· συγκατατίθεται οὗτος. Ἀπεκρίθη γὰρ, φησὶν, Ἀχαρ τῷ Ἰησοῦ, καὶ εἶπεν· Ἀληθῶς ἡμαρτον ἐναντίον τοῦ Κυρίου Θεοῦ Ἰσραὴλ· οὕτω καὶ οὕτως ἐποίησα. Εἶδον ἐν τῇ προνομῇ στολὴν ψιλὴν, ποικίλην, λίαν ἰ καλήν, καὶ διακόσια δίδραχμα ἀργυρίου, καὶ γλῶσσαν μίαν χρυσῆν πεντήκοντα διδράχμων, καὶ ἐνθυμηθεὶς ἔλαβον, [105] καὶ ἰδοὺ ταῦτα ἐγκέκρυπται ἐν τῇ γῇ ἐν τῇ σκηνῇ μου. Πάντα λοιπὸν εἰς φανερόν ἄγει, ἐπειδὴ ἀφευδῆ τὸν ταῦτα καταμηνύσαντα ἑώρα, σφοδρόν ἔ τε εἶχε τὸν ἐλέγχοντα μάρτυρα. Ὅρα δὲ τὸν ἐπονείδιστον καὶ ἐλέθριον αὐτοῦ θάνατον· Ἀνήνεγκε, φησὶν, αὐτὸν Ἰησοῦς εἰς φάραγγα Ἀχώρ, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, καὶ τὰς θυγατέρας αὐτοῦ, καὶ τοὺς μύσχους αὐτοῦ, καὶ τὰ ὑποζύγια αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ πρόβατα αὐτοῦ, καὶ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ, καὶ πάντα ὅσα ὑπῆρχον αὐτῷ καὶ ἐλιθοβόλησαν αὐτὰ πᾶς Ἰσραὴλ ἐν λίθοις. Αὕτη τῆς παρανομίας ἢ ἀνταπόδοσις, οὕτως ἢ τοῦ Θεοῦ ἀδέκαστος ἐστι δίκη. Τοῦτο τοίνυν εἰδότες, οἰκείων ἁμαρτημάτων εἰσπραξίν τὴν τῶν ἀνιαρῶν ἔφοδον λογιζόμεθα καὶ καθ' ἑκάστην τὰ ἑαυτῶν ἐξετάζοντες ἐγκλήματα, μὴ ἑτέροις, ἀλλ' ἡμῖν αὐτοῖς τὴν τούτων περιάπτωμεν αἰτίαν. Οὐ γὰρ ἢ τῶν ἀρχόντων μόνον ἀπροσεξία, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον τὰ ἡμέτερα πταίσματα τὰ κακὰ συνεισῆγαγεν. Οὕτω τοίνυν ἐνταῦθα παραγινόμενος ἕκαστος, καὶ τὰ οἰκεῖα λογιζόμενος παραπτώματα, οὔτε ἕτερον μέμφοιτο, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης εὐταξίας τὴν παροῦσαν ἀναπέμφοι ἢ δοξολογίαν. Ἔστι δὲ ἡ παρ' ἡμῶν ἀπαιτούμενη εὐταξία τοιαύτη· πρῶτον μὲν, συντετριμμένη καρδίᾳ προσέρχεσθαι τῷ Θεῷ, ἔπειτα καὶ τὸ τῆς καρδίας ἦθος διὰ τοῦ φαινομένου σχήματος ὑποδεικνύειν, διὰ τῆς στάσεως, διὰ τῆς τῶν χειρῶν εὐταξίας, διὰ τῆς πραείας καὶ συνεσταλμένης φωνῆς. Εὐκόλον γὰρ τοῦτο, καὶ παντὶ τῷ βουλομένῳ δυνατόν. Πῶς οὖν εἰς πάντας κατορθωθήσεται; Θῶμεν ἑαυτοῖς νόμον, καὶ εἰπωμεν ὅτι κοινωφελῆς ἐντολή κατεβλήθη, καὶ δεῖ πάντας ἡμᾶς τοιαύτης μετασχεῖν ὠφελείας. Διὰ τοῦτο καὶ τὰς ἀτάκτους κατασιγάσωμεν φωνάς, καὶ τὰ τῶν χειρῶν καταστελωμεν ἤθη ἰ, δεδεμένας ταύτας παριστάνοντες τῷ Θεῷ, καὶ μὴ τοῖς ἀκόσμοις ἐπαιρομένας νεύμασι. Μισεῖ γὰρ τοῦτο καὶ ἀποστρέφεται ὁ Θεός, ὡσπερ τὸν συνεσταλμένον ἀγαπᾷ καὶ προσίσταται· Ἐπὶ τίνα γὰρ, φησὶν, ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρῶον καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; Εἰπωμεν ἀλλήλοις, ὅτι οὐ βούλεται αὐτῷ προσδιαλεγόμενος ἡμᾶς καὶ ἑαυτοῖς προσομιλεῖν, οὐδὲ ἀφέντας τὴν πρὸς αὐτὸν διάλεξιν, τὰς τῶν παρόντων ἀνακινεῖν συντυχίας, καὶ τῷ βορβόρῳ τοὺς μαργαρίτας ἀναφύρειν. Ὑθριν γὰρ οἰκεῖαν, καὶ οὐ δοξολογίαν τὸ τοιοῦτον ἡγεῖται. Κἂν τις βουλευθεῖ ταύτην παραβῆναι τὴν ἐντολήν, ἐπιστομίσωμεν ἰ, ὡς ἐπίβουλον τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἀποδιώξωμεν, ἔξω τῶν περιβόλων τῆς ἀγίας ἐκκλησίας ἐκβάλωμεν. Οὕτω γὰρ ποιῶντες, τὰ μὲν πρότερα ἁμαρτήματα ῥαδίως ἀπονιψόμεθα, αὐτὸν δὲ τὸν Δεσπότη-

^a Duo exolothreúση. Infra παραβαθῆναι. In hanc vocem notat Savil. in marg. γρ. παραβιασθῆναι.

^b Unus παράβασιν ἐξεκαλέσατο. Ἄλλ' ὅμως ὁ νόμος οὕτως. Mox aliquot mss. ἀπεκρεμάσθη.

^c Unus ὀργῇ Κυρίου, atque ita legit Erasmus.

^d Quinque mss. ἄλλον ἀντιτιμωρηθῆσεσθαι ἑτέρου

^e Τὴν ἀνυπόστατον φυγὴν. Erasmus vertit, fugam sisti non posse. At dubitari potest, an ea sit Chrysost. mens. Ἀνυπόστατον φυγὴν forte verbi posset, fugam cujus causa vel negotium non appareret.

^f Προνομῇ στολὴν ποικίλην λίαν καλήν. Duo alii προνομῇ ψιλὴν ποικίλην μίαν καλήν. Erasmus priorem secutus lectio-nem, μίαν καλήν legit.

^g Unus ἀσφαλῆ.

^h Unus ἀναπέμφοιτο. Alius τὴν πρέπουσαν ἀναπέμφοιτο, non male.

ⁱ Alius καὶ τὴν τῶν χειρῶν καταστελωμεν συνήθειαν.

^j Unus ἐντολήν, ἐπιτιμῆσωμεν.

serat Israelitas transmisisset, admovissetque exercitum contra Jericho, novam illam et admirandam obsidionem moliens, mox ruituris mœnibus, quid loquitur apud populum? *Erit anathema hæc civitas: et quidquid est in ea, Domino Sabaoth, excepta Raab meretrice, hanc servabitis. Cavete igitur ab anathemate, ne quando cogitantes sumatis ex eo, et perdatis nos (Josue 6. 17. 18).* Consecrata sunt, inquit, omnia quæ sunt in civitate: nam id sonat anathema. Ne quis igitur suffuretur ex iis quæ consecrata sunt Domino Deo, nosque disperdat e terra. Periculosum erat præceptum, multa diligentia tum Dei præcipientis, tum legem ferentis Jesu. Qui enim fieri potuit, ut in tanta multitudine non violaretur hæc lex, cum multæ res essent, quæ huc impellerent? Nam vel instabilitas ejus populi lucrique cupiditas, vel quod non omnes audivissent edici præceptum, vel spoliiorum pretium velut esca objecta, habendique avidos illectans, facile ad legis transgressionem perpulisset. Et tamen ea lex erat lata, atque eorum capiti transgressionis periculum imminebat. Quid igitur post hæc? Considerunt incenia, et quidquid erat in civitate venit in manus obsidentium. Itaque cum universus populus servaret hoc præceptum, unius prævaricatio in universam multitudinem concitavit iram Dei. *Peccaverunt, inquit, filii Israel peccatum magnum, et suffurati sunt, et sumpserunt ex anathemate, et sumpsit Achar filius Charmi ex anathemate, et indignata est ira Domini filiis Israel (Jos. 7. 1).* Atqui unus erat qui peccaverat. Quomodo igitur peccaverunt filii Israel, ac Dominus iratus est filiis Israel? Vides quomodo unius peccatum toti populo vindictam accersit? quomodo Deum adversus multitudinem hostem reddidit? Quoniam igitur fuerat perpetrata legis transgressio, neque quisquam erat conscius, præter solum Deum qui novit occulta, ultio quidem differebatur: cæterum qui hoc perpetrarat, tametsi videbatur latere, tamen a conscientia velut ab igne urebatur. Venit igitur tempus quo fieret quod comminatus fuerat Deus, quoque peccatum veniret in propatulum. *Misit, inquit, Jesus viros ab Jericho in Gai. Et ascenderunt illuc viri fere ter mille, fugeruntque a facie virorum Gai, et occiderunt ex illis viros triginta sex, et persecuti sunt eos, et conciderunt illos, et expavit cor populi, factumque est velut aqua (Jos. 7. 2. 4. 5).*

6. Vide unius peccati pœnam, vide plagam acerbissimam. Unus peccarat, et in populum universum mors ac trepidatio irruit. Quid hoc, o bone Domine? Tu solus justus, et recta judicia tua. Tu cuique secundum propria facta reddis judicium. Tu, humani generis amator, dixeras in suo quemque peccato moriturum, nec alium pro alio daturum pœnas. Quod igitur hoc est tuum justum judicium? Bona sunt tua omnia, Domine, et valde bona, et ad nostram utilitatem dispensata. Lues quædam, inquit, est peccatum: ergo per ultionem evulgetur ac traducatur apud omnes, ne corrumpat omnes, ut ubi cognoverint quantas minas una pepererit transgressio, fugiant longe graviorem æternamque vindictam. Videns igitur, in-

quit, Jesus fugam cujus causa ignota erat sisti non posse, discidit vestimenta sua, ac prostratus est in terram, ea lugubriter lamenta proferens, quæ narrat divina Scriptura. Quid igitur illi respondit Dominus? *Surge; cur ita prostratus jaces? Peccavit populus tuus, transgressus est pactum meum, nec poterunt stare filii Israel contra faciem hostium suorum, donec sustuleritis anathema ex vobis ipsis (Jos. 7. 10. 12).* Prædicatur igitur hoc in populo, et a Deo proditur, qui hoc perpetrarat: ille fatetur. Respondit enim, inquit, Achar Jesu dicens: *Vere peccavi in conspectu Domini Dei Israel; sic et sic feci. Videbam in præda stolam variegatam unam (a) pulchram, ducentaque argenti didrachma, et linguam unam auream quinquaginta didrachmorum, et concupiscens cepi, et ecce hæc defossa sunt humi in tabernaculo meo (Ibid. v. 20; 21).* Omnia jam in apertum profert, posteaquam perspexit illum omnia sine mendacio indicasse, nec dissisus est testi seipsum prodenti. Vide autem probrosam ac perniciosam illius mortem: *Subduxit, inquit, Jesus Achar in convallem Achor, et filios et filias ejus, et vitulos ejus, et jumenta ejus, et omnes oves ejus, et tentorium ejus, et omnia quæcumque possidebat: et lapidibus obruit ea omnis populus Israel (Jos. 7. 24. 25).* Hoc transgressionis præmium, talis Dei vindicta, quæ evitari non potest. Hæc itaque scientes, cogitemus molestias a nostris peccatis inveni, singulisque diebus nostra examinantes crimina, non aliis, sed nobis ipsis causam adscribamus. Nec enim magi tratum modo negligentia, sed multo magis nostra delicta mala accersierunt. Sic itaque huc adveniens sua quisque examinet delicta, nec alium incuset, et præsentem glorificationem cum ritu decenti emittat. Quod autem exigitur ad modestiam, hoc est: primum, corde contrito accedere ad Deum: deinde cordis affectum ipso visibili habitu declarare, item standi modo, manuum decora compositione, placida demissaque voce. Nam id facile est, et potest quisquis voluerit. Qui fiet igitur, ut omnes suo fungantur officio? Ponamus nobis ipsis legem dicamusque, In publicam utilitatem lex prodita est, et hujus utilitatis oportet nos omnes esse participes. Quapropter et indecoras voces premamus, manuumque gesticulationes corripiamus, has conjunctas exhibentes Deo, nec incompositis motibus attollantur. Odit enim hoc Deus et aversatur, sicut contra compositum ac modestum amat expetitque: *Ad quem, inquit, respiciam, nisi ad mansuetum et quietum, et tementem verba mea (Isai. 66. 2)?* Dicamus aliis alii: Non vult Deus, ut simul cum ipso loquamur, et inter nos fabulemur, nec patitur, ut ipsum alloqui intermittentes præsentium confabulationes suscitemus, cœnoque margaritas contaminemus. Siquidem hoc suam contumeliam esse ducit, non glorificationem. Quod si quis voluerit hoc præceptum præterire, obturemus illi os, tamquam salutis insidiatorem expel-

(a) In Græco, *στολήν ψιλὴν ποικίλην*. In hunc locum notat Savil.: « Florens retinet lectionem Romanam, *ψιλὴν ποικίλην*, inducto, *στολήν*, vertitque ex veteri Glossario, *tenue Babylonium*. »

lamus, et ecclesie sancte septis ejiciamus. Hoc si fecerimus, nostra quidem peccata superiora facile dimitemus, ipsum autem Dominum habebimus in medio nostrum una cum sanctis angelis choros agentem, et cuique modestie coronas distribuentem. Quoniam enim est humanus ac munificus, gaudens de nostra salute; ideo oblectans sese bonis nostris caelorum regnum promisit, et vite incorruptibilis consortium, omniaque bona praepravit, volens nos in his habere tabernacula¹: quae nobis omnibus contingat assequi, gratia et humanitate Domini nostri Jesu Christi, quicum decet gloria, imperium, honor et adoratio Patri et sancto Spiritui, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

EJUSDEM HOMILIA II.

In dictum illud Isaiae prophetae, *Factum est anno, quo mortuus est Ozias rex, vidi Dominum sedentem in solio excelso et elevato (Isai. 6. 1)*; et quod neque tempus, neque unum elementum divinarum Scripturarum oporteat praetercurrere.

1. *Suis de illorum studio audiendi verbum Dei gratulatur Chrysostomus; ipsius modestia et erga suos amor.* — Gaudeo conspiciens vos ad audienda sacra eloquia concurrentes, idque indicium esse maximum iudico vestri in Dei cultu ac pietate progressus. Quemadmodum enim appetentia cibi corporis bonam valetudinem declarat, sic et sermones appetere spirituales, animae sanitatem arguit. Gaudeo quidem igitur propter hoc: caeterum vereor ne forte non possim aliquid adferre dignum isto vestro desiderio. Sic et mater amans dolet, quoties lactentem habens puerum, non potest illi largiter praebere lactis fontem: attamen quamquam lacte caret, mammam tamen dat, ille vero acceptam trahit sugitque, et ore papillam refrigerentem calefaciens, plus quam erat elicit alimenti: mater vero dolet quidem dum ipsius distenduntur ubera, nec tamen repellit puerum: mater enim est, et omnia praeroptat perpeti potius, quam ut partum suum contristet. Itaque si matres erga foetus suos tantum exhibent amorem, multo magis oportet nos erga vestram caritatem similiter affectos esse. Nam spiritus partus vehementiores sunt quam naturae. Itaque tametsi nobis mensa multam habet penuriam, ne sic quidem eam occultabimus, sed nostra omnia in medium proferentes apponemus vobis. Quod si pauca haec sunt viliaque, praebimus tamen. Nam et ille² cui talentum erat creditum, non quia quinque talenta non tulit, ob id inensatus est, sed quod unum illud defoderit, quod acceperat, dedit poenas (*Matth. 25. 24. sqq.*). Siquidem hoc est quod quaeritur apud Deum et apud homines, non multane aut pauca deponas, sed ne oblationem offeras facultatibus inferiorum. Audistis nuper cum nobis datum esset hoc ho-

noris, ut apud caritatem vestram discerneremus, Psalmum illum legentibus nobis, qui peccatorem e sacris septis ejiciens, angelos supernasque virtutes hortabatur ad laudandum universorum Deum. Vultis igitur et hodie idem angelicum melos¹ audiamus, prope illic alicubi astantes? Mihi certe videtur. Nam si homines scelerati dum choreas agunt in foro, in profunda caligine nocteque intempesta meretriciae cantilenas mollesque canentes cantiones, totam civitatem nobis excitant, et ad sese convertunt: nos caelestium populorum supernis choris Regem universi celebrantibus non occurremus, non audiemus divinam illam ac beatam vocem? Et quae nobis dabitur venia? Sed quomodo, inquis, licet audire? Si in ipsum ascenderimus caelum, etsi non corpore, mente tamen: etsi minus praesentia, certe cogitatione. Nam corpus quoniam terrestre est ac grave natura, manet in terris: anima vero ab hac necessitate est libera, facillimeque ad altissima longissimeque semota loca advolat: ita ut etiam si velit ad extremos orbis terminos pervenire, aut in caelum ascendere, nihil sit quod vetet: adeo ipsi leves cogitationum alas dedit Deus. Nec tantum alas leves dedit, verum et oculos largitus est, multo quam corporis perspicaciores. Nam corporis aspectus, si quidem per vacuum aerem feratur, ad longum intervallum progreditur: quod si in exiguum corpus impeerit, non aliter quam fluxus qui ferebatur, obstaculo repulsus, denuo retrorsum avertitur: verum animi oculi etiamsi parietes, etiamsi moenia, etiamsi montium moles, etiamsi caelorum corpora compererint obstantia, omnia facile praetercurrunt. Attamen cum tantam habeat celeritatem et oculorum aciem anima, non ex sese sufficiens est ad intelligentiam rerum caelestium, sed opus illo habet qui ipsam manu deducat. Faciamus igitur quod in regum palatiis facere solent, qui cupiunt ea videre. Quid autem illi faciunt? Ubi quaesierint eum cui claves commissae sunt, illum adeunt, alloquuntur et supplicant, frequenter et pecuniam numerant, ut ipsis gratificetur. Adeamus ergo et nos unum eorum, quibus caelestes portae commissae sunt, appellemus, supplicemus, pro pecunia promptam voluntatem sincerumque affectum exhibeamus. Et si ille mercedem hanc acceperit, manu nostra apprehensa per omnia circumducet, non illam ostendens regiam, sed ipsum Regem in solio sedentem, adstantibus exercitibus exercituumque ducibus, assistentibus innumerabilium angelorum et archangelorum millibus; omnia diligenter nobis ostendet, quatenus nobis videre licet. Quis igitur est iste cui haec functio commissa est, quam sequentes nunc volumus ingredi? Isaia, prophetarum vocalissimus. Ergo necesse est, ut hunc alloquamur.

Scripturae quomodo audiendae. — Agite, sequamini composito gradu incedentes, multo cum silentio: ne quis ingrediatur curis onustus mundanis, ne quis animi dubius, ne quis attonitus: verum haec omnia foris ante ostium deponamus omnes, atque ita demum

¹ Unus legit, *mysticum melos.*

¹ Unus habet, *volens nos in his habere tabernacula in aeternum.*

² Saviil... *Nostra omnia in medium proferentes apponemus vobis, exigua quidem et minimi pretii, metuentes damnationis periculum, si quidem et ille, etc.*

την εἰς μέσον ἔξομεν μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων συγχορεύοντα, καὶ ἐκάστῳ τοὺς τῆς εὐταξίας ἀπονέμοντα στεφάνους. Ἐπεὶ γὰρ ἐστὶ φιλόανθρωπος καὶ μεγαλόδωρος, καὶ χαίρει ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ σωτηρίᾳ, διὰ τοῦτο ἐπιτερόμενος τοῖς ἡμῶν καλοῖς καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ἐπηγγείλατο, καὶ ζωῆς ἀκηράτου μέθεξιν, καὶ πάντα τὰ ἀγαθὰ προητοίμασε, βουλόμενος ἡμᾶς ἐν τούτοις κατασκηνώσαι^α. ὧν γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, [106] χάριτι καὶ φιλοανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ, καὶ προσκύνησις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΟΜΙΛΙΑ Β'.

Εἰς τὸ ρητὸν τοῦ προφήτου Ἡσαΐου τὸ λέγον·
Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένον· καὶ ὅτι οὐ δεῖ χρόνον, οὐδὲ στοιχεῖον ἐν παρατρέχειν τῶν θείων Γραφῶν.

α'. Χαίρω συντρέχοντας ὑμᾶς ὁρῶν πρὸς τὴν ἀκρόασιν τῶν θείων λόγιων, καὶ τεκμήριον μέγιστον τοῦτο ποιῶμαι τῆς κατὰ Θεὸν ὑμῶν προκοπῆς. Ὡσπερ γὰρ τὸ πεινῆν σωματικῆς ἐστὶν εὐεξίας σημεῖον^β, οὕτω τὸ λόγων ἐρᾶν πνευματικῶν ψυχικῆς ὑγιείας σημεῖόν ἐστι. Χαίρω μὲν οὖν διὰ τοῦτο· δέδοικα δὲ μήποτε τῆς ἐπιθυμίας ταύτης οὐδὲν ἄξιον ὀνηθῶ παρασχεῖν. Οὕτω που καὶ μήτηρ ὀδυνᾶται φιλόστοργος, ὅταν ὑπομάξιον ἔχουσα παῖδα, τὰς τοῦ γάλακτος πηγὰς μὴ δύνηται ἀφθόνως παρασχεῖν αὐτῷ· ἀλλ' ὅμως καὶ ἐνδεῶς ἔχουσα τὸν μαστὸν ἐπιδίδωσιν, ὃ δὲ λαθῶν ἔλκει καὶ κατατείνει, καὶ τῷ στόματι κατεψυγμένην θερμαίνων τὴν θήλην, πλείω τῆς ὕσης ἐκκαλεῖται τὴν τροφήν· ἡ δὲ μήτηρ ἀλγεῖ μὲν κατατεινομένων αὐτῆς τῶν μαζῶν, οὐκ ἀπωθεῖται δὲ τὸ παιδίον· μήτηρ γὰρ ἐστὶ, καὶ πάντα ἂν ἔλοιτο παθεῖν μᾶλλον, ἢ λυπῆσαι τὸ τεχθέν. Εἰ οὖν μητέρες περὶ τὰ ἔγγονα^γ οὕτως εἰσὶ φιλόστοργοι, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς περὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην οὕτω διαχεισθαι χρῆ. Τῶν γὰρ τῆς φύσεως θερμότεραι αἱ τοῦ πνεύματος ὠδίνες εἰσιν. Ὡστε εἰ καὶ πολλῆς ἡμῖν πενίας ἢ τράπεζα γέμει, οὐδὲ οὕτως αὐτὴν ἀποκρύψομεν, ἀλλὰ πάντα εἰς μέσον τὰ παρ' ἡμῶν φέροντες καταθήσομεν ὑμῖν. Εἰ δὲ μικρὰ ταῦτα καὶ εὐτελῆ, ἀλλ' ὅμως παρέχομεν. Ἐπεὶ κάκεινος^δ ὃ τὸ τάλαντον ἐμπιστευθεὶς, οὐχ ὅτι μὴ πέντε προσήνεγκε τάλαντα, διὰ τοῦτο ἐνεκαλεῖτο, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ ἐν κατέχωσεν, ὅπερ ἔλαβε, διὰ τοῦτο δίκην ἐδίδου. Τὸ γὰρ ζητούμενον παρὰ τῷ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, οὐκ ὀλίγα ἢ πολλὰ καταθεῖναι, ἀλλὰ μηδαμοῦ τῆς ὑπαρχούσης δυνάμεως ἐλάττω τὴν εἰσφορὰν ἐνεγκεῖν. Ἰκούσατε πρώην, ὅτε πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην διαλεχθῆναι κατηξιώθημεν, τὸν ψαλμὸν ἐκεῖνον ἀναγινωσκόντων ἡμῶν, ὃς τὸν ἀμαρτωλὸν τῶν ἱερῶν περιβόλων ἐκβάλλων, ἀγγέλοις καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσιν εὐφημεῖν^ε παρεκελεύετο τὸν τῶν ὄλων Θεόν. Βούλεσθε οὖν καὶ σήμερον αὐτοῦ τοῦ ἀγγελικοῦ

μέλους ἀκούσωμεν, ἐγγύς που παραστάντες ἐκεῖ; Ἐμοιγε δοκεῖ. Εἰ γὰρ ἄνθρωποι μιανοὶ χοροὺς [107] ἰστάντες^ϛ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ἐν σκότει βαθεῖ καὶ ἄωρῳ τῶν νυκτῶν πορνικὰ ἄσματα καὶ κεκλασμένα ἄδοντες μέλη, πᾶσαν ἀναπτεροῦσι τὴν πόλιν ἡμῶν, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφουσιν· ἡμεῖς τῶν ἐπουρανίων δῆμων, τῶν ἄνω χορῶν τὸν βασιλεῖα τοῦδε τοῦ παντὸς ἀνυμνούντων οὐ συνδραμούμεθα, ὥστε ἀκούσθαι τῆς θείας ἐκείνης καὶ μακαρίας φωνῆς; Καὶ τίς ἂν ἡμῖν γένοιτο συγγνώμη; Καὶ πῶς ἐστὶν ἀκούσαι; φησὶν. Εἰς αὐτὸν ἀνελθόντας τὸν οὐρανὸν, εἰ καὶ μὴ^ς τῷ σώματι, ἀλλὰ τῷ φρονήματι· εἰ καὶ μὴ τῇ παρουσίᾳ, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα γεῶδες ὂν καὶ βαρὺ, κάτω πέφυκε μένειν· ἡ δὲ ψυχὴ τῆς ἀνάγκης ταύτης ἀπήλλακται, καὶ τοῖς ὑψηλοτάτοις καὶ μετεωροτάτοις χωρίοις^η ῥαδίως ἐφίπταται· ὥστε κἂν εἰς αὐτὰς θελήσῃ τῆς οἰκουμένης τὰς ἐσχατίας ἐλθεῖν, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι, τὸ κωλύον οὐδέν· οὕτως αὐτῇ κοῦφα τὰ πτερὰ τῶν λογισμῶν δέδωκεν ὁ Θεός. Οὐ πτερὰ δὲ κοῦφα δέδωκε μόνον, ἀλλὰ καὶ ὀφθαλμοὺς ἐχαρίσατο πολλῷ τοῦ σώματος^ι ὀξύτερον βλέποντας. Ἡ μὲν γὰρ τοῦ σώματος ὄψις, ἂν μὲν διὰ κενοῦ φέρηται τοῦ ἀέρος, μέχρι πολλοῦ τοῦ διαστήματος πρόεισιν· ἂν δὲ μικρῷ προσπέσῃ σώματι, καθάπερ ῥεῦμα φερόμενον ἀναχαιτισθὲν, εἰς τούπισω πάλιν ἀποστρέφεται· οἱ δὲ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὶ, κἂν τοίχους, κἂν τεῖχη, κἂν ὁρῶν μεγέθη, κἂν αὐτὰ τῶν οὐρανῶν εὐρωσιν αὐτοῖς ἀπαντῶντα τὰ σώματα, πάντα παραδραμοῦνται ῥαδίως. Ἄλλ' ὅμως οὕτω καὶ ταχυτήτος καὶ ὀξυωπίας ἔχουσα ἡ ψυχὴ, οὐκ ἐστὶν αὐτάρκτης πρὸς τὴν τῶν οὐρανίων κατανόησιν αὐτῆ καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ τοῦ χειραγωγήσοντος αὐτὴν δεῖται. Ποιήσωμεν οὖν ὅπερ οἱ τὰς βασιλικὰς αὐλὰς ἐπιθυμοῦντες ἰδεῖν^ι ποιοῦσι. Τί δαὲ ἐκεῖνοι ποιοῦσι; Ζητήσαντες τὸν τὰ κλειθρα τῶν θυρῶν ἐγκεχειρισμένον, ἐκεῖνῳ προσέρχονται καὶ διαλέγονται καὶ ἱκετεύουσι, πολλάκις δὲ καὶ ἀργύριον καταβάλλουσιν, ὥστε δεῦναι αὐτοῖς τὴν χάριν. Προσέλθωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς τινι τῶν^κ τὰς πύλας ἐπιτετραμμένων τὰς οὐρανίους, καὶ διαλεχθῶμεν, ἱκετεύσωμεν, ἀντ' ἀργυρίου προαίρεσιν ἐπιδειξώμεθα καὶ διάθεσιν εἰλικρινῆ. Κἂν τοῦτον ἐκεῖνος λάβῃ τὸν μισθόν, τῆς χειρὸς ἡμῶν λαβόμενος, πανταχοῦ περιηγήσεται, οὐκ αὐτὰ δεικνύς τὰ βασίλεια, ἀλλ' αὐτὸν καθήμενον τὸν βασιλεῖα, τῶν στρατευμάτων παρόντων, καὶ τῶν ἀρχιστρατήγων παρεστώτων, τῶν μυριάδων τῶν ἀγγελικῶν, τῶν χιλιάδων τῶν ἀρχαγγελικῶν· πάντα ἡμῖν ἐπιδείξει μετ' ἀκριθείας, ὡς ἡμῖν ἰδεῖν δυνατόν. Τίς οὖν ἐστὶν οὗτος; τίς ὃ τὸ μέρος τοῦτο ἐμπειπιστευμένος, καθ' ὃ βουλόμεθα νῦν εἰσελθεῖν; Ἡσαΐας, ὃ τῶν προφητῶν μεγαλοφωνότατος. Οὐκοῦν ἀνάγκη τούτῳ διαλεχθῆναι.

Ἄλλ' ἐπεσθε κατεσταλμένῳ ῥυθμῷ βαδίζοντες μετὰ ἡσυχίας πολλῆς. Μηδεὶς φροντίδας ἔχων βιωτικὰς εἰσῆλω, μηδεὶς μετέωρος, μήτε ἐπτοημένος, ἀλλὰ [108] ταῦτα πάντα ἔξω πρώτων θυρῶν ἀποθέμενοι, πάντες

^ϛ Aliquot mss. ἰστώντες, et mox ἐν σκότῳ βαθεῖ καὶ ἄωρῳ, et paulo post πᾶσαν ἀναπετάξουσιν τὴν πόλιν. Infra duo mss. συνδραμούμεθα; οὐκ ἀκουσώμεθα.

^ς Alius τὸν οὐρανὸν, εἰ δυνατόν· εἰ καὶ μή.

^η Unus καὶ πορρωτάτοις χωρίοις.

^ι Forte τῶν τοῦ σώματος. Paulo post unus διὰ κενοῦ φαίνεται.

^κ Aliquot mss. ὅπερ οἱ τὰς βασιλικὰς αὐλὰς ἐπιθυμοῦντες. Editi ὁ περὶ τὰς βασιλικὰς αὐλὰς οἱ ἐπιθυμοῦντες ἰδεῖν. Lectio editorum vitiosa, ut puto, fuit, malato ὅπερ οἱ in ὁ περί.

^λ Quidam mss. ἀλλ' ἡμεῖς ἐνὶ τῶν· et sic legisse videtur Erasmus.

^α Unus ἐν τούτοις δι' αἰῶνος κατασκηνώσαι.

^β Σημεῖον deest in quatuor mss. Paulo post duo mss. χαίρω μὲν οὖν. Editi et alii codices χαίρουεν οὖν, perperam, ut liquet. Ibidem Morel. τῆς ἐπιθυμίας. Savil. τῆς προθυμίας· uterque bene.

^γ Aliquot ms. ἔγγονα.

^δ Savil. ὑμῖν καὶ μικρὰ ὄντα ταῦτα καὶ εὐτελῆ, τὸν τῆς κατακρίσεως ὑφορώμενοι κίνδυνον· ἐπεὶ κάκεινος. Infra pro δίκην ἐδίδου, unus δίκην ἔδωκε.

^ε Unus συνευφημεῖν. Unus infra τοῦ μυστικοῦ μέλους, sicque ita legit Erasmus. Alii τοῦ ἀγγελικοῦ μέλους.

οὕτως εἰσὶν ἡμεῖς. Εἰς βασιλεία γὰρ * εἰσερχόμεθα τῶν οὐρανῶν, ἀστραπτόντων ἐπιθαίνομεν χωρίων. Πολλῆς τὰ ἔνδον γέμει σιγῆς καὶ μυστηρίων ἀπορρήτων.

β'. Ἀλλὰ προσέχετε μετὰ ἀκριβείας· ἡ γὰρ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις τῶν οὐρανῶν ἐστὶν ἀνοιξίς. Καὶ ἐγένετο, φησὶ, τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου. Εἶδες εὐγνώμονος οἰκέτου φιλοφροσύνην; Εὐθέως ἡμᾶς παρὰ τὸν θρόνον εἰσῆγαγε τὸν βασιλικὸν, οὗ μακρὰς πρότερον περιεπαγῶν εἰσόδους, ἀλλ' ἄμοῦ τε τὰς πύλας ἠνέψξε, καὶ καταντικρὺ τὸν βασιλέα καθήμενον ἔδειξε. Καὶ τὰ Σεραφείμ, φησὶν, εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ· ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ, καὶ ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ· καὶ ταῖς μὲν δυσὶ κατεκάλυπτον τὸ πρόσωπον^β. καὶ ταῖς δυσὶ τοὺς πόδας, καὶ ταῖς δυσὶν ἐπέταντο, καὶ ἐκέκραγον ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον, καὶ ἔλεγον· Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ.

Ὅντως ἅγιος, ὅτι τοσοῦτων καὶ τηλικούτων μυστηρίων κατηξίωσε τὴν ἡμετέραν φύσιν, ὅτι τοιούτων ἡμᾶς ἐποίησεν ἀπορρήτων κοινωνούς. Φρίκη με καὶ τρόμος μεταξὺ ἔλαβε τῆς ψυχῆς ταύτης. Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ ἐμὲ τὸν πῆλινον καὶ τὸν ἀπὸ γῆς, ὅπου γε καὶ αὐτὰς τὰς ἄνω δυνάμεις διαπαντὸς μεγίστη ἐκπληξίς κατέχει; Διὰ τοῦτο γοῦν ἀποστρέφουσι τὰς ὄψεις, καὶ τὰς πτέρυγας ἀντὶ τείχους προβάλλονται, τὰς ἐκεῖθεν ἀκτῖνας μὴ φέρουσαι. Καίτοι, φησὶ, συγκατάβασις ἦν τὸ φαινόμενον. Πῶς οὖν οὐκ ἤνεγκαν; Ἐμοὶ ταῦτα λέγεις; Εἶπε τοῖς τὴν ἀπόρρητον καὶ μακαρίαν πολυπραγμονοῦσι φύσιν, τοῖς τὰ ἀτόλμητα τολμῶσι. Τὰ Σεραφείμ οὐδὲ συγκατάβασιν ἐτόλμησαν^γ ἰδεῖν, ἄνθρωπος δὲ ἐτόλμησεν εἰπεῖν, μᾶλλον δὲ ἄνθρωπος εἰς νοῦν λαβεῖν ἐτόλμησεν, ὅτι τὴν φύσιν τὴν ἀκραιφνή τὴν καὶ τοῖς Χερουβείμ ἀθεώρητον δύναται μετ' ἀκριβείας ἰδεῖν, καὶ σαφῶς; Φρίξον, οὐρανὲ, ἔκατηθι, γῆ· μείζονα ταῦτα ἐκείνων τὰ τολμήματα. Ἄ μὲν γὰρ τότε ἠσέβουν ἐκεῖνοι, καὶ νῦν ἀσεβοῦσιν οὗτοι. Τὴν γὰρ κτίσιν προσκυνοῦσιν ὁμοίως· ὁ δὲ ἐπενόησαν οὗτοι νῦν, οὐδεὶς τῶν τότε ἀνθρώπων οὔτε εἰπεῖν, οὔτε ἀκοῦσαι ἐτόλμησε. Τί λέγεις; Συγκατάβασις ἦν τὸ φαινόμενον; Ναί, ἀλλὰ Θεοῦ συγκατάβασις. Εἰ γὰρ ὁ πολλὴν παρόρησιαν ἔχων πρὸς τὸν Θεὸν Δανιὴλ ἄγγελον συγκαταβάνα αὐτῷ ἰδεῖν οὐκ ὑπέμεινεν, ἀλλ' ἔπεσε καὶ πρηγῆς ἔκειτο, τῶν συνδέσμων τῆς ὄψεως αὐτοῦ λυθέντων^δ ὑπὸ τῆς δόξης ἐκείνης· τί θαυμαστόν, εἰ τὰ Σεραφείμ ἔξεπλάγη, οὐκ ἐνεγκόντα τὴν δόξαν ἐκείνην ὄραν; Οὐ γὰρ τοσοῦτον τοῦ Δανιὴλ πρὸς τὸν ἄγγελον τὸ μέσον, ὅσον τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰς δυνάμεις ἐκεῖνας. Ἀλλ' ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ πλεῖον τοῖς θαύμασι τούτοις ἐνδιατρίβοντες, εἰς θάμβος ἐμβάλωμεν ὑμῶν τὴν ψυχὴν, φέρε ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἱστορίας τὸν λόγον [109] ἐπιστρέψαντες, ταπεινοτέρως αὐτὴν ψυχαγωγῆσωμεν διηγήμασι^ε. Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεὺς. Ἄξιον πρῶτον ἐπιζητῆσαι, τίνος

* Quatuor mss. ἔξω πρὸ τῶν θυρῶν ἀποθέμενοι πάντες... εἰς βασιλείαν γὰρ, et sic legit Erasmus. Morel. et Savil. εἰς βασιλεία γὰρ.

^β Unus τὸ πρόσωπον ἑαυτῶν.

^γ Quinque mss. ἠνεγκαν, et sic legit Erasmus. Paulo post quidam εἰς νοῦν βαλέσθαι.

^δ Unus αὐτῷ παραλυθέντων. Paulo post unus εἰ τὰ Σεραφείμ συγκαλύπτει τὰς ὄψεις, οὐκ ἐνεγκόντα τὴν δόξαν ἐκείνην ἰδεῖν; οὐ γὰρ.

^ε Quatuor mss. ἱστορίας ἐπιστρέψωμεν, ταπεινοτέρως αὐτὴν ψυχαγωγῶντες διηγήμασι. Sicque legisse videtur Erasmus. Sed secundum utramque lectionem eodem redit sententia Unus habet ἀσφαλεστέρως ὑμᾶς ψυχαγ.

ἔνεκεν τὸν χρόνον ἡμῖν ὁ προφήτης ἐπισημαίνεται· οὐ γὰρ ἀπλῶς οὐδὲ εἰκῆ τοῦτο ποιεῖ. Τὰ γὰρ τῶν προφητῶν στόματα τοῦ Θεοῦ ἐστὶ στόμα· τὸ δὲ τοιοῦτον στόμα οὐδὲν ἂν εἴποι παρέργως. Μὴ τοίνυν μηδὲ ἡμεῖς παρέργως ἀκούωμεν. Εἰ γὰρ οἱ τὰ μέταλλα ἀνορύττοντες οὐδὲ τὰ μικρὰ ψήγματα παρατρέχουσιν, ἀλλ' ὅταν χρυσίτιδος ἐπιλάβωνται φλεβὸς, τὰς ἴνας ἀκριβῶς περισκοποῦσι· πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ τῶν Γραφῶν τοῦτο ποιεῖν ἡμᾶς χρῆ; Καίτοι γε ἐπὶ τῶν μετᾶλλων σφόδρα δυσθήρατος ἢ τῶν ζητουμένων ἐστὶν εὕρεσις. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τὰ μέταλλα γῆ, καὶ τὸ χρυσίον οὐδὲν ἕτερον ἐστὶν ἢ γῆ, καὶ ἡ κοινωνία τῆς φύσεως τῶν ζητουμένων κλέπτει τὰς ὄψεις· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται ἐκεῖνοι, ἀλλὰ πᾶσαν ἀκριβείαν ἐπιδείκνυνται· καίτοι ἠρώντες ἴσασι, τί μὲν ὄντως γῆ, τί δὲ ὄντως χρυσίον. Ἐπὶ δὲ τῆς Γραφῆς οὐκ ἐστὶν οὕτως. Οὐ γὰρ μετὰ τῆς γῆς ἀναμειγμένον πρόκειται τὸ χρυσίον, ἀλλὰ καθαρὸν χρυσίον ἐστὶ. Τὰ λόγια γὰρ, φησὶ, Κυρίου ἀγνά, ἀργύριον πεπυρομένον, δοκίμιον τῆ γῆ. Οὐ γὰρ ἐστὶ μέταλλα καταργασίας δεόμενα αἱ Γραφαί, ἀλλὰ θησαυρὸν ἔτοιμον παρέχουσι τοῖς ζητοῦσι τὸν πλοῦτον τὸν ἐξ αὐτῶν. Ἄρκει γὰρ παρακύψαι μόνον, καὶ πάστις ἐμπλησθέντας ὠφελείας ἀπελθεῖν· ἀρκει μόνον ἀνοιξάει, καὶ τῶν λίθων εὐθέως θεωρῆσαι τὰς μαρμαρυγὰς.

Ταῦτα δὲ μοι οὐκ ἀπλῶς^ι εἴρηται, οὐδὲ εἰκῆ ἐξέτεινα τὸν λόγον, ἀλλ' ἐπειδὴ τινὲς εἰσιν ἄνθρωποι βάνασοι, οἳ, ἐπειδὴ τὰς θείας μετὰ χεῖρας λάβωσι βίβλους, εἶτα ἀριθμὸν χρόνων ἢ κατάλογον εὕρωσι κείμενον ὀνομάτων, εὐθέως παρατρέχουσι, καὶ πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας λέγουσιν· Ὄνόματα μόνον ἐστὶ, καὶ οὐδὲν χρήσιμον ἔχει. Τί λέγεις; Ὁ Θεὸς φθέγγεται, καὶ σὺ τολμᾶς εἰπεῖν, οὐδὲν χρήσιμον τῶν εἰρημένων ἐστίν; Εἰ γὰρ ἐπιγραφὴν μόνον ἰδοὺς ψιλήν, οὐ στήση μετὰ σπουδῆς, εἰπέ μοι, καὶ τὸν κείμενον ἀνερευνήσεις πλοῦτον; Καὶ τί λέγω χρόνους καὶ ὀνόματα καὶ ἐπιγραφὰς; Μάθε ὅσον ἰσχύει καὶ στοιχείου προσθήκη ἑνὸς μόνου, καὶ παῦσαι ὀλοκλήρων καταφρονῶν ὀνομάτων. Ὁ πατριάρχης ἡμῶν Ἀβραάμ (ἡμῖν γὰρ μᾶλλον, ἢ τοῖς Ἰουδαίοις προσῆκεν οὗτος) Ἀβράμ τὸ πρῶτον ἐκαλεῖτο, ὅπερ ἐρμηνευόμενόν ἐστι περάτης· μετὰ δὲ ταῦτα, Ἀβραάμ μετονομασθεὶς πατὴρ ἐγένετο πάντων τῶν ἐθνῶν, καὶ ἑνὸς προσθήκη στοιχείου τοσαύτην τῷ δικαίῳ τὴν ἀρχὴν ἐνεχείρισε. Καθ' ἅπερ γὰρ οἱ βασιλεῖς τοῖς ἑαυτῶν ὑπάρχοις χρυσᾶς ὀρέγουσι δέλτους^β, σύμβολον τῆς ἀρχῆς· οὕτω καὶ Θεὸς τότε τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ [110] σύμβολον τῆς τιμῆς δέδωκε τὸ στοιχεῖον.

γ'. Ἀλλὰ περὶ μὲν ὀνομάτων ἐν ἑτέρῳ καιρῷ διηγήσομαι· ὅσον δὲ τῶν χρόνων τὸ κέρδος ἐστὶ γινωσκόμενων, καὶ ὅσον τὸ βλάβος ἀγνωσμένων, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Καὶ πρῶτόν γε ἀπὸ τῶν βιωτικῶν τοῦτο ἐπιδείξομαι πραγμάτων. Αἱ διαθήκαι καὶ τὰ γραμματεῖα τὰ περὶ γάμων, τὰ περὶ ὀφλημάτων, τὰ περὶ τῶν ἄλλων συμβολαίων, ἐὰν μὴ τῆς ὑπατείας τοὺς χρόνους ἀνωθεν ἔχη προγεγραμμένους, πάστις ἔρημα τῆς οἰκείας ἐστὶ δυνάμειος. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἐν ἐκείνοις τὸ ἰσχυρὸν, τοῦτο τὰς ἀμφισβητήσεις ἀναίρει, τοῦτο δικαστηρίων ἀπαλλάττει, καὶ τοὺς ἐχθροὺς φίλους ποιεῖ. Διὰ τοῦτο οἱ ταῦτα γράφοντες, ὡσπερ λύχνον^κ ἐπὶ λυχνίας, οὕτως ἐπὶ τοῦ μετώπου τῶν γραμμάτων

^ι Quinque mss. οὐδὲ ἀπλῶς.

^β Δέλτοι nonnumquam libros significanti, ut ostendimus in Palaeographia Graeca p. 25. Aliquando etiam usurpatur haec vox pro diptychis et pro tabellis, ut hoc loco.

^κ Λύχνον deest in uno cod.

ingrediamur. Ingredimur enim in regnum cælorum, conscendimus in regiones stellis fulgurantes. Quæ intus sunt miro silentio plena sunt, mysteriisque non efferendis referta.

2. Sed animadvertite diligenter : nam Scripturarum lectio cælorum est reseratio. *Et factum est anno, quo mortuus est Ozias rex, vidi Dominum sedentem in solio excelso et elato (Isai. 6. 1).* Vidisti probi famuli benevolentiam humanitatemque? Illico nos ad solium induxit regium, nec prius circumegit post longos ambitus, sed simul atque portas aperuit, e regione sedentem Dominum ostendit : *Et Seraphim, inquit, stabant in circuitu ejus; sex alæ uni, et sex alæ alteri : ac duabus quidem velabant faciem, duabus pedes, et duabus volabant, et clamabant alter ad alterum, dicentes : Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Sabaoth. (Ibid. v. 2. 3).*

Contra Anomæos. Divina natura angelis incomprehensibilis. — Vere sanctus, qui nostram naturam tantis ac talibus mysteriis dignatus est, qui nos talium secreta consortes fecit. Horror me ac tremor corripuit in tali cantico. Et quid mirum, si me corripuit lateum ac terrenum, cum etiam ipsas supernas virtutes semper maximus obtineat stupor? Eapropter avertunt facies, alasque vice murorum objiciunt, non ferentes radios illinc proficiscentes. Et tamen, aiunt, id quod apparebat attemperata quadam imagine offerbatur. Cur igitur non tulerunt? Mihi ista dicis? Dic iis qui curiose scrutantur ineffabilem ac beatam naturam, iis qui audent non audenda. Ipsa Seraphim ne demissionem quidem Dei sustinuerunt intueri : et homo ausus est dicere, imo potius homo ausus est animo concipere, se naturam ipsam sinceram, et Cherubinis minime conspicuam, posse ad plenum clareque videre? Horresce, cælum, obstupesce, terra : hoc audere majus est iis, quæ ausi sunt illi. Nam quæ tum illi per impietatem audebant, eadem nunc per impietatem audent isti. Nam creaturam similiter adorant : quod autem nunc isti commenti sunt, nullus ejus ætatis hominum neque dicere, neque audire sustinuit. Quid ais? Demissio erat quod videbatur? Erat, sed Dei. Etenim si Daniel cui multum erat familiaritatis ac fiduciæ apud Deum, non sustinuit angelum sese ipsi demittentem videre, sed cecidit jacuitque pronus, vinculis oculorum illius ab illa gloria dissolutis : quid mirum si Seraphim expavescere sunt, non sustinentia majestatem illam intueri? Neque enim tantum discriminis est inter Danielem et Angelum, quantum inter Deum et Virtutes illas. Verum ne nos plus quam sat est his miraculis immorantes vestros animos in stuporem adigamus, age ad initium historiæ convertamur, humilioribus illos enarrationibus ad ejus intelligentiam adducentes. *Et factum est anno quo mortuus est Ozias rex.* Operæ pretium est inquirere primum, cur propheta nobis tempus designarit; neque enim hoc fortuito temereve facit. Nam prophetarum ora Dei sunt os : tale vero os nihil dixerit obiter et extra rem. Ne igitur nos obiter et perfunctorie

audiamus. Etenim si ii qui fodiunt metalla, ne minima quidem frustula prætereunt, verum ubi nacti fuerint aliquam venam auri, meatus omnes exacte circumspiciunt : quanto magis hoc facere nos oportet in Scripturis? Et tamen in metallis difficile est invenire quod venantur. Etenim cum et metalla sint terra, et aurum nihil aliud sit quam terra, ipsa quoque naturæ communio similitudoque eorum, quæ quæruntur, oculos fallit; attamen ne sic quidem desistant illi, sed omnem adhibent diligentiam, etiamsi posteaquam inspexerint, sciant quid vere sit terra, quid vere aurum. In Scripturis autem non est eadem ratio. Neque enim proponitur aurum terræ commixtum, sed purum est aurum : *Eloquia, inquit, Domini casta, argentum igne examinatum, probatum terræ (Psal. 11. 7).* Siquidem Scripturæ non sunt metalla quæ indigeant operariis, sed thesaurum præbent paratum iis, qui quærunt opes in ipsis reconditas. Satis est enim introspexisse, ut omni expleti fructu discedatis; satis est tantum aperuisse, ut illico videas gemmarum splendorem.

Scriptura nihil habet supervacuum. — Hæc autem mihi non temere dicta sunt neque fortuito produxi sermonem, sed quia sunt homines quidam opifices, qui posteaquam sacros Libros in manus sumpserint, deinde repererint vel annorum numerum positum, vel nominum recensionem, illico præterecurrunt, et incensantibus respondent : Nomina tantum sunt, neque quidquam habent utilitatis. Quid ais? Deus loquitur, et tu audes dicere, Nulla est dictorum utilitas? Etenim si ad nudam inscriptionem aspexeris tantum, nonne te sistes cum studio, repositasque scrutaberis opes? Sed quid loquor de temporibus et nominibus titulisque? Disce quantum valeat unius tantum literulæ adjectio, ac desine tota contemnere nomina. Patriarcha noster Abraham (noster enim potius est quam Judæorum hic) prius dictus est Abram; quod interpretatum sonat transiorem : post hæc vero nomine commutato dictus Abraham, pater factus omnium gentium; et unicum clementum adjectum tantum principatum vindicavit justo. Quemadmodum enim Imperatores præfectis suis aureas porrigunt tabellas, magistratus signum : sic et Deus justo illi in honoris signum dedit literam.

3. Verum de nominibus alio tempore disseram (a) : quantus autem sit temporum fructus si cognoscantur, rursum quantum damnum si ignorentur, aperiendum est. Ac primum quidem id a rebus sæcularibus demonstrabo. Testamenta tabulæque de nuptiis, de debitis, deque reliquis contractibus, nisi in frontispicio consulum annos habeant præscriptos, nullam ex sese vim habent. Hoc est enim quod illis robur addit, hoc est quod controversias dirimit, hoc quod a judiciali foro liberat, hoc quod ex inimicis facit amicos. Proinde qui talia describunt, non aliter quam lucerna in candelabro poni solet, sic in frontispicio literarum addunt consulatum, ut omnibus quæ subjiciuntur

(a) Hic indicat Homilias de Mutatione nominum, quas edidimus tom. 5.

1 Unus, Si Seraphim oculos suos velant.

tur præluceat. Quæ si sustuleris, lumen sustuleris, omniaque tenebris multaue turbatione compleveris. Propterea omne dati acceptique negotium, sive cum amicis, sive cum inimicis, sive cum famulis, sive cum procuratoribus et œconomis agatur, hæc eget cautione, et ubique menses, annos ac dies subscribimus. Quod si tantum valet ea res in negotiis sæcularibus, in spiritualibus multo amplius profuerit. Siquidem hoc declarat prophetias esse prophetias. Neque enim aliud quidquam est prophetia, quam rerum futurarum enarratio. Proinde qui nescit tempora eorum quæ dicta sunt, quæve evenerunt, qui poterit homini contentioso demonstrare prophetiæ dignitatem? Hinc nobis et adversus gentes certamina et victoriæ, cum nostra demonstramus antiquiora, quam quæ apud illos habentur: hinc nobis adversus Judæos demonstrationes ad evincendam veritatem; adversus Judæos, inquam, infelices ac miseros, qui ob temporum ignorantiam in gravissimum errorem lapsi sunt. Nam si audissent patriarcham dicentem, *Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de semoribus ejus; donec veniat, cui repositum est* (Gen. 49. 10), sique diligenter observassent adventus dominici tempora, nequaquam excidissent a Christo in Antichritum delapsi: quemadmodum et ipse Christus id subindicans eis prædixit: *Ego veni in nomine Patris mei, et non recepistis me: si venerit alius in nomine suo, illum recipietis* (Joan. 5. 43). Vidisti quantus error inciderit ex inscitia temporum? Tantam igitur utilitatem ne negligas. Quemadmodum enim in agris termini columnæque non sinunt arva confundi, sic tempora non sinunt confundi res gestas, sed dum dirimunt alias ab aliis, et in ordinem congruentem digerunt, multa nos liberant turbatione. Operæ pretium igitur est exponere vobis quis fuerit hic Ozias, quo tempore regnarit, quibus imperarit, et quanto tempore durarit illius principatus, postremo quomodo vitam finierit. Imo potius jam silendum est, eo quod necesse sit in immensum historiarum pelagus orationem extendere. Qui vero per hujusmodi mare sunt iter facturi, necesse est non fatigatis, sed integris remigibus viam capessant. Nam hanc ob causam passim per mare portus insulæque positæ sunt, ut et gubernator et nauta refocillentur, hic quidem remo deposito, ille vero exurgens a clavo. His de causis et diversoria cauponæque ubique per vias excogitatæ sunt, ut jumenta simul cum viatoribus a labore recreentur. Eoque et doctrinæ sermoni silentii tempus præfinitum est, ut neque nos ipsos deterreamus verborum multitudine, neque vos delassemus. Atque hæc tempora novit Salomon dicens, *Tempus tacendi, et tempus loquendi* (Eccle. 3. 7). Sit igitur nobis tempus tacendi, quo detur et præceptori tempus loquendi (a). Nam quæ nos afferimus, similia sunt vino quod recens sub torculari haustum est: quæ vero dicuntur ab illo, similia sunt vino, quod quoniam vetustatem seniumque collegit, multam adfert tum uti-

(a) Chrysost. dixit præsentem episcopum.

lilitatem, tum vim iis qui opus habent: nobisque accidit hodie illud evangelii, post deterius vinum id quod melius est infertur (Joan. 2. 10). Et quemadmodum illud vinum non vitis genuerat, sed virtus Jesu Christi fecerat: ita et hujus sermonem non humana profundit cogitatio, sed Spiritus sancti gratia. Quoniam igitur hujus liquoris fluentia copiosa sunt et spiritualia, studiosè excipiamus, caute servemus, ut assidue irrigati tempestivum adferamus fructum Deo, qui hæc largitus est: quem decet omnis gloria et honor cum unigenito ejus Filio sanctissimoque Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

In secundum librum Paralipomenon (a), ubi dicitur, *Elatum est cor Ozia; deque humilitate; tum quod hominem virtute præditum non oporteat esse confidentem; denique quantum malum sit arrogantia* (2. Parat. 26. 16; et 4. Reg. 15).

HOMILIA III.

1. Benedictus Deus, et nostra quoque ætas progerminat martyres, et nobis hoc honoris contulit Dei dignatio, ut conspiceremus homines occidi pro Christo, homines qui sacro sanguine distillant, Ecclesiam universam irrigante: sanguine, inquam, distillantes, dæmonibus quidem terrifico, angelis vero desiderabili, nobis porro salutari. Largita est nobis hoc Dei dignatio, ut spectaremus homines pro pietate belligerantes, vincentes, coronatos. Neque vero solum contingit hæc spectare, verumetiam ipsa athletarum corpora accipere: ac victores illos et corona insignes apud nos habemus. Sed in præsentia de martyribus sermonem reservemus martyrum æmulatori, communi doctori (b): ipsi vero nunc de Ozia disseremus, jampridem debitum æs alienum dinumerantes, diuturnosque audiendi nixus solventes. Nam parturit, sat scio, unusquisque vestrum, cupiens illam audire historiam: hanc quoque parturitionem nos interim protraximus, non quod cuperemus vobis intendere cruciatum, sed quod studeremus vestrum accendere desiderium, ut vobis a me convivio acceptis meus apparatus quam suavissimus videretur. Nam opulentis convivoribus, si convivas acceperint saturos, licet apparatus lautitia illorum appetentiam excitare: cæterum pauperum mensam non alia res æque lautam exhibet, quam si, qui ad illam accubaturi sunt, esuriant. Quis igitur est Ozias, quibus ortus majoribus, quorum rex, quanto tempore regnavit, et quid cum laude gessit, quid secus, postremo quo pacto vitam absolvit? De his omnibus in præsentia apud vos disseremus, imo potius quantum dicere licebit, sic ut multitudine non confundamus vestram memoriam: id quod in lucernis accensis accidere solet. Nam si paulatim ellychnio instillaris oleum, satis alimonix dederis igni: sin simul totum infuderis oleum, etiam flammam, quæ

(a) Omnes ferme Mss. habent εις την πρώτην των Παραλιπομένων; sed hic est haud dubie secundus Paralipomenon liber, nec potuit unquam Ozia historia ad primum pertinere.

(b) Episcopum Flavianum communem vocat doctorem

προτυποῦσι τὴν ὑπατείαν, ἵνα πᾶσι τοῖς κάτω φαίνη. Κἂν ταῦτα ἀνέλης, ἀνεῖλες τὸ φῶς, καὶ πάντα σκότους καὶ πολλῆς ἐνέπλησας ταραχῆς. Διὰ τοῦτο πᾶσα δόσις καὶ λῆψις, κἂν πρὸς φίλους, κἂν πρὸς ἐχθρούς, κἂν πρὸς οἰκέτας, κἂν πρὸς ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους γίνηται, ταύτης δεῖται τῆς ἀσφαλείας, καὶ πανταχοῦ καὶ μῆνας καὶ ἐνιαυτοὺς καὶ ἡμέρας κάτωθεν παραγράφομεν. Εἰ οὖν ἐπὶ τῶν βιωτικῶν τοσαύτη τοῦ πράγματος ἡ ἰσχὺς, ἐπὶ τῶν πνευματικῶν πολλῶ μείζων καὶ χρησιμωτέρα. Τὰς γὰρ προφητείας τοῦτο δείκνυσι προφητείας. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο τί ποτέ ἐστι προφητεία, ἀλλ' ἡ τῶν μελλόντων πραγμάτων προαναφώνησις. Ὁ τοίνυν τοὺς καιροὺς ἀγνοῶν τῶν εἰρημένων πραγμάτων ἢ τῶν ἐκδάντων, πῶς δυνήσεται δεῖξαι τῷ φιλονεικοῦντι τὸ τῆς προφητείας ἀξίωμα; Ἐντεῦθεν ἡμῖν καὶ οἱ πρὸς Ἑλληνας ἀγῶνες καὶ νίκαι ^a, ὅταν πρεσβύτερα ἀποφαίνωμεν τὰ ἡμέτερα τῶν παρ' ἐκείνοις· ἐντεῦθεν ἡμῖν καὶ πρὸς Ἰουδαίους ἀποδείξεις περὶ τῆς ἀληθείας εἰσὶ· πρὸς Ἰουδαίους τοὺς ἀθλίους καὶ τάλαιπῶρους, οἱ διὰ τὴν τῶν χρόνων ἀγνοίαν τὸ μέγιστον σφάλμα ἐσφάλησαν. Εἰ γὰρ ἤκουσαν τοῦ πατριάρχου λέγοντος, *Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται, καὶ εἰ παρετήρησαν μετ' ἀκριθείας τοὺς τῆς παρουσίας καιροὺς, οὐκ ἐμελλον, ἐκπεσόντες τοῦ Χριστοῦ, τῷ Ἀντιχρίστῳ περιπίπτειν· καθάπερ οὖν καὶ αὐτὸς αὐτοῖς ὁ Χριστὸς τοῦτο αἰνιττόμενος εἶπεν ^b, ὅτι Ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδ' ὧ, ἐκείνον λήψεσθε. Εἶδες πόσον παράπτωμα ἀπὸ τῆς τῶν χρόνων γέγονεν ἀγνοίας; Μὴ τοίνυν ἀμελήσης ὠφελείας τοσαύτης. Καθάπερ γὰρ ὄροι καὶ στήλαι ἐν τοῖς ἀγροῖς τὰς ἀρούρας οὐκ ἐῴσι συγχέεισθαι, οὕτως οἱ χρόνοι καὶ οἱ καιροὶ τὰ πράγματα οὐκ ἐῴσιν ἀλλήλοις συμπιπτειν ^c, ἀλλὰ διείργοντες ἀπ' ἀλλήλων αὐτὰ, καὶ κατὰ τὴν προσήκουσαν ἕκαστα διατιθέντες τάξιν, πολλῆς ἀπαλλάττουσιν ἡμᾶς ταραχῆς. Ἄξιον τοίνυν εἰπεῖν πρὸς ὑμᾶς, τίς ἦν οὗτος ὁ Ὀζίας, καὶ πότε ἐβασίλευσε, καὶ τίνων [111] ἐβασίλευσε, καὶ πόσος αὐτῷ γέγονεν ὁ τῆς ἀρχῆς χρόνος, καὶ πῶς τὸν βίον κατέλυσε· μᾶλλον δὲ ἄξιον σιγῆσαι λοιπόν. Ἀνάγκη γὰρ εἰς ἄπειρον πέλαγος ἱστοριῶν ἀφιέναι τὸν λόγον. Τοὺς δὲ τοιοῦτον μέλλοντας πορεύεσθαι πέλαγος, οὐ κεκμηκότων τῶν πλωτήρων, ἀλλ' ἀκμαζόντων, ἄπτεσθαι χρὴ τῆς ὁδοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ λιμένες καὶ νῆσοι πανταχοῦ τῆς θαλάσσης εἰσὶ πεφυτευμένα, ἵνα καὶ κυβερνήτης καὶ ναύτης διαναπαύηται, ὁ μὲν τὴν κώπην ἀποτιθέμενος, ὁ δὲ τῶν οἰάκων ἐξανιστάμενος· διὰ τοῦτο καὶ πανδοχεῖα καὶ καταγῶγια πανταχοῦ τῶν ὁδῶν ἐπινευγόνται, ἵνα καὶ ὑποζύγια καὶ ὄδοιπόροι τῶν πόνων λήγῃσι. Διὰ τοῦτο καὶ τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας καιρὸς σιωπῆς ὤριστα, ἵνα μήτε ἑαυτοὺς κατατρίβωμεν τῷ πλήθει τῶν λεγομένων, μήτε ὑμᾶς ἀποκναίωμεν. Καὶ τούτους οἶδε τοὺς καιροὺς καὶ Σολομών, οὕτω λεγών· Καιρὸς τοῦ σιγῆσαι, καὶ καιρὸς τοῦ λαλῆσαι. Γενέσθω οὖν ἡμῖν καιρὸς τοῦ σιγῆσαι, ἵνα γένηται καιρὸς τῷ διδασκάλῳ τοῦ λαλῆσαι. Τὰ μὲν γὰρ ἡμέτερα ἔοικεν οἶνω προσφάτως τῶν ὑπο-*

ληνίων ἐξαντληθέντι, τὰ δὲ τούτου προσέοικεν οἶνω πεπαλαιωμένῳ καὶ γεγηρακότι, πολλὴν παρέχοντι καὶ τὴν ὠφελείαν καὶ τὴν ἰσχὺν τοῖς δεομένοις· καὶ τὸ τοῦ Εὐαγγελίου ἐκεῖνο γέγονε σήμερον· μετὰ τὸν ἐλάττονα γὰρ οἶνον ὁ βελτίων εἰσχομίζεται. Καὶ καθάπερ ἐκεῖνον οὐκ ἄμπελος ἔτεκε τότε, ἀλλ' ἡ δύναμις ἐποίησε τοῦ Χριστοῦ, οὕτω καὶ τούτου τὸν λόγον οὐκ ἀνθρωπίνη προχέει διάνοια, ἀλλ' ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις. Ἐπεὶ οὖν δαψιλῆ καὶ πνευματικὰ τὰ νάματα, μετὰ σπουδῆς ὑποδεξώμεθα, μετ' ἀσφαλείας τηρήσωμεν, ἵνα τούτοις ἀρδόμενοι διηνεκῶς, ὄριμον φέρωμεν τὸν καρπὸν τῷ ταῦτα χαρισαμένῳ Θεῷ· ὃ πρέπει πᾶσα δόξα καὶ τιμὴ σὺν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἰς τὴν πρώτην (ἢ δευτέραν) τῶν Παραλειπομένων τὴν λέγουσαν, Ὑψώθη ἡ καρδία Ὀζίου· καὶ περὶ ταπεινοφροσύνης· καὶ ὅτι χρὴ μὴ θαρβεῖν τὸν ἐνάρετον· καὶ ὅσον κακὸν ἢ ἀπόνομι.

ΟΜΙΛΙΑ Γ'.

^a Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς, καὶ ἐπὶ τῆς ^d γενεᾶς τῆς ἡμετέρας ἐβλάστησαν μάρτυρες, κατηξιώθημεν καὶ ἡμεῖς ἀνθρώπους ἰδεῖν ὑπὲρ Χριστοῦ σφαττομένους, ἀνθρώπους ^e αἷμα στάζοντας ἅγιον, τὴν Ἐκκλησίαν ἄπασαν ἄρδον, αἷμα στάζοντας, δαίμοσι μὲν φοβερὸν, ἀγγέλοις δὲ ποθεινὸν, ἡμῖν δὲ σωτήριον. Κατηξιώθημεν ἰδεῖν ἀνθρώπους ὑπὲρ εὐσεβείας πολεμοῦντας ^f, [112] νικῶντας, ἐστεφανωμένους. Οὐκ ἰδεῖν δὲ κατηξιώθημεν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ σώματα τῶν ἀθλητῶν δέξασθαι, καὶ παρ' ἑαυτοῖς τοὺς στεφανίτας ἔχομεν νῦν. Ἀλλὰ τὸν μὲν περὶ τῶν μαρτύρων λόγον ἀφήσομεν νῦν τῷ τῶν μαρτύρων ζηλωτῇ, τῷ κοινῷ διδασκάλῳ· αὐτοὶ δὲ τὰ κατὰ τὸν Ὀζίαν πρὸς ὑμᾶς ἐροῦμεν νῦν, παλαιὰ καταβάλλοντες χρέας, καὶ χρονίους ὠδίνας ἀκροάσεως λύοντες. Ὡδίνει γὰρ ἕκαστος ὑμῶν, εὖ οἶδ' ὅτι, τῆς ἱστορίας ἀκοῦσαι ἐκείνης καὶ τὴν ὠδὴν ταύτην ἡμεῖς παρετίναμεν, οὐ τὴν ὀδύνην ὑμῖν ἐπιτεῖναι βουλόμενοι, ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν αὐξῆσαι σπουδάζοντες, ὥστε ἡδίστην ὑμῖν φανῆναι τὴν ἡμετέραν ἐστίασιν. Οἱ μὲν γὰρ εὐποροὶ τῶν ἐστιατόρων, ἐὰν ἐμπλησμένους λάβωσι τοὺς δαιτυμόνας, δύναιντ' ἂν τῇ πολυτελείᾳ τῶν παρασκευασθέντων διεγεῖραι τὴν ἐπιθυμίαν ^g αὐτοῖς· τὴν δὲ τῶν πενήτων τράπεζαν οὐδὲν οὕτω ποιεῖ φαίνεσθαι λαμπράν, ὡς τὸ πεινῶντας ἀπαντῆσαι τοὺς μέλλοντας μετέχειν αὐτῆς. Τίς οὖν ἐστὶν Ὀζίας, καὶ τίνων ἀπόγονος, καὶ τίνων βασιλεὺς, καὶ πόσον ἐβασίλευσε χρόνον, καὶ τί μὲν κατώρθωσε, τί δὲ διήμαρτε, πῶς δὲ τὸν βίον κατέλυσε; Ἄπαντα ταῦτα πρὸς ὑμᾶς ἐροῦμεν νῦν, μᾶλλον δὲ ὅσα δυνατὸν εἰπεῖν, ὥστε μὴ τῷ πλήθει καταχῶσαι τὴν μνήμην ὑμῶν· ὃ γίνεται καὶ ἐπὶ τοῦ λυχνιαίου πυρός. Ἄν μὲν γὰρ ἐκεῖ κατὰ μικρὸν ἐπιστάξης τῇ Ὀρυαλλίδι τὸ ἔλαιον, ἱκανὴν ἔδωκας τῷ πυρὶ τὴν τροφήν· ἂν δὲ ἀθρόον καταχέης, καὶ τὴν οὖσαν φλόγα κατέσβεσας. Οὗτος τοίνυν ὁ Ὀζίας ἀπόγονος μὲν ἦν τοῦ Δαυὶδ, βασιλεὺς δὲ τῶν Ἰουδαίων· ἐβασίλευσε δὲ δύο καὶ πενήκοντα ἔτη· καὶ τὰ πρῶτα

^a Erasmus legisse videtur νείκη, siquidem verlit *contentiones*. Paulo post quinque mss. ἀποδείξεις πολλάί περί, et sic legit Erasmus.

^b Omnes fere mss. καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς προεῖπεν, et sic legit Erasmus. In editis αὐτοῖς deest post αὐτὸς, sed legitur post τοῦτο.

^c Unus ἀλλήλοις συγχέεσθαι.

^d Unus sic incipit, Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς, ὅτι ἐπὶ τῆς.

^e Hic in aliquot mss. ἀνθρώπους deest, et infra legitur ἀρθεῖον, sed ἀρδον etiam est in usu.

^f Unus παλαιόντας, νικῶντας. Mox alii στεφανομένους.

^g Alius τὴν προθυμίαν, utrumque bene.

εὐδόκιμο; ὦν, ὕστερον εἰς ἁμαρτίαν^α κατέπεσε. Μείζονα γὰρ τῆς οἰκείας φρονήσας ἀξίας, ἐπεπήδησε τῇ τῆς ἱερωσύνης ἀρχῇ.

Τοσοῦτόν ἐστι ἀπόνοια κακόν· καὶ γὰρ ἑαυτὸν τινα ἕκαστον ἀγνοεῖν ἀναπειθεῖ, καὶ μετὰ πολλοὺς πόνους ἅπαντα κενοῖ τῆς ἀρετῆς τὸν θησαυρόν. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα κακὰ βραθυμούντων ἡμῶν περιγίνεσθαι πέφυκεν, αὕτη δὲ κατορθοῦσιν ἡμῖν ἐπιφύεται. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀπόνοιαν τίχτειν εἴωθεν, ὡς συνειδὸς ἀγαθόν, ἐὰν μὴ προσέχωμεν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς εἰδὼς, ὅτι μετὰ τὰ κατορθώματα ἐπεισέρχεται τοῦτο τὸ πάθος ἡμῖν, τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν· *Ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε, ὅτι Ἄχραιοὶ δοῦλοι ἐσμεν.* Ὅταν γὰρ μέλλῃ ἐπεισιέναι τὸ θηρίον ὑμῖν, τότε διὰ τῶν ῥημάτων τούτων, φησὶν, ἀποκλείετε^β τὰς θύρας αὐτῷ. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ὅταν πάντα ποιήσητε, ἀχραιοὶ ἐστε, ἀλλ' *Ἔμεῖς λέγετε, ὅτι Ἄχραιοὶ ἐσμεν.* Εἶπέ, μὴ φοβηθῆς, οὐκ ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς σῆς φέρω τὴν ψῆφον ἐγώ. Ἄν γὰρ σὺ σαυτὸν εἶπης ἀχρεῖον, ἐγὼ σε ὡς χρήσιμον στεφανῶ. Οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ φησι, *Λέγε σὺ πρῶτος τὰς ἀνομίας σου, ἵνα [113] δικαιωθῆς.* Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἐξωθεν δικαστηρίων μετὰ τὴν κατηγορίαν καὶ ὁμολογίαν^γ τῶν ἁμαρτημάτων θάνατος· ἐπὶ δὲ τοῦ θεοῦ δικαστηρίου μετὰ τὴν κατηγορίαν στέφανος. Διὸ καὶ ὁ Σολομῶν ἔλεγε· *Μὴ δικαίου σεαυτὸν ἐνώπιον Κυρίου.* Ἄλλ' οὐδενὸς τούτων ἤκουσεν ὁ Ὀζίας, ἀλλ' ἐπεισῆλθεν εἰς τὸν ναὸν, καὶ θυμιᾶν ἐβούλετο, καὶ τοῦ ἱερέως κωλύοντος οὐκ ἠνείχετο. Τί οὖν ὁ Θεός; Ἐπαφῆκεν αὐτῷ λέπραν κατὰ τοῦ μετώπου, τὴν ἀναίσχυντον κολάζων ὄψιν, καὶ παιδεύων αὐτὸν, ὅτι θεῖόν ἐστι τὸ δικαστήριον, καὶ οὐ πρὸς ἀνθρώπους ὁ πόλεμος ἦν. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν Ὀζίαν ταῦτα. Φέρε δὴ καὶ ἄνωθεν τὴν ἱστορίαν αὐτὴν ἐπέλθωμεν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ αὐτὸς προλαβὼν ἐν βραχεῖ διηγησάμεν ὑμῖν τὰ συμβεβηκότα πάντα, ἵν' ὅταν ἀκούητε τῆς Γραφῆς ταῦτα ἀπαγγελλούσης, παρακολουθῆτε μετὰ ἀκριβείας αὐτοῖς. Ἀλλὰ προσέχετε. *Καὶ ἐποίησε, φησὶν, Ὀζίας τὸ εὐθὲς ἐνώπιον Κυρίου.* Μεγάλην αὐτοῦ διὰ τούτων ἐμαρτύρησεν ἀρετὴν. Οὐ γὰρ τὸ εὐθὲς ἐποιεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον Κυρίου, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν ἀνθρώπων, καθάπερ ἐκεῖνοι οἱ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις πρὸ τῆς ἐλεημοσύνης σαλπίζοντες, οἱ ἐν ταῖς νηστειαῖς τὰ πρόσωπα ἀφανίζοντες, οἱ τὰς εὐχὰς ἐν ταῖς ἀμφόδοις ποιούμενοι· ὦν τί γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον, ὅταν τοὺς μὲν πόνους ὑπομένωσι, τῆς δὲ ἀμοιβῆς ὀπισθερῶνται ἀπάσης;

β'. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; ἢτέρῳ μέλλεις εὐθύνας δίδουαι τῶν πεπραγμένων, καὶ ἕτερον μάρτυρα καλεῖς τῶν γινομένων; ἕτερον ἔχεις δικαστήν, καὶ ἕτερον καθίζεις θεατὴν; Οὐχ ὄρας τοὺς ἡνιόχους, οἱ τῆς πάλεως ἀπάσης ἄνω καθημένης ἐν ταῖς τῶν ἵππων ἀμίλλαις, ἅπαν τοῦ σταδίου παρατρέχοντες τὸ μέρος, ἐκεῖ φιλονεικοῦσι τὰ τῶν ἀντιπάλων^δ ἄρματα καταστρέφειν, ἐνθα ἂν ἴδωσι τὸν βασιλέα καθήμενον, καὶ τοσοῦτων ὄψεων ἕνα νομίζουσιν ἀξιοπιστότερον ὀφθαλ-

μόν; Σὺ δὲ αὐτὸν τὸν τῶν ἀγγέλων αὐτῶν βασιλέα τοῖς σοῖς δρόμοις ἀγωνοθετοῦντα ὄρων, ἐκεῖνον ἀφείς ἐπὶ τὰς τῶν ὁμοδούλων καταφεύγεις ὄψεις; Διὰ τοῦτο μετὰ τὰς μυρίας πάλας ἀστεφάνωτος ἀναχωρεῖς, μετὰ τοὺς πολλοὺς ἰδρωτάς χωρὶς βραβείων ἀπέρχῃ πρὸς τὸν ἀγωνοθέτην; Ἄλλ' οὐκ Ὀζίας τοιοῦτος ἦν, ἀλλ' ἐνώπιον Κυρίου τὸ εὐθὲς ἐποιεῖ.

Πῶς οὖν οὕτω μετὰ ἀκριβείας πολιτευόμενος ὑπεσκελίσθη καὶ κατέπεσε; Τοῦτο γὰρ καγὼ θαυμάζω καὶ διαπορῶ, μᾶλλον δὲ οὐκ ἂν εἶη τοῦτο διαπύρσεως ἀξίον· ἄνθρωπος γὰρ ἦν, πρᾶγμα πρὸς ἁμαρτίαν εὐόλισθον, καὶ πρὸς κακίαν ὀξύρροπον. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ χαλεπὸν, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁδὸν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὀδεύειν ἐπετάγημεν ὑπὸ κρημνῶν ἐκατέρωθεν ἀπειλημένην^ε. [114] Ὅταν οὖν καὶ προαιρέσεως εὐκολία καὶ ὁδοῦ δυσκολία συνέλθωσιν εἰς ταῦτόν, μὴ θαύμαζε λοιπὸν ὑπὲρ τῶν παραπτωμάτων. Καθάπερ γὰρ ἐν τοῖς θεάτροις οἱ τὴν σχοῖνον τὴν κάτωθεν ἄνω τεταμένην^ς ἀναβαίνειν καὶ καταβαίνειν μελετῶντες, ἂν μικρὸν παραβλέψωσι, παρατραπέντες κατενεχθήσονται εἰς τὴν ὀρχήστραν, καὶ ἀπολοῦνται· οὕτω καὶ οἱ τὴν ὁδὸν ταύτην ὀδεύοντες, ἂν μικρὸν βραθυμήσωσι, κατακρημνίζονται. Καὶ γὰρ ἐκείνης τῆς σχοῖνου ἡ ὁδὸς αὕτη καὶ στενοτέρα καὶ ὀρθιος καὶ προσάντης μᾶλλον ἐστὶ καὶ ὑψηλότερα πολλῶν· πρὸς γὰρ αὐτὸν ἄνω τελευτᾷ^β τὸν οὐρανόν, καὶ τότε ἡμῖν σφαλερώτερα ἐστὶ τὰ διαθήματα, ὅταν ἄνω καὶ πρὸς αὐτῇ γενώμεθα τῇ κορυφῇ· τοῖς γὰρ ἐφ' ὕψους ἐστῶσι πολλὸς ὁ τρόμος, καὶ μία μόνον ἀσφάλεια λείπεται, τὸ μὴ κατακύψαι κάτω, μηδὲ εἰς γῆν ἰδεῖν. Καὶ γὰρ χαλεπὸς ἐντεῦθεν ὁ σκοτόδιμος γίνεται. Διὰ τοῦτο συνεχῶς ἡμῖν ὁ Προφήτης ἐπιβοᾷ λέγων· *Εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρης·* βραθυμοῦσαν ἡμῶν τὴν ψυχὴν ἀναστέλλων, καὶ μέλλουσαν καταπίπτειν ἀνέχων καὶ διακρατῶν. Ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ οὐ πολλῆς δεόμεθα τῆς παρακλήσεως. Τί δήποτε; Ὅτι πᾶς ἄνθρωπος, κἂν ἀπάντων νεφέστατος ἦ, μέλλων ἀπτεσθαι πράγματος, πολλὴν ἐν τοῖς προοιμίαις ἐπιδεικνυται τὴν σπουδὴν, καὶ τῆς προθυμίας ἀκμαζούσης, καὶ τῆς δυνάμεως νεαρᾶς οὐσης ἔτι, βραδίως πρὸς τὸ προκείμενον ἐπιβαίνει· ὅταν δὲ τὸ πλεόν τῆς ὁδοῦ προέλθωμεν, καὶ μαρανθῆ τὰ τῆς προθυμίας ἡμῖν, τὰ δὲ τῆς δυνάμεως ἡμῶν λήξῃ, μέλλωμεν δὲ καταπίπτειν, τότε ἡμῖν ὁ προφήτης εὐκαίρως παρίσταται, καθάπερ βακτηρίαν τινὰ τὸ ἐπίφθεγμα τοῦτο ὀρέγων, καὶ λέγων, *Εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρης.*

Καὶ γὰρ ὁ διάβολος τότε σφοδρότερον πνεῖ^κ. Καὶ καθάπερ οἱ τὴν θάλατταν πλέοντες πειραταὶ, οὐχ ὅταν ἴδωσιν ἐξιόντα τοῦ λιμένος τὰ πλοῖα, τότε ἐπιτίθενται, (τί γὰρ αὐτοῖς ὄφελος κενὸν καταδῦσαι τὸ σκάφος;) ἀλλ' ὅταν ἐπανίη πλήρη τὸν φόρτον ἔχοντα, τότε πᾶσαν κινουῖσι μηχανὴν αὐτῶ καὶ ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος, ὅταν ἴδῃ πολλὰ συναγροχότας^ι, νηστείαν, εὐχὰς, ἐλεημοσύνην, σωφροσύνην, τὴν ἄλλην ἅπασαν ἀρετὴν, ὅταν ἴδῃ γέμον ἡμῶν τὸ πλοῖον τῶν πολυτελῶν τῆς εὐσεβείας λίθων, τότε προσβάλλει, πάντοθεν διορύττων τὸν θησαυρόν, ὥστε παρ' αὐτὰ τοῦ λιμένος τὰ στόματα καταδῦσαι τὸ σκάφος, καὶ

^ε Erasmus legisse videtur ἐκατέρωθεν ἀπειλημένην, vertit enim, *præcipitiis minacem, nempe viam. Sed nullus codex sic habet.*

^ς Unus ἐπιτεταμένην.

^β Tres mss. ἄνω τέταται. Unus ἄνω τελειοῦται. Erasmus videtur legisse τέταται. Sed hæc omnes lectiones quadrant. Mox alii ἐπισφαλέστερα ἐστὶ τὰ βήματα.

^κ Unus σφοδρότερον ἐπέρχεται.

^ι Unus συναγαρόντας. Saviil. συναγροχότας.

^α Quatuor mss. εὐδοκίμησας, ὕστερον πρὸς ἁμαρτίαν.

^β Unus ἀποκλείσατε.

^γ Sic tres mss. et sic legit Erasmus. In editis καὶ τὴν ὁμολογίαν deerat. Verum paulo post, ubi in Græco legitur μετὰ τὴν κατηγορίαν στέφανος, et duo mss. addunt μετὰ τὴν κατηγορίαν τῶν ἁμαρτημάτων στέφανος, Erasmus locum plenum, ut ante, repelit, sic, *post accusationem et confessionem peccatorum datur corona, quam interpretationem, quia nihil ad sensum addit, relinquere visum est. Paulo post ὁ Σολομῶν pro ὁ Σετρακίδης.*

τῶν ἀντιτέχνων, sic tres mss. Infra iidem τὸν τῶν ἀγγέλων βασιλέα. Infra unus καὶ τοσοῦτων ὄψεων οὐσῶν ἕνα νομ.

erat, exstinxeris. Hic igitur Ozias e sirpe David duxit genus, rex autem erat Judæorum; regnavit annis quinquaginta duobus: cumque initio cum laude gessisset principatum, post in peccatum prolapsus est. Cum enim altiores spiritus sustulisset quam pro sua dignitate, principatum invasit sacerdotii.

Superbia sæpe ex bona conscientia oritur. — Tantum malum est arrogantia, quæ persuadet, ut quisque semet ignoret, postque multos labores omnem virtutis thesaurum exhaurit. Ac cætera quidem mala nobis negligenter agentibus solent exuberare, hæc autem ipsis recte factis nostris adnascitur. Nihil enim perinde gignit superbiam, ut bona conscientia, nisi advigilemus. Unde et Christus sciens, quod post benefacta nos hic morbus adoriatur, dicebat discipulis suis: *Cum omnia feceritis, dicite, Servi inutiles sumus (Luc. 17. 10).* Cum enim hæc noxia bestia parat invadere vos, tunc, inquit, per hæc verba fores illi ocludite. Neque dixit: *Cum omnia feceritis, inutiles estis: sed, Vos dicite, Inutiles sumus. Dic, ne metuas, non ex tuo judicio fero sententiam. Nam si tu te ipsum dixeris inutilem, ego te ut utilem coronabo. Sic et alias loquitur: Dic tu prior peccata tua, ut justificeris (Isai. 43. 26).* In mundanis siquidem ac forensibus judiciis post accusationem et criminum confessionem restat mors: cæterum apud divinum tribunal post accusationem et confessionem peccatorum datur corona. Unde et Salomon dicit (a): *Ne justificaveris teipsum in conspectu Domini (Eccli. 7. 5).* Verum nihil horum audivit Ozias, sed irruit in templum, ut adoleret, ac ne sacerdote quidem prohibente abstinuit. Quid igitur Deus? Immisit illi lepram in fronte, hoc modo impudentem faciem puniens, docensque illum, quod hoc esset Dei tribunal, et quod illi bellum esset non adversus homines, sed adversus Deum. Ac de Ozia quidem hactenus. Agedum jam ab integro historiam hanc percurramus. Nam hac de causa et ipse præoccupans compendio vobis exposui quæ Ozia acciderunt omnia: ut cum audieritis Scripturam hæc eadem narrantem, rerum seriem summo cum animi studio consectemini. Sed attendite. *Et fecit, inquit, Ozias quod rectum est in conspectu Domini (2. Paral. 26. 4).* Hoc testimonio magnam illius virtutem declaravit. Non enim modo fecit quod rectum erat, verum etiam fecit in conspectu Domini, non apud homines se ostentans, quemadmodum apud Judæos faciebant illi, qui ante eleemosynam tuba canebant, et in jejuniis facies suas exterminabant, qui precabantur in compitis; quibus rebus quid potest esse miserius, ubi post toleratos labores, omni præmio frustrabantur?

2. Quid facis, homo? alii redditurus es rationem factorum tuorum, et alium testem citas eorum quæ facis? alium habes judicem, et alium adhibes spectatorem? Non vides aurigas qui universa civitate in sublimi sedente in equestribus ludis, totum stadii spatium percurrentes, ibi contendunt concertatorum

currus subvertere, ubi Imperatorem viderint sedentem, et inter tot spectantium vultus unum oculum putant fide digniorem? At tu cum videas ipsum angelorum Regem tuo cursui agonotheam, hoc est certaminis judicem, præsidere, eo prætermisso ad conservorum fugis oculos? Atque ideo sane post innumeras luctas incoronatus recedis, post sudores plurimos absque præmiis venis ad agonotheam? At non talis erat Ozias, sed in conspectu Domini faciebat quod rectum est.

Fragilitas hominis. Funambuli tempore Chrysostomi. — Qui factum est igitur, ut post vitam tam perfectam supplantatus sit concideritque? Nam hoc et ipse demirans hæsito, quin potius nihil hic esse debet hæsitatio dignum, quandoquidem homo erat, res ad peccandum lubrica, et ad malitiam propensa. Neque id solum est difficile, verum etiam illud quod incedere jussi sumus per viam angustam, et utrinque præcipitiis terminatam. Proinde quoties et voluntatis facilitas et viæ difficultas in unum coeunt, ne postea mirare de lapsu. Quemadmodum enim in spectaculis qui per funem ab imo in altum tensum ascendere ac descendere meditantur, si paululum deflexerint oculos, inverso corpore deferuntur in orchestram, pereuntque: itidem qui per hanc incedunt viam, si vel paululum segniter egerint, præcipitantur. Et tamen hæc via tum angustior est, tum magis ardua, multoque excelsior, quam illa per funem, ut quæ sursum ad ipsum usque cælum protensa est: ac tum nobis majore cum periculo ponuntur vestigia, cum ad summum et ad ipsum usque fastigium accesserimus: nam in sublimi stantes multus occupat tremor, atque una tantum cautione tuti sunt a lapsu, ne deorsum aspiciant, neve in terram demittant oculos. Nam inde multa et gravis exoritur tenebrosa vertigo. Hanc quidem ob causam propheta nobis assidue inclamat, dicens: *In finem ne corrumpas (Psal. 56. 1):* animæ nostræ socordiam retrahens, jamque collapsuram suffulciens ac retinens. Initio quidem non egemus multa exhortatione. Quid ita tandem? Eo quod quilibet homo, etiamsi fuerit omnium pigerimus, aggressurus negotium, plurimam in principio adhibet diligentiam, dumque et animi viget alacritas, et vires integræ sunt ac recentes, facile ad id quod propositum est pertingit: cæterum ubi major viæ pars nobis peracta est, jamque alacritatis vigor emarcuit, viresque nostræ defecerunt, nec aliud superest quam ut decidamus: tunc nobis opportune adest propheta, veluti pro baculo quopiam alloquium suum nobis porrigens ac dicens, *In finem ne corrumpas.*

Bonis operibus instructos magis aggreditur diabolus. — Tunc enim diabolus spirat vehementius: et quemadmodum piratæ qui male navigiis infestant, non tum ubi conspexerint naves e portu exeuntes, invadunt, (quid enim hinc fructus caperent si scapham inanem demergerent?) sed ubi redierit onusta plenaque sarcinis, tum lemmum omnes expediunt artes: ita sceleratus ille læmon simul atque videt aliquos multa

(a) Non raro Siracidis librum Salomonis dicit Chrysostomus, ut movuit Savilius.

collegisse, videlicet jejunia, preces, eleemosynam, castitatem, reliquasque virtutes omnes, ubi videt navigium nostrum plenum pretiosis pietatis lapidibus, tunc irrumpit, undique thesaurum perfodiens, ut in ipsis portus ostiis scapham demergat, jamque nudos nos ad eum portum ejiciat: ideoque propheta cunctos admonet dicens: *In finem ne corrumpas*. Et enim ab ejusmodi ruina non facile est resurgere. Nam *Qui in profundum malorum venerit, contemnit* (Prov. 18. 5). In principio quidem lapsis veniam damus omnes ob imperitiam; sed eum qui post multos cursus conciderit, nemo venia dignum judicaverit; tum enim cadere, negligentiae tribuitur. Nec id solum hic est mali, verum etiam quod hujusmodi lapsus multis sint offendiculo, ut rursus hoc quoque peccatum reddatur irremissibile. Hæc cum sciamus, auscultemus prophetæ, et in finem ne corrumpamus. Nam hæc de causa et Ezechiel clamat dicens: *Si quis fuerit justus, deinde lapsus peccaverit, nulla erit recordatio justitiarum ejus, sed in peccato suo morietur* (Ezech. 3. 20). Nam et hic metuit de fine. Neque hinc modo, verum etiam ex contrariis declarat in hac re plurimum esse momenti. *Si quis, inquit, fuerit peccator, ac postea mutatus factus fuerit justus, nulla erit memoria injustitiarum illius: in justitia sua vivet* (Ezech. 18. 21). Vides et hic prophetam de fine vehementer sollicitum. Siquidem ut neque justitiæ suæ confidens justus, ad socordiam versus pereat, per finem inquit illi terrorem: neque peccator ob delicta despondens animum, jugiter perseveret in lapsu, erigit illum per propositum finem. Peccasti, inquit, multa, ne desperes: est enim unde resurgas, si finem initio contrarium exhibueris. Rursus ad justum, Multa, inquit, recte fecisti, verum ne fidas: continget enim ut cadas, nisi ad finem usque eandem adhibeas curam. Vides ut alterius quidem socordiam, alterius vero desperationem sustulerit.

3. Nihil horum audivit Ozias, ideoque per confidentiam decidit ruina periculosa et insanabili. Neque enim quis lapsus parem adfert ruinam, sed quædam peccata improbationi tantum obnoxia sunt, quædam gravissimo supplicio puniuntur. Proinde Paulus increpans eos qui in communibus cœnis non expectabant fratres, ita loquitur: *Hoc denuntians non laudo* (1. Cor. 11. 17). Vides peccatum intra reprehensionem (a) consistere, et objurgatione plecti. At ubi de fornicatione loquitur, non itidem facit. Sed quo pacto? *Si quis templum Dei violat, perdet hunc Deus* (1. Cor. 3. 17). Hoc non est probrum aut reprehensio, sed pœna gravissima. Novit et Salomon peccatorum discrimina, qui furtum cum adulterio conferens sic alicubi loquitur: *Non est mirum si quis deprehendatur in furto: furatur enim, ut animam expleat esurientem: sed adulter ob inopiam sensus exitium animæ suæ conciliat* (Prov. 6. 30-32). Et hoc et illud, inquit, peccatum est, sed

(a) In Græco, μέχρι κατάγινωσκis. Observavimus in Athanasii Ormastico κατάγινωσκis non damnationem prorsus significare, sed quatenus tantum damnare, significat improbare vel reprehendere: quamobrem κατάγινωσκis hic Erasmus recte vertit, reprehensionem.

alterum minus, alteram majus: pauper enim excusationem habet quod præbuerit occasionem peccandi penuria, alteri omnis adempta est excusatio. At hic, dices, pellitur naturali concupiscentia. At non permittit elabi uxor quæ illi sorte obtigit, sed instat eripiens illi veniam. Ob id enim matrimonium et hujus legitimus usus permittitur, ne quid horum excusare possit maritus. Hanc ob causam data est illi mulier adjutrix, ut effervescentem naturam coerceat, ut concupiscentiæ fluctus sedet. Itaque quemadmodum gubernator in portu faciens naufragium haudquaquam ullam impetraret veniam: sic nec is qui cum per conjugium in tuto collocetur, tamen aliena perfodit matrimonia, aut quæcumque feminam curiosis aspicit oculis, habere quidquam possit excusationis nec apud homines nec apud Deum, etiamsi millies allegarit naturæ voluptatem. Imo quæ possit illic esse voluptas, ubi metus, ubi anxietas, ubi tantorum malorum expectatio, ubi tribunalia, ubi rationes reddendæ, ubi iudicis ira, ubi gladius et carnifex, ubi barathrum, et abductio ad supplicium? Omnia pavet metuitque quæstalis est, umbras, parietes, ipsos lapides, tanquam vocem emittentes: omnes observat habetque suspectos, famulos, vicinos, amicos, hostes, eos qui norunt omnia, eos qui nihil norunt. Quin potius, si voles, tollantur hæc omnia: ponamus nulli notum esse flagitium præterquam ipsi uni, et mulieri quam adulteravit: quomodo feret conscientiam redarguentem, acerbam accusatricem illam ubique secum ferens? Quemadmodum enim seipsum nemo potest effugere, ita nec illam hujus tribunalis sententiam. Hoc enim tribunal non pecunia corrumpitur, non adulationibus acquiescit; nam divinum est, et a Deo nostris insitum mentibus. Vere *Adulter per inopiam sensus exitium suæ ipsius animæ conciliat* (Prov. 6. 32). Tametsi nec fur etiam immunis est a supplicio, verum dat quidem pœnam, sed minorem. Nec enim comparationes in diversum ordinem extrudunt ea quæ comparantur, sed permittentes suo quæque manere loco, diminutionem inducunt aut exsuperantiam. Fortasse non intelligitis quod dictum est: itaque necesse est idem explanatius dicere. Bonum est conjugium, sed melior est virginitas: nec quoniam melior est virginitas, ideo malum est conjugium, sed illud quidem inferius, alioqui bonum et ipsum. Similiter et hic: malum est furtum, sed adulterio minus, quamquam et ipsum est malum. Vides peccatorum differentias? Consideremus itaque quale peccatum hic peccaverit. *Elatum est, inquit, cor illius* (2. Paral. 26. 16). Periculosum vulnus: est enim arrogantia, arrogantia inquam, malorum omnium fons. Et ut compendio discas morbi malitiam, illud audi. Cætera quidem peccata circa nostram versantur naturam, at superbia virtutem incorpoream e sublimi detraxit ac dejecit: nam diabolus, cum diabolus non esset, diabolus effecit arrogantia. Quod si testem adducam Isaiam ita de illo loquentem, *In cælum ascendam, et ero similis Altissimo* (Isai. 14. 14): qui non libenter recipiunt allegorias, repudiabunt nostrum testimonium; sin vero Paulum illi adhibuerimus accu-

γυμνοὺς παραπέμψαι πρὸς ἐκεῖνον τὸν λιμένα λοιπόν. Διὰ τοῦτο ὁ προφήτης παραινεί πᾶσι λέγων, *Εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρης*. Καὶ γὰρ μετὰ τὴν τοιαύτην πτώσιν δυσανάκλητος πάλιν ἡ ἀνάστασις. Ὁ γὰρ ἐλθὼν εἰς ^a βάθος κακῶν, καταφρονεῖ. Καὶ τῷ μὲν ἐν ἀρχῇ πεσόντι συγγινώσκωμεν ἅπαντες διὰ τὴν ἀπειρίαν· τὸν δὲ μετὰ πολλοὺς [115] τοὺς δρόμους ὑποσκελισθέντα οὐκ ἂν τις βραδίως ἀξιῶσαιε συγγνώμης ἢ ἀπολογίας· βραθυμίας γὰρ τότε τὸ πτώμα εἶναι δοκεῖ. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ἀλλ' ὅτι καὶ πολλοὶ οἱ σκανδαλιζόμενοι τοῖς τῶν τοιοῦτων πτώμασιν εἰσιν, ὥστε καὶ ταύτη πάλιν ἀσύγνωστον τὸ ἀμάρτημα γίνεται. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, ἀκούωμεν τοῦ Προφήτου, καὶ εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρωμεν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ ἐβόα λέγων· *Ἐὰν γένηται τις δίκαιος, εἶτα μεταπεσὼν ἀμάρτη, οὐ μὴ μνησθῶσιν αὐτῷ αἱ δικαιοσύναι αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ αὐτοῦ ἀποθανεῖται*. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος δέδοικεν ὑπὲρ τοῦ τέλους. Καὶ οὐκ ἐντεῦθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐναντίων δείκνυσι πολλὴν τοῦ πράγματος τὴν ἰσχὺν οὔσαν. *Ἄν γὰρ γένηται τις ἀμαρτωλὸς, φησὶν, εἶτα μεταβαλλόμενος γένηται δίκαιος, οὐ μὴ μνησθῶσιν αἱ ἀμαρτίαι αὐτοῦ* ^b· *ἐν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ ζήσεται*. Ὁρᾷ καὶ ἐνταῦθα πολλὴν τοῦ τέλους αὐτὸν ποιούμενον πρόνοιαν. *Ἴνα γὰρ μήτε ὁ δίκαιος τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ θαρρόων, εἰς βραθυμίαν ἀποκλίνας ἀπόληται, φοβεῖ διὰ τοῦ τέλους αὐτόν· μήτε ὁ ἀμαρτωλὸς ἀπογνοὺς ἐπὶ τοῖς παραπτώμασι, μένη διαπαντὸς ἐν τῷ πτώματι, ἀνίστησι διὰ τοῦ τέλους αὐτόν*. Ἡμαρτες πολλὰ, φησὶν, ἀλλὰ μὴ ἀπελπίσης· ἐστὶ γὰρ ἐπάνοδος, ἐὰν ἐναντίον ^c τῆς ἀρχῆς δεῖξῃς τὸ τέλος. Πάλιν πρὸς τὸν δίκαιον, Κατώρθωσας πολλὰ, φησὶν, ἀλλὰ μὴ θαρσῆσης· συμβαίνει γὰρ καὶ πεσεῖν, ἂν μὴ διὰ τέλος τὴν ἴσιν ἐχῆς σπουδὴν. Εἶδες πῶς τοῦ μὲν τὴν βραθυμίαν, τοῦ δὲ τὴν ἀπόγνωσιν ἀνεῖλεν;

γ'. Οὐδενὸς τούτων ἤκουσεν Ὁζίας· διὸ καὶ θαρσῆσας κατέπεσε πτώμα χαλεπὸν καὶ ἀνίατον. Οὐδὲ γὰρ πᾶν πτώμα ἴσον ἡμῖν ἐργάζεται τὸ τραῦμα, ἀλλὰ τῶν ἀμαρτιῶν τὰ μὲν ὑπὸ κατάγνωσιν κεῖται μόνον, τὰ δὲ χαλεπωτάτην δέχεται τιμωρίαν. Τοῖς γοῦν οὐκ ἀναμένουσι τοὺς ἀδελφοὺς ἐν τοῖς κοινοῖς δείπνοις ὁ Παῦλος ἐπιτιμῶν, οὕτως ἔλεγε· *Τοῦτο δὲ παριγγέλλων οὐκ ἐπαινώ*. Ὁρᾷ μέχρι καταγνώσεως ἰστάμενον τὸ ἀμάρτημα, καὶ ψόγον ἔχον τὴν ἐπιτίμιον. *Ἄλλ' οὐχ ὅταν περὶ πορνείας διαλέγεται, οὕτω ποιεῖ*. *Ἄλλὰ πῶς; Εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθηρεῖ, φθηρεῖ τοῦτον ὁ Θεός*. Ἐνταῦθα γὰρ οὐκ ἐστὶ ψόγος, οὐδὲ κατάγνωσις, ἀλλ' ἡ χαλεπωτάτη τιμωρία. Οἶδες καὶ ὁ Σολομῶν ἀμαρτημάτων διαφορὰς· τὴν γοῦν κλοπὴν τῇ μοιχείᾳ συγκρίνων, οὕτως πῶς φησιν· *Ὁ θαναμαστὸν, ἐὰν ἀλλῶ τις κλέπτων· κλέπτει γὰρ, ἵνα ἐμπλήσῃ ψυχὴν αὐτοῦ πεινώσαν· ὁ δὲ μοιχὸς δι' ἐνδειαν φρενῶν ἀπώλειαν τῇ αὐτοῦ ψυχῇ περιποιεῖται*. Ἀμάρτημα καὶ τοῦτο κακίον, φησὶν, ἀλλὰ τὸ μὲν ἕλαττον, τὸ δὲ μεῖζον· ὁ μὲν γὰρ ἔχει ^d τὴν ἀπὸ τῆς πενίας πρόφασιν, οὗτος δὲ πάσης ἀπολογίας ἐστέρηται. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἔχει,

φησὶ, τὴν ἀπὸ τῆς φυσικῆς ἐπιθυμίας ἀνάγκην. Ἄλλ' οὐκ ἀφήσιν ἡ κληρωθεῖσα [116] αὐτοῦ γυνή, ἀλλ' ἐφέστηκεν ἀποστεροῦσα τῆς συγγνώμης αὐτόν. Διὰ γὰρ τοῦτο γάμος καὶ ἀπόλαυσις ἐνθεσμος, ἵνα μηδὲν ἔχη τούτων λέγειν ὁ ἀνὴρ. Διὰ τοῦτο αὐτῷ βοηθὸς ἐδόθη ἡ γυνή, ἵνα μαινομένην καταστέλλῃ τὴν φύσιν, ἵνα στορέσῃ τῆς ἐπιθυμίας τὰ κύματα. Ὡσπερ οὖν κυβερνήτης ἐν λιμένι ναυάγιον ἐργαζόμενος οὐκ ἂν τύχοι συγγνώμης τινός· οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὴν ἀσφάλειαν τὴν ἀπὸ τοῦ γάμου τοὺς ἐτέρου διορύττων γάμους, ἢ γυναῖκα ἠντινασοῦν περιέργως ὀρῶν, οὐκ ἂν τύχοι τινός ἀπολογίας, οὐ παρὰ ἀνθρώποις, οὐ παρὰ Θεῷ, κἂν μυριάκις λέγῃ τὴν τῆς φύσεως ἡδονὴν. Μᾶλλον δὲ ποῖα γένοιτ' ἂν ἡδονή, ὅπου φόβος καὶ ἀγωνία ^e καὶ κίνδυνος καὶ προσδοκία τοσούτων δεινῶν, ὅπου δικαστήρια καὶ εὐθύναι, καὶ δικαστοῦ θυμὸς, καὶ ξίφος καὶ δῆμιος, καὶ βάραθρον καὶ ἀπαγωγὴ ^f; Πάντα τρέμει καὶ δέδοικεν ὁ τοιοῦτος, τὰς σκιὰς, τοὺς τοίχους, τοὺς λίθους αὐτοῦς, καθάπερ φωνὴν ἀφιέντας· πάντας ὑφορᾶται καὶ ὑποπτεύει, τοὺς οἰκέτας, τοὺς γείτονας, τοὺς φίλους, τοὺς ἐχθροὺς, τοὺς πάντα εἰδότες, τοὺς οὐδὲν εἰδότες. Μᾶλλον δὲ, εἰ βούλει, καὶ ταῦτα ἀναιρεῖσθω, καὶ μηδεὶς ἴστω ^g τὰ τετολημμένα, ἀλλ' ἢ μόνος αὐτὸς μετὰ τῆς ὑβριζομένης γυναικός· πῶς οἴσει τὸν ἀπὸ τῆς συνειδήσεως ἔλεγχον, πικρὸν πανταχοῦ περιφέρων κατήγορον; Ὡσπερ γὰρ ἑαυτὸν οὐκ ἂν ποτέ τις φύγοι, οὕτω οὐδὲ τὴν ἀπὸ τοῦ κριτηρίου ψῆφον ἐκείνου. Τοῦτο τὸ δικαστήριον οὐ χρήμασι διαφθείρεται, οὐ κολακείαις ἐνδίδωσι· θεῖον γὰρ ἐστὶ, καὶ παρὰ Θεοῦ ταῖς ἡμετέραις ἐνιδρυμένον ψυχαῖς. Ὄντως *Ὁ μοιχὸς δι' ἐνδειαν φρενῶν ἀπώλειαν τῇ αὐτοῦ ψυχῇ περιποιεῖται*. Οὐ μὴν οὐδὲ ὁ κλέπτης ^h κολάσεως ἀπεστέρηται, ἀλλὰ δίδωσι μὲν δίκην, ἐλάττονα δέ. Αἱ γὰρ συγκρίσεις οὐκ εἰς τὴν ἐναντίαν ἐξωθοῦσι τάξιν τὰ συγκρινόμενα, ἀλλ' ἀφιεῖσαι μένειν ἐπὶ τῆς οἰκείας χώρας αὐτὰ, ἐλάττωσιν εἰσάγουσι καὶ ὑπεροχὴν. Τάχα οὐ συνήκατε τὸ λεχθέν· οὐκοῦν ἀνάγκη σαφέστερον εἰπεῖν. Καλὸν ὁ γάμος, ἀλλὰ κρείττων ἡ παρθενία· οὐκ ἐπειδὴ κρείττων ἡ παρθενία, διὰ τοῦτο κακὸν ὁ γάμος, ἀλλ' ἕλαττον μὲν ἐκείνου, καλὸν δὲ καὶ αὐτό. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα· κακὸν ἡ κλοπὴ, ἀλλ' ἕλαττον μὲν ἐκείνου, κακὸν δὲ καὶ αὐτό. Εἶδες ἀμαρτημάτων διαφορὰς; Ἴδωμεν οὖν ποῖαν οὗτος ἀμαρτιαν ἤμαρτεν. Ὑψώθη, φησὶν, ἡ καρδία αὐτοῦ. Χαλεπὸν τὸ τραῦμα· ἀπόνοια γὰρ ἐστὶν, ἀπόνοια ἡ πηγὴ πάντων τῶν κακῶν. Καὶ ἵνα συντόμως μάθῃς τοῦ νοσήματος τὴν κακίαν, ἐκεῖνο ἄκουσον. Τὰ μὲν ἄλλα ἀμαρτήματα περὶ τὴν ἡμετέραν στρέφεται φύσιν, ἡ δὲ ὑπερηφανία δύναμιν ἀσώματον κατέσπασε, καὶ κατέβαλεν ἄνωθεν. Τὸν γὰρ διάβολον, οὐκ ὄντα πρότερον διάβολον, τοῦτο [117] εἶναι διάβολον ἐποίησε. Κἂν μὲν τὸν Ἡσαΐαν παραγάγωμεν μάρτυρα λέγοντα οὕτω περὶ αὐτοῦ· *Εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσομαι, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ*· οἱ τὰς ἀλληγορίας οὐχ ἡδέως δεχόμενοι, παραγράφονται τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν· ἂν δὲ τὸν Παῦλον ἐπιστήσωμεν αὐτῷ κατήγορον, οὐδεὶς οὐκέτι λοιπὸν ἀντερεῖ. Τί οὖν ὁ Παῦλος Τιμοθέῳ γράφων; *Ὅτι τὸν ἄρτι τοῦ κηρύγματος ἀψάμενον οὐ δεῖ πρὸς τὸ μέγα τῆς ἐπισκοπῆς ἄγειν*

^a Quatuor mss. εἰσελθὼν εἰς. In iisdem infra hæc βραδίως, et mox ἢ ἀπολογίαις desunt. Hoc porro ultimum ἢ ἀπολογίαις non legit Erasmus. Paulo ante codex ap. Savii. δυσανάκαμπος.

^b Alii αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ.

^c Multi mss. ἐὰν μὴ ἐναντίον, male. Paulo post συμβαίνει γὰρ καὶ πεσεῖν. Erasmus qui verterat, *subindicans illum casurum*, legerat haud dubie σημαίνει γὰρ, male. Paulo post multi mss. διὰ τέλους τὴν. Infra f. l. ἀμαρτημάτων.

^d Quatuor mss. γὰρ δοκεῖ ἔχειν.

^e Quatuor mss. ἀγών.

^f Ἀπαγωγὴ frequentissimo usu apud Chrysostomum est *abductio ad supplicium*; Erasmus ἀπαγωγὴν hic verterat *deportationem*, quæ vox Græcam non satis exprimit.

^g Duo mss. μηδεὶς ἴδτω.

^h Quatuor mss. ὁ κλέπτων. Infra iidem αἱ κρίσεις οὐκ εἰς.

ἄξιωμα, εἰπὼν οὕτω· *Μὴ νεόφυτον, ἵνα μὴ τυφωθείς, εἰς κριμα ἐμπέση καὶ παρίδα τοῦ διαδόλου*· ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ ἁμαρτῶν ἐκείνῳ, φησὶ, τὰ αὐτὰ αὐτῷ πείσῃται.

δ'. Καὶ οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον δηλόνεστιν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν τῷ πρώτῳ πάντων ἀνθρώπων γενομένῳ συνεβούλευσεν ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος. "Ὡσπερ γὰρ τοῖς ἀγαθοῖς ἔθος, ταῦτα τοῖς ^α πλησίον παραινεῖν, δι' ὧν αὐτοὶ γέγονασιν ἀγαθοί· οὕτω καὶ τοῖς πονηροῖς ἔθος τοιαῦτα εἰσηγεῖσθαι τοῖς πλησίον, δι' ὧν αὐτοὶ γέγονασιν φαῦλοι. "Ἐν γὰρ καὶ τοῦτο τῆς πονηρίας εἶδος ἐστὶ, καὶ παραμυθίαν ἡγοῦνται τῆς οικείας κολάσεως τὴν ἐτέρων ἀπώλειαν. Τί οὖν ὁ διάβολος συνεβούλευσε τῷ Ἀδάμ; Μείζονα τῆς οικείας φύσεως λαβεῖν ἐνονοίαν, καὶ ἰσοθεῖαν ἐλπίσαι· β'. Εἰ γὰρ ἐμὲ τοῦ οὐρανοῦ τοῦτο, φησὶν, ἐξέβαλε, πολλῶ μᾶλλον τοῦτον τοῦ παραδείσου τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐκβαλεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σολομῶν ἔλεγεν· *Ὁ Θεὸς ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται*. Οὐκ εἶπεν, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπερηφάνους ἀφήτη, καὶ ἐγκαταλιμπάνει, καὶ τῆς οικείας βοηθείας γυμνοῖ, ἀλλ', *Ἀντιτάσσεται*, φησὶν· οὐχ ὅτι παρατάξεως αὐτῷ καὶ μάχης ἔδει πρὸς τὸν ὑπερήφανον· τί γὰρ ὑπερήφανου γένοιτ' ἂν ἀσθενέστερον; "Ὡσπερ γὰρ ὁ τὰς ἔψεις ἀπολέσας, ἅπασιν πρόκειται πρὸς τὸ κακῶς παθεῖν, οὕτως ὁ ὑπερήφανος, ὁ μὴ εἰδὼς τὸν Κύριον (*Ἀρχὴ γὰρ, φησὶν, ὑπερηφανίας, τὸ μὴ εἰδέναι τὸν Κύριον*), καὶ ἀνθρώποις εὐάλωτός ἐστι, τοῦ φωτὸς ἐκπεσὼν ἐκεῖνου. Εἰ δὲ καὶ ἰσχυρὸς εἴη, οὐκ ἂν παρατάξεως ἐδέχθη τῷ Θεῷ πρὸς αὐτόν· ᾧ γὰρ ἡ βούλησις ἤρκεσε πρὸς τὸ πάντα παραγαγεῖν, πολλῶ μᾶλλον καὶ πρὸς τὴν ἀναίρεσιν αὐτῶν ἀρκεῖ. Τίνος οὖν ἔνεκεν, φησὶν, ἀντιτάσσεται; "Ἴνα τὸ σφοδρὸν τῆς ἀπεχθείας ἐνδείξῃται τῆς πρὸς τὸν ὑπερήφανον. "Ὅτι μὲν οὖν χαλεπὸν τὸ τραῦμα τὸ τῆς ὑπερηφανίας, καὶ ἐκ τούτου, καὶ ἀλλαχόθεν δῆλον. Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ ἀλλαχόθεν τὴν αἰτίαν αὐτοῦ μάθωμεν, ἀφ' ἧς τὸ ἔλκος ἐγένετο. Καὶ γὰρ ἔθος τῇ Γραφῇ, ἐπειδὴν μέλλη τινὸς κατηγορεῖν, μὴ τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ λέγειν μόνον, ἀλλὰ καὶ αἰτίαν τῆς ἁμαρτίας διδάσκειν ἡμᾶς· ποιεῖ δὲ τοῦτο, τοὺς ὑγιαίνοντας ἀσφαλεστέρους κατασκευάζουσα πρὸς τὸ μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν. Οὕτω καὶ ἰατροὶ πρὸς τοὺς κάμνοντας εἰσιόντες, καὶ πρὸ τῶν νοσημάτων ἀνιχνεύουσι τὰς πηγὰς, ὥστε ἀνωθεν ἀναστεῖλαι τὸ κακόν· ὁ γὰρ, τῆς ῥίζης μενούσης, τὰ βλαστήματα [118] ἐκτέμνων μόνον, οὐδὲν ἕτερον, ἢ ματαιοπονεῖ. Ποῦ οὖν ἡ Γραφὴ καὶ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἁμαρτίας εἶπε; Κατηγορεῖ τῶν πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ γενομένων ἐπὶ ταῖς οὐ προσηκούσας ἐπιμιξίαις ^δ· καὶ ἄκουσον πῶς τίθησι τὴν αἰτίαν· *Ἰδόντες οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, ὅτι καλαὶ εἰσιν, ἔλαβον αὐτὰς ἑαυτοῖς εἰς γυναῖκας*. Τί οὖν, τὸ κάλλος τῆς ἁμαρτίας αἴτιον; Μὴ γένοιτο· τῆς γὰρ Θεοῦ σοφίας ἔργον ἐστὶ· Θεοῦ δὲ ἔργον οὐκ ἂν ποτε γένοιτο πονηρίας αἴτιον. Ἀλλὰ τὸ ἰδεῖν; Οὐδὲ τοῦτο· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς φύσεως ἔργον ἐστίν. Ἀλλὰ τί; Τὸ κακῶς ἰδεῖν· τοῦτο γὰρ προαιρέσεως διεφθαρμένης ^ε ἐστὶ. Διὰ τοῦτο καὶ τις σοφὸς παραινεῖ λέγων, *Μὴ καταμάνθανε κάλλος ἀλλότριον*. Οὐκ εἶπε, *Μὴ ἰδῆς*· συμβαίνει γὰρ καὶ ^ε ἀπὸ τοῦ αὐτο-

μάτου τοῦτο γενέσθαι· ἀλλὰ, *Μὴ καταμάνθανε*, φησὶ, τὴν ἐκ μελέτης κατανόησιν, τὴν περιέργον ἔψιν, τὴν μετὰ διατριβῆς πονηρὰν θεωρίαν, τὴν ἀπὸ ψυχῆς διεφθαρμένης καὶ ἐπιθυμούσης ἀναιρῶν. Καὶ τί, φησὶν, ἐκ τούτου γένοιτ' ἂν βλάβος; Ἐκ τούτου, φησὶ, φιλία ὡς πῦρ ἀνακαίεται ^ε. Καθάπερ γὰρ τὸ πῦρ, ἐπειδὴν χόρτου τινὸς ἢ καλάμης ἐπιλάβηται, οὐκ ἀναμένει χρόνον τινά, ἀλλ' ὁμοῦ τε ἤψατο τῆς ὕλης, καὶ λαμπρὰν ἀνῆψε ^ε τὴν φλόγα· οὕτω καὶ τὸ πῦρ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἐν ἡμῖν, ἐπειδὴν διὰ τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ἔψιως εὐειδοῦς καὶ λαμπροῦ κάλλους ἀψήται, εὐθέως ἐμπίπρησι τὴν ψυχὴν. Μὴ τοίνυν τὴν πρόσκαιρον ἰδῆς ἡδονὴν, τὴν ἀπὸ τῆς θεωρίας, ἀλλὰ τὴν διηνεκῆ σκόπησον ὀδύνην, τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας. Ἡ μὲν γὰρ τὸ τραῦμα ἐνθεῖσα ἀπεπτόθησε πολλάκις· τὸ δὲ τραῦμα οὐκ ἀποπηδᾷ, ἀλλὰ μένει πολλάκις καὶ ἀπόλλυσι. Καὶ καθάπερ ἔλαφος δεξαμένη βέλος ἐν καιρίῳ τοῦ σώματος, κἂν ἐκφύγη τῶν θηρατῶν τὰς χεῖρας, οὐδὲν κερδαίνει λοιπόν· οὕτω καὶ ψυχὴ δεξαμένη βέλος ἐπιθυμίας ἐξ ἀκολάστου καὶ περιέργου θεωρίας, κἂν τὸ βέλος ἀφείσα ἀπέλθῃ, αὐτὴ διαφθείρεται καὶ ἀπόλλυται, πανταχοῦ τὸν πολέμιον ὀρώσα καὶ ἐπόμενον ἔχουσα. Ἀλλ' ὅπερ ἔλεγον (οὐ γὰρ δεῖ μακρὰς συγχωρεῖν τοῦ λόγου ποιεῖσθαι τὰς ἐκτροπὰς), ὅτι ἡ Γραφὴ καὶ τὰ ἁμαρτήματα καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν λέγειν εἴωθεν, ἄκουε γοῦν καὶ ἐνταῦθα τί φησι περὶ τοῦ Ὄζια. Οὐ γὰρ ὅτι ὑψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ, τοῦτο μόνον ἡμᾶς ἐδίδαξεν, ἀλλὰ καὶ πόθεν ὑψώθη προσέθηκε. Πόθεν οὖν ὑψώθη; *Ἠνίκα ἰσχυσε*, φησὶν, *ὑψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ*. Οὐκ ἤνεγκε τῆς δυναστείας τὸ μέγεθος, ἀλλ' ὡσπερ ἐξ ἀδηφαγίας μὲν γίνεται φλεγμονή, ἐκ φλεγμονῆς δὲ τίχτεται πυρετός, εἶτα ἐκεῖθεν θάνατος πολλάκις· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς πολλῆς ^ι τῶν πραγμάτων περιβολῆς ἀπόνοια γέγονεν. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν σωματῶν φλεγμονή, τοῦτο ἐπὶ τῶν ψυχῶν ἀπόνοια. Εἶτα ἐξ ἀπονοίας ἐπιθυμία τῶν οὐ προσηκόντων αὐτῷ πραγμάτων.

ε'. Ταῦτα οὐχ ἀπλῶς μηκύνομεν, ἀλλ' ἵνα μηδέποτε ζηλωτοὺς εἶναι νομίζητε, μηδὲ μακαρίζητε τοὺς ἐν [119] δυναστείαις ὄντας, εἰδότες ὅσον τοῦ πράγματος τὸ ἐπισφαλές· ἵνα μηδέποτε τοὺς ἐν πενίᾳ καὶ ταλαιπωρίᾳ ἀθλίους ^ι ἡγήσθε, εἰδότες ὅτι πλείων ἐντεῦθεν ἢ ἀσφάλεια. Δι' ὃ καὶ ὁ Προφῆτης ἐβόα λέγων· *Ἀγαθὸν μοι, Κύριε, ὅτι ἐταπεινώσας με*. Ὅρα γοῦν ὅσον ἐκ τοῦ ὕψους γέγονε τὸ κακόν. *Υψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ ἕως τοῦ διαφθεῖραι*, φησὶ. Τί ἐστίν, *Ἔως τοῦ διαφθεῖραι*; Τῶν πονηρῶν λογισμῶν οἱ μὲν οὐδὲ ὄλωε ἡμῶν ἐπιθαίνουσι τῇ ψυχῇ ^κ, ἂν πολλῇ περιφράξωμεν ἑαυτοὺς ἀσφαλείᾳ· οἱ δὲ τίχτονται μὲν ἔνδον, ῥαθυμησάντων δὲ ἡμῶν, καὶ βλαστάνουσιν· ἂν δὲ προληφθῶσιν ^ι, ἀποπνίγονται ταχέως καὶ καταχώννυνται. Ἄλλοι καὶ τίχτονται, καὶ αὐξάνονται, καὶ πρὸς τὰς πονηρὰς ἐκβαίνουσι πράξεις, καὶ πᾶσαν ἡμῶν τῆς ψυχῆς τὴν ὑγίαν διαφθείρουσιν, ὅταν ἐν πολλῇ γενώμεθα ῥαθυμίᾳ. Τοῦτο οὖν φησὶν, ὅτι *Υψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ*· καὶ οὐκ ἔμεινεν ἔνδον ἢ ἀπόνοια, οὐδὲ κατεσβέσθη, ἀλλ' ἐξεπτόθη, καὶ πρὸς

^ε Alius πῦρ ἀνάπτεται.

^ε Duo mss. λαμπρὰν ἤψε, ex repetitione τοῦ αν detrunctata prima posterioris vocis syllaba. Infra unus εὐθέων τῶν ὀρώντων ἐμπίπρησι.

^ι Πολλῆς deest in tribus mss.

^ι Tres mss. πενία καὶ ταλαιπωρία ἀθλίους, et sic legit Erasmus. Editi vero ἐν πενίᾳ καὶ εὐτελείᾳ ἀθλίους.

^κ Alius ἐπιθαίνουσι τῆς ψυχῆς.

^ι Alii καταληφθῶσιν.

^α Ἐθος τοιαῦτα τοῖς, sic quidam mss. Infra iidem πονηρίας αὐτῶν εἶδος.

^β Unus ἰσοθείας φαντασθῆναι.

^ε Quatuor mss. καὶ ὁ Σιράχ ἔλεγεν.

^δ Unus προμυκούσας ἐπιμυρίας (sic).

^ε Unus διεστραμμένης.

^ε Unus ἀπὸ ταυτομάτου.

satorem, nemo contradicaturus est. Quid igitur ait Paulus Timotheo scribens? Qui nuper prædicationem attingit, cum non oportere ad summam episcopi dignitatem evehi, his nempe verbis: *Non neophytum, ne in superbiam elatus, in iudicium incidat, et in laqueum diaboli* (1. Tim. 3. 6); ne eadem, inquit, peccans cum illo, eadem cum illo patiatur.

4. *Alienam improbitatem solatio esse improbis.*—Hoc vero non hinc solum est perspicuum, verum etiam ex his quæ scelestus ille dæmon primo homini suasit. Sicut enim bonis hic mos est, per quæ ipsi facti sunt boni, ad eadem exhortari proximos: ita et malis hic est mos, per quæ ipsi sunt improbi, eadem vicinis invehere. Nam una hæc est illorum malitiæ species, ut aliorum perniciem solatium sui supplicii existiment. Quid igitur diabolus suasit Adamo? Ut conciperet cogitationem sua natura majorem, sibi que cum Deo speraret æqualitatem (Gen. 3). Si enim, inquit, hæc res me de cælo expulit, multo magis eadem hunc eiciet e paradiso. Quapropter et Salomon dixit¹: *Deus superbis resistit* (Prov. 5. 34. 1. Pet. 5. 5. et Jacob. 4. 6). Non dixit: Deus superbos dimittit, et in peccatis deserit, suoque nudat auxilio: sed, *Resistit*, inquit: non quod instructa acie aut pugna Deo sit opus adversus superbum; quid enim esse possit superbo infirmius? Nam ut qui orbatu est oculis, omnium expositus est injuriæ, ita et superbus, qui non videt Dominum (nam *Initium superbiæ*, ut inquit Scriptura, *est non nosse Dominum* [Eccli. 10. 14]), etiam ab hominibus facile superatur, posteaquam excidit ab illa luce. Quod si etiam validus ac potens esset superbus, nihil opus esset Deo exercitu adversus illum: cui enim voluntas satis fuit ad producenda omnia, multo magis sufficeret ad ea tollenda. Cur igitur, inquires, resistit? Quod vehemens odium declaret erga superbum. Itaque superbiam esse vulnus periculosum, tum ex his quæ diximus, tum ex aliis perspicuum est. Quod si vultis, etiam causam ipsam, unde vulnus hoc accidit, aliunde discamus. Siquidem hic Scripturæ mos est, si quando parat accusare quempiam, non modo peccatum illius narrare, verum etiam docere nos quæ fuerit peccati causa: id autem facit, ut eos qui sani sunt reddat tutiores cautioresque, ne in eadem incidant mala. Similiter et medici ad ægrotantes ingressi, etiam ante morbos (a) fontes explorant, ut prævia cura coerceant malum: etenim qui, manente radice, ramos tantum exsecat, nihil aliud quam inanem sumit operam. Ubi igitur Scriptura et peccatum et peccati causam eloquitur? Reprehendit eos qui præcesserunt diluvium, ob illicitos congressus: atque audi quomodo causam exprimat: *Cum vidissent filii Dei filias hominum esse formosas, acceperunt illas sibi in uxores* (Gen. 6. 2). Quid

¹ Quatuor Mss., et Sirac dixit. Atqui hæc verba sunt Salomonis in Proverbis, licet simile quidpiam in Siracide etiam legatur, 10, 14. Non raro Chrysostomus Salomonem ponit pro Siracide; sed nusquam adverti apud illum Siracidem poni pro Salomone.

(a) Gr. καὶ πρὸ τῶν νοσημάτων. Hanc similitudinem affert Chrysostomus, ut significet, Deum justos exemplis cautiores reddere, ne in morbos animi incidant.

igitur? num pulchritudo causa est peccati? Absit: est enim divinæ sapientiæ opus; opus autem Dei numquam possit esse causa peccati. Sed aspectus fuit causa peccati? Ne id quidem: nam et hoc naturæ opus est. Sed quid tandem? Male videre: nam hoc est depravatæ voluntatis. Ideo sapiens quidam admonet, dicens, *Ne consideres pulchritudinem alienam* (Eccli. 9. 8). Non dixit, *Ne videas*: id enim nonnumquam casu fit, sed, *Ne consideres*, inquit, illud tollens ne studio animadvertamus, ne curiose intueamur, ne vitiosæ contemplationi immoremur, quæ ab animo corrupto et concupiscenti proficiscitur. Sed quid, inquit aliquis, hinc damni possit oriri? *Ex hoc*, inquit, *amor velut ignis excitatur* (Ibid. v. 9). Ut enim ignis, ubi foenum aut stipulam arripuerit, nihil moratur, sed simul ut attingit materiam, lucidam accendit flammam: itidem et ignis concupiscentiæ quæ est in nobis, simul atque per oculorum intuitum elegantem ac venustam attigerit formam, protinus exurit animum. Proinde ne spectes temporariam illam, quæ ex aspectu proficiscitur, voluptatem, sed perpetuum dolorem considera, qui nascitur ex concupiscentia. Nam illa, inflicto vulnere, plerumque celeriter avolat; at vulnus non avolat, sed plerumque manet et interficit. Et quemadmodum cerva confixa jaculo in letali corporis parte, etiamsi venatorum effugiat manus, nihil inde fert lucri: sic et anima, accepto concupiscentiæ jaculo e lascivo curiosoque aspectu, etiamsi dimisso jaculo permittatur abire, tamen ipsa per se corrumpitur ac perit, ubique videns hostem, et insequentem habens. Sed quod dicere cœperam (neque enim committendum est ut in hoc tam longas sermonis digressiones faciamus), Scriptura cum peccatis simul et peccatorum causas solet commemorare: audi et hic quid dicat de Ozia. Neque enim hoc tantum nos docuit, elatum fuisse cor ejus, verum addidit unde fuit elatum. Unde ergo elatum fuit? *Cum potens esset*, inquit, *elatum est cor ejus*. Non tulit principatus magnitudinem, sed sicut ex edacitate nascitur ignea inflatio, ex inflatione gignitur febris, deinde ex febre plerumque mors: itidem et hic ex rerum abundantia nata est superbia. Nam quod in corporibus est inflatio, hoc in animis est superbia. Mox ex superbia nata est appetentia rerum ipsi non congruentium.

5. Hæc non sine causa diu tractamus, sed ne umquam existimetis esse suspiciendos, neque felices dicatis eos qui principatum gerunt, cum sciatis quam lubrico in statu versentur; nec umquam illos iudicetis miseros, qui in egestate et afflictionibus vivunt, scientes hanc vitam esse multo tutiorem. Unde et propheta clamat dicens: *Bonum est mihi, Domine, quia humiliasti me* (Psal. 118. 71). Vide igitur quantum ex eminentia natum sit malum. *Elatum est*, inquit, *cor ejus usque ad corruptionem* (2. Paral. 26. 16). Quid est, *Usque ad corruptionem*? Usque ad pravas cogitationes, quæ prorsus non ascendunt in animum nostrum, si nos ipsos multa cautione circumsepimus: sed si negligenter egerimus, nascuntur in nobis germinantque: sin prævertantur, protinus præfocantur

et obruuntur. Aliæ gignuntur, et augentur, atque ad pravas actiones procedunt, omnemque mentis nostræ sanitatem corrumpunt, si magna in socordia versemur. Hoc itaque dicit, *Elatum est cor ejus*, neque se intus continuit arrogantia, neque exstincta est, sed ut prorupit, ad opus usque pravum progressa, totam illius virtutem corrumpit. Beatitudo est igitur, cogitationem improbam prorsus non admittere, quod et a propheta dictum est, *Domine, non est elatum cor meum* (*Psal.* 150. 1). Non dixit, *Elatum quidem est*, sed illud cohibui: verum, *Non est omnino elatum*: hoc est, Jugiter servavi animam meam inaccessam malitiæ. Hoc igitur est beatitudinis: huic proximum illud est, malas cogitationes jam ingressas celeriter repellere, neque sinere, ut illic diutius immorentur, ne in nobis pessime grassentur. Quod si eo usque socordiae processerimus, est per Dei bonitatem et hujus socordiae solatium, multaque ab illa summa et ineffabili bonitate talibus vulneribus parata sunt remedia. Sed age sermonem hunc missum faciamus, ne quod in initio verebamur, nunc accidat nobis, rerumque turba vestram obruat memoriam. Quapropter necessum est ut quæ dicta sunt, summam paucis repetamus: sic et matres facere solent cum poma, aut bellaria, aut aliud simile quidpiam in puerilem immittunt sinum: ne per puerorum negligentiam excidat aliquid eorum quæ data sunt, contractam undique tuniculam, cingulo subjiciunt, quo sint in tuto. Idem nos faciamus, orationem in longum porrectam contrahamus, memoriæque custodiæ deponamus. Audistis quomodo nihil agendum sit ad ostentationem, quantumque sit malum socordia, ut etiam in perfecta vita versantem facile supplantarit. Didicistis quanta nobis opus sit cura, potissimum sub vitæ finem, utque nec desperandum sit ei qui cum incidisset in peccata mutatus est, neque oporteat eum qui in socordia vivit, de recte factis confidere. Disseruimus vobis de differentia peccatorum, ne simus vehementer intenti ad eximias corporum formas: quantumque hinc oriatur mali, demonstravimus. Quæ de superbia vobis diximus meministis, quæque de pravis cogitationibus. Hæc servantes redeamus domum; quin potius hæc servantes excipiamus perfectiorem eximii doctoris exhortationem. Nam nostra quidem, qualiacumque sunt, habent juventulis indicia: hujus autem, qualiacumque fuerint, cana quadam prudentia sunt ornata. Ac nostra quidem similia sunt torrenti, qui cum strepitu fertur; illius autem oratio similis est fonti magna tranquillitate fluvios effundenti, qui olei magis quam aquarum cursum imitetur. Excipiamus igitur ea fluentia, ut fiant in nobis fons aquæ salientis in vitam æternam (*Joan.* 4. 14): quam nobis omnibus contingat assequi, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi (a), cum quo Patri, simul cum sancto et bono Spiritu honor, gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

(a) Quæ sequitur conclusio sic habetur in uno Codice, atque ita legerat Erasmus. Quamquam hæc conclusiones, ut jam alibi diximus, ad librariorum libitum ut plurimum condemnatæ sunt.

Ejusdem in dictum illud Isaïæ, *Factum est anno, quo mortuus est Ozias rex, vidi Dominum sedentem in solio excelso et elato* (*Isai.* 6. 4); et laus civitatis Antiochiæ; et adversus eos qui prohibent nuptias demonstratio divina.

HOMILIA IV.

1. *Frequentiam auditorum sibi ipsisque gratulatur; Romæ præfert suam civitatem.* — Præclarum nobis hodie theatrum adest, magnificus alacrisque cœtus. Quid tandem est in causa? Sementis heri factæ fructus, hodie messis est. Heri plantavimus, hodie metimus. Non enim terram inaniam colimus, ut tarde fructificet, sed animas ratione præditas. Non est natura, quæ cunctatur, sed gratia, quæ accelerat. Recte compositus nobis populus, audiendi studiosa plebs est. Heri vocati sunt, hodie coronantur. Admonitionis hesternæ fructus hodiernum est obsequium. Unde nos quoque libenter semina jacimus, quia purum videmus arvom, non spinam quæ suffocat, neque viam quæ calcatur, neque petram sterilem, sed profundum ac pinguem agrum, qui simul et semen recipit, et spicam nobis exhibet. Hæc semper loquor, nec loqui desinam: hæc nostræ civitatis laus est, non quod senatum habeat, non quod consules numerare possimus, neque quod statuas complures, neque quod mercium copiam, neque quod situm habeat commodum: sed quod populum habeat audiendi studiosum, quod templa Dei plena, quod Ecclesiæ deliciae magis crescunt in dies, quodque sermonem habeat profluentem, desideriumque numquam satiantem. Siquidem civitas non ab ædificiis, sed ab inhabitantibus admiranda redditur¹. Ne mihi narres Romanorum urbem magnitudine spatiosam esse; sed ostende mihi illic populum æque cupidum audiendi. Nam Sodoma turres habebant, cum Abraham in tugurio moraretur: attamen venientes angeli Sodoma præteribant, et ad tugurium divertebant (*Gen.* 18). Non enim ædium splendorem quærebant, sed animæ virtutem et pulchritudinem quærentes circumibant. Ita sane alias desertum habebat Joannem, civitas Herodem: eoque desertum nobilius erat civitate. Cur ita tandem? Quoniam non in structuris sita est prophetia. Hæc dico, nequando civitatem prædicemus, quæ moribus dissoluta est. Quid mihi narres ædificia, quid columnas? Hæc una cum præsentis vita diruuntur. Ecclesiam ingredi, ut civitatis videas nobilitatem. Ingredi, inquam, vide pauperes a medio noctis usque ad lucem perseverantes, vide sacra pervigilia diem cum nocte copulantis: vide eos neque interdiu neque noctu vel somni tyrannidem ac violentiam metuentes, vel inopiæ necessitatem formidantes. Magna revera civitas, ac totius orbis metropolis. Quot episcopi, quot doctores huc venerunt, et a populo docti discedunt, ac legem illam insitam in se transplantare curant²?

¹ Savil., sic habet..... sed ab inhabitantibus definitur.

² sic Savil., Morel. et Manuscripti, uno excepto, qui habet, *hic discunt*, pro, *in se transplantare curant*, et sic legerat Erasmus, qui verlit, *hic discunt*.

ἔργον ἔλθοῦσα πονηρὸν, πᾶσαν αὐτοῦ διέφθειρε τὴν ἀρετὴν. Τὸ μὲν οὖν μακάριον, μήτε ὄλως δέξασθαι τὸν πονηρὸν λογισμόν· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Προφήτης ἔλεγε· *Κύριε, οὐχ ὑψώθη ἡ καρδία μου*. Οὐκ εἶπεν, Ὑψώθη μὲν, κατέστειλα δὲ αὐτὴν, ἀλλ', Οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ὑψώθη, τουτέστιν, ἄβατον διὰ παντὸς ἐτήρησα τῇ κακίᾳ τὴν ψυχὴν. Τὸ μὲν οὖν μακάριον, τοῦτο· τὸ δὲ μετ' ἐκεῖνο ἐπεισελθόντας τοὺς λογισμοὺς ταχέως ἀπώσασθαι, καὶ μὴ συγχωρῆσαι ἐνδιατρίψαι πλέον, ὥστε μὴ πονηρὰν ἐν ἡμῖν ἐργάσασθαι τὴν νομήν. Εἰ δὲ καὶ μέχρι τούτου ῥαθυμῆσαι μὲν, ἔστι διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν καὶ ταύτης τῆς ῥαθυμίας παραμυθία, καὶ πολλὰ παρὰ τῆς ἀγαθότητος ἐκείνης τῆς ἀφάτου καὶ μεγάλης τοῖς τοιοῦτοις τραύμασι κατεσκευάσται τὰ φάρμακα. Ἀλλὰ φέρε λοιπὸν τὸν λόγον καταπαύσωμεν, ἵνα μὴ τοῦτο, ὅπερ ἐδείξαμεν ἐν ἀρχῇ, γένηται νῦν, καὶ τὸ πλῆθος λυμήνηται τὴν μνήμην ὑμῶν. Δι' ὃ καὶ διὰ βραχέων ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ εἰρημένα ἀναγκαῖόν ἐστιν. Οὕτω γὰρ αἱ μητέρες ποιοῦσιν· ἐπειδὴν ὀπώρας, ἢ τραγήματα, ἢ τι τοιοῦτον εἰς τὸν παιδικὸν ἐμβάλωσι κόλπον, ὥστε μὴ τῇ ῥαθυμίᾳ τῶν παιδίων ἐκπεσεῖν τι τῶν δοθέντων αὐτοῖς, περιστείλασαι πάντοθεν τὸν χιτωνίσκον ὑποβάλλουσι τῇ τῆς ζωῆς ἀσφαλείᾳ. Τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν, εἰς μῆκος ἐνταθέντα τὸν λόγον περιστείλωμεν, καὶ τῇ τῆς μνήμης παρακαταθώμεθα φυλακῇ. Ἠκούσατε πῶς οὐδὲν ἡμᾶς πρὸς ἐπίδειξιν χρῆ ποιεῖν^α, καὶ πόσον ῥαθυμία κακὸν, πῶς καὶ τὸν ἐν ἀκριβεῖ ζωὴν βίῳ ῥαδίως ὑπεσκέλισεν. Ἐγνωτε πόσης ἡμῖν δεῖ τῆς σπουδῆς, καὶ μάλιστα πρὸς αὐτὰ τοῦ βίου τὰ τέλη, καὶ πῶς οὔτε ἀπογινώσκειν ἐπὶ τοῖς παραπτώμασι τὸν μεταβαλλόμενον, οὔτε θαρρῆεῖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι τὸν ῥαθυμῆσαντα χρῆ. Διελέχθημεν περὶ [120] διαφορᾶς ἀμαρτημάτων ὑμῖν, περὶ τοῦ μὴ κεχηνέναι πρὸς τὰ λαμπρὰ τῶν σωμάτων^β, καὶ πόσον ἐκ τούτου κακὸν, ἐδείξαμεν. Τὰ περὶ ἀπονοίας εἰρημένα ὑμῖν μέμνησθε, τὰ περὶ τῶν πονηρῶν λογισμῶν. Ταῦτα φυλάσσοντες ἀναχωρήσωμεν οἴκαδε· μᾶλλον δὲ ταῦτα φυλάσσοντες δεξώμεθα καὶ τὴν τελειοτέραν τοῦ καλοῦ διδασκάλου παραίνεσιν. Τὰ μὲν γὰρ ἡμέτερα, οἷα ἂν εἴη, ἔχει τὰ τῆς νεότητος δείγματα· τὰ δὲ τούτου, οἷα ἂν ᾖ, πολιῶ κεκόσμηται τῷ φρονήματι^γ. Καὶ τὰ μὲν ἡμέτερα προσέοικε ρύακι· ροιζηδὸν φερόμενῳ· τὸ δὲ τούτου προσέοικε πηγῇ ποταμοὺς ἀφίεση μεθ' ἡσυχίας πολλῆς, ἐλαίου μᾶλλον ἢ ὕδατων μιμουμένη τὸν δρόμον. Δεξώμεθα οὖν τὰ νάματα, ἵνα γένηται ἐν ἡμῖν πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἥς γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ τιμῇ, καὶ δόξᾳ, καὶ κράτος, ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ ἀγαθῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἰς τὸ ρητὸν τοῦ προφήτου Ἠσαΐου τὸ λέγον·
Ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου· καὶ ἔπαινος τῆς πόλεως τῆς Ἀντιοχείας· καὶ κατὰ κωλυόντων τὸν γάμον ἐνθεὸς ἀπόδειξις.

ΟΜΙΛΙΑ Δ'.

α'. Λαμπρὸν ἡμῖν τῆμερον τὸ θέατρον γέγονε, καὶ

^α Unus χρῆ ποιεῖν ἀνθρώπων.

^β Alius πρὸς τὰ λαμπρὰ τῶν σωμάτων κάλλη.

^γ Ἄν ᾖ, πολιῶ κοσμεῖται φρονήματι. Sic duo codices mss., et sic legit Erasmus. Unus πλείω κεκόσμηται. Editi πλείονι κεκόσμηται. Πολιῶ legendum: nam hic comparat juventutem suam (Chrysostomus cum cana senectute Flavianī episcopi

φαιδρὸς ὁ σύλλογος. Τί ποτε ἄρα τὸ αἴτιον; Τῶν χθὲς σπερμάτων καρπὸς, ὁ σήμερον θερισμὸς. Χθὲς ἐφυτεύσαμεν, καὶ σήμερον τρυγῶμεν. Οὐ γὰρ γῆν ἀψυχὸν γεωργοῦμεν, ἵνα βραδύνη, ἀλλὰ ψυχὰς λογικὰς. Οὐκ ἔστι φύσις ἢ μέλλουσα, ἀλλὰ χάρις ἢ ταχύνοσα^δ. Εὐτακτος ἡμῖν ὁ λαός, φιλήκοος ὁ δῆμος. Χθὲς ἐκλήθησαν, καὶ σήμερον στεφανοῦνται. Τῆς χθὲς παραινέσεως ὁ καρπὸς ἢ σήμερον ὑπακοή. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς μετὰ προθυμίας τὰ σπέρματα καταβάλλομεν, ὅτι καθαρὰν ὀρώμεν τὴν ἀρουραν, οὐδαμοῦ ἄκανθαν ἀποπνίγουσαν, οὐδὲ ὄδον πατουμένην, οὐδὲ πέτραν ἄγονον, ἀλλὰ βαθεῖάν τινα καὶ λιπαρὰν χώραν, ὁμοῦ δεχομένην τὰ σπέρματα, καὶ τὸν στάχυν ἡμῖν παρέχουσαν. Ταῦτα λέγω ἀεὶ, καὶ λέγων οὐ παύσομαι· ὅτι ἐγκώμιον τῆς πόλεως τῆς ἡμετέρας, οὐχ ὅτι συγκλητὸν ἔχει, καὶ ὑπάτους ἀριθμεῖν ἔχομεν, οὐδ' ὅτι ἀνδριάντας πολλοὺς, οὐδ' ὅτι ὠνίων ἀφθονίαν, οὐδ' ὅτι θέσεως ἐπιτηδειότητα· ἀλλ' ὅτι δῆμον ἔχει φιλήκοον, καὶ ναοὺς Θεοῦ πεπληρωμένους, καὶ ἡ Ἐκκλησία [121] μᾶλλον τρυφᾷ καθ' ἑκάστην ἡμέραν λόγον ῥέοντα, καὶ πόθον οὐδέποτε κορεννύμενον. Ἡ γὰρ πόλις οὐκ ἀπὸ τῶν οἰκοδομῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν ἐνοίκων θαυμάζεται^ε. Μὴ μοι λέγε, ὅτι ἡ Ῥωμαίων πόλις μεγάλη τῷ μεγέθει· ἀλλὰ δεῖξόν μοι ἐκεῖ οὕτω λαὸν φιλήκοον. Ἐπεὶ καὶ τὰ Σόδομα πύργους εἶχεν, ἢ δὲ καλύθη τὸν Ἀβραάμ· ἀλλ' ἐλθόντες οἱ ἄγγελοι, τὰ μὲν Σόδομα παρέδραμον, ἐπὶ δὲ τὴν καλύθην κατήχθησαν. Οὐ γὰρ οἴκων περιφάνειαν ἐζήτουν, ἀλλὰ ψυχῆς ἀρετὴν περιήεσαν ζητοῦντες καὶ κάλλος. Οὕτω δὲ καὶ ἄλλως ἡ ἔρημος εἶχε τὸν Ἰωάννην, ἢ δὲ πόλις τὸν Ἡρώδη· διὰ τοῦτο ἡ ἔρημος πόλεως εὐγνωμονεστέρα^ς. Τί δήποτε; Ὅτι οὐκ ἐν τοῖς κτίσμασιν ἡ προφητεία. Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα μηδέποτε πόλιν ἐγκωμιάσωμεν ἀπὸ πραγμάτων καταλυομένην. Τί μοι λέγεις οἰκοδομήματα καὶ κίονας; Ταῦτα τῷ παρόντι συγκαταλύεται^ς βίῳ. Εἰσελθε εἰς ἐκκλησίαν, καὶ βλέπε τῆς πόλεως τὴν εὐγένειαν. Εἰσελθε, ἰδὲ πένητας ἐκ μεσονυκτίων μέχρι τῆς ἡμέρας παραμένοντας, βλέπε παννουχίδας ἱεράς ἡμέρας καὶ νυκτὶ συναφθείσας, οὔτε ἐν ἡμέρᾳ, οὔτε ἐν νυκτὶ τὴν τυραννίδα τοῦ ὕπνου, οὔτε τὴν ἀνάγκην τῆς πενίας φοβουμένους. Μεγάλη πόλις, καὶ μητρόπολις τῆς οἰκουμένης. Πόσσοι ἐπίσκοποι, πόσοι διδάσκαλοι ἦλθον ἐνταῦθα, καὶ παιδευθέντες παρὰ τοῦ λαοῦ ἀναχωροῦσι, καὶ τὸν νόμον τὸν ἔμφυτον ἐντεῦθεν μεταφυτεῦσαι^ς παρασκευάζονται; Ἐὰν λέγῃς μοι ἀξιώματα, καὶ χρημάτων περιουσίαν, ἀπὸ τῶν φύλλων τὸ δένδρον ἐπαινεῖς, καὶ οὐκ ἀπὸ τοῦ καρποῦ. Ταῦτα δὲ λέγω οὐ κολακεύων ὑμῶν τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν ὑμῶν ἀνακηρύττων. Μακάριος ἐγὼ δι' ὑμᾶς, μακάριοι ὑμεῖς δι' ἑαυτοὺς· *Μακάριος ὁ λέγων εἰς ὧτα ἀκουόντων*· οὕτως ἐγὼ μακάριος ἐγενόμην. *Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην*. Εἶδες πῶς ὑμεῖς δι' ἑαυτοὺς μακάριοι ἐγένεσθε; Μακάριος ἀνὴρ^ι λόγων ἔρων πνευματικῶν. Τοῦτο διίστησιν ἡμᾶς τῶν ἀλόγων. Οὐ γὰρ δὴ ἡ τοῦ σώματος ἀναλογία, οὐδὲ τὸ

^δ Unus χάρις ἢ μὴ βραδύνοσα εὔτ. Ibid. alii, Savil. mo nente, εὐπρακτος ἡμῖν ὁ λαός.

^ε Savil. ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐνοίκων χαρακτηρίζεται.

^ς Unus ἡ ἔρημος πόλεως ἦν εὐγνωμονεστέρα, melius quam εὐγνωμονεστέρα, ut habent alii, et Editi. Infra alii quos mss. πόλιν τοιαύτην ἐγκωμιάσωμεν. Ibid. legendum suspicatur Savil. ἀπὸ πραγμάτων καταλυομένην. Sed καταλυομένην, ut habent omnes cum editi tum mss., stare potest.

^ι Alii συγκαταπίπτει.

^ι Sic Savil. Morel. et mss., uno excepto, qui habet ἐνταῦθα μαθάνουσι, et sic legerat Erasmus, qui vertit, *hic discunt*.

^ι Tres mss. ἐγένεσθε; μάλιστα ἀνὴρ

τρέφεσθαι, οὐδὲ τὸ πίνειν, οὐδὲ τὸ νέμεσθαι, οὐδὲ τὸ ζῆν· ταῦτα γὰρ ἡμῖν ἅπαντα κοινὰ πρὸς τὰ ἄλογα· ἀλλὰ τί διέστηκεν ἂ ἄνθρωπος τῶν ἀλόγων; Τῷ λόγῳ· διὰ τοῦτο καὶ λογικὸν ζῶν ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος. Ὡσπερ γὰρ τρέφεται τὰ σώματα, οὕτω τρέφεται καὶ ἡ ψυχὴ· ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα ἄρτω, ἡ δὲ ψυχὴ λόγῳ. Ἄν οὖν ἴδῃς ἄνθρωπον λίθον ἐσθίοντα, ἄρα ἂν εἴποις ἄνθρωπον εἶναι; Οὕτως ἂν ἴδῃς μὴ λόγῳ τρεφόμενον, ἀλλ' ἀλογία ἂ, ἐρεῖς, Οὗτος καὶ τὸ εἶναι ἄνθρωπος [122] ἀπώλεσεν· ἡ γὰρ ἀνατροφή δείκνυσι τοῦ ἀθρώπου τὴν εὐγένειαν. Ἐπειδὴ τοίνυν τὸ θέατρον ἡμῖν πεπληρωται, καὶ πάλιν ἡ θάλασσα ἡ κυμαινομένη, καὶ γαλήνης γέμουσα, καὶ πάλιν τὸ πέλαγος τὸ χειμαζόμενον, καὶ ἐστηκός· φέρε δὴ τὸ πλοῖον ἐλκύσωμεν, ἀντὶ τοῦ ἰστίου τὴν γλῶτταν ἀναπετάσαντες, ἀντὶ τοῦ ζεφύρου τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν καλέσαντες, ἀντὶ τοῦ αὐχένος καὶ πηδαλίου τῷ σταυρῷ χρώμενοι κυβερνήτη. Ἡ θάλασσα μὲν γὰρ ἔχει ἄλμυρὰ ὕδατα, ἐνταῦθα δὲ ὕδωρ ζῶν. Ἐκεῖ ἄλογα ζῶα, ἐνταῦθα δὲ ψυχὰ λογικὰ· ἐκεῖ οἱ πλείοντες ἀπὸ θαλάσσης εἰς γῆν, ἐνταῦθα δὲ οἱ πλείοντες ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ὀρμίζονται· ἐκεῖ πλοῖα, ἐνταῦθα δὲ λόγοι πνευματικοί· ἐκεῖ σανίδες ἐν τῷ πλοίῳ, ἐνταῦθα δὲ λόγων συγκροτήματα· ἐκεῖ ἰστίον, ἐνταῦθα δὲ γλῶττα· ἐκεῖ ζεφύρου αὔρα, ἐνταῦθα Πνεύματος ἐπιδημία· ἐκεῖ ἄνθρωπος κυβερνήτης, ἐνταῦθα δὲ κυβερνήτης ὁ Χριστός. Διὰ δὴ τοῦτο τὸ πλοῖον χειμάζεται, ἀλλ' ὑποβρύχιον οὐ γίνεται. Ἡδύνατο μὲν γὰρ καὶ ἐν γαλήνῃ πλεῖν, ἀλλ' οὐκ ἀφῆκεν ὁ κυβερνήτης, ἵνα καὶ τῶν πλεόντων τὴν ὑπομονὴν ἴδῃς, καὶ τοῦ κυβερνῶντος τὴν σύνεσιν ἀκριβῶς καταμάθῃς ὁ.

β'. Ἀκουέτωσαν Ἕλληνες, ἀκουέτωσαν Ἰουδαῖοι τὰ κατορθώματα ἡμῶν, καὶ τὴν προεδρίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ὑπὸ πόσων ἐπολεμήθη ἡ Ἐκκλησία, ἀλλ' οὐδέποτε ἐνίκηθη; πόσοι τύραννοι; πόσοι στρατηγοί; πόσοι βασιλεῖς ἂ; Αὐγουστος, Τιβέριος, Γάιος, Κλαύδιος, Νέρων, ἄνθρωποι λόγοις τετιμημένοι, δυνατοί, τσαῦτα ἐπολέμησαν ἀκμὴν νεάζουσαν, ἀλλ' οὐκ ἐξέρριζωσαν· ἀλλ' οἱ μὲν πολεμηθέντες σεσίγηνται καὶ λήθη παραδέδονται, ἡ δὲ πολεμηθεῖσα τὸν οὐρανὸν ὑπεραίρει. Μὴ γάρ μοι τοῦτο ἴδῃς, ὅτι ἐν γῆ ἔστηκεν ἡ Ἐκκλησία, ἀλλ' ὅτι ἐν οὐρανῷ πολιτεύεται. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Δείκνυσι τῶν πραγμάτων ἡ ἀπόδειξις. Ἐπολεμήθησαν ἔνδεκα μαθηταί, καὶ ἡ οἰκουμένη ἐπολέμει οἱ δὲ πολεμηθέντες ἐνίκησαν, καὶ οἱ πολεμήσαντες ἀνῆρέθησαν· τὰ πρόβατα τῶν λύκων περιεγένοντο. Εἶδες ποιμένα τὰ πρόβατα ἐν μέσῳ τῶν λύκων ἀποστέλλοντα, ἵνα μηδὲ τῇ φυγῇ τὴν σωτηρίαν πορίσωνται; Ποῖος ποιμὴν τοῦτο ἐργάζεται; Ἄλλ' ὁ Χριστός τοῦτο ἐποίησεν, ἵνα σοὶ δείξῃ, ὅτι οὐ κατὰ ἀκολουθίαν τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν καὶ ἀκολουθίαν τὰ κατορθώματα γίνεται. Ἡ γὰρ Ἐκκλησία οὐρανοῦ μᾶλλον ἐρρίζωται. Ἄλλ' ἴσως ἀπόνειά μου καταγινώσκει ὁ Ἕλληνας· ἀλλ' ἀναμενέτω τῶν πραγμάτων τὴν ἀπόδειξιν, καὶ μανθανέτω τῆς ἀλη-

θείας τὴν ἰσχὺν, πῶς εὐκολώτερον τὸν ἥλιον σβεσθῆναι, ἢ τὴν Ἐκκλησίαν ἀφανισθῆναι. Τίς ταῦτα, φησὶν, ὁ κηρύττων; Ὁ θεμελιώσας αὐτήν· Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. Ταῦτα οὐ μόνον εἶπεν, ἀλλὰ καὶ ἐπλήρωσε· διὰ τί γὰρ μᾶλλον οὐρανοῦ μεῖζονα αὐτήν ὁ θεμελιώσας; Τιμιωτέρα γὰρ οὐρανοῦ ἡ Ἐκκλησία. Διὰ τί οὐρανός; Διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, οὐχ ἡ Ἐκκλησία διὰ τὸν οὐρανόν. Ὁ οὐρανὸς δὲ διὰ τὸν ἄνθρωπον, [123] οὐκ ἄνθρωπος διὰ τὸν οὐρανόν. Καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς ἐποίησε δῆλον. Οὐράνιον γὰρ ἰ σῶμα οὐκ ἀνέλαθεν ὁ Χριστός. Ἄλλ' ἵνα μὴ μηκύνοντες τὸν λόγον, πάλιν χρεῶσται ἀναχωρήσωμεν σήμερον (ἴστε γὰρ ὅσαπερ χθὲς ὑπεσχόμεθα), καταβαλεῖν ἐτοιμάσωμεν. Διὰ γὰρ τοὺς ἀπολειφθέντας ἀνεβαλόμην. Ἐπεὶ οὖν οἱ ἀπολειφθέντες τὰ ἑαυτῶν ἐπλήρωσαν, καὶ τῇ παρουσίᾳ ἡμῖν τῇ ἑαυτῶν ἑχαρίσαντο τράπεζαν πεπληρωμένην τῶν ἀναλωμάτων, φέρε δὴ, τὰ ἕψα παραθῶμεν, ἕψα οὐχ ἔωλα· εἰ γὰρ καὶ χθεσινὰ ἦν, ἀλλ' οὐ γίνονται ἔωλα. Τί δήποτε; Οὐκ ἐστὶ κρέα, ἵνα διαφθαρή, ἀλλὰ νοήματα διηνεκῶς ἀνθοῦντα. Τὰ μὲν γὰρ κρέα φθειρεται· σῶμα γὰρ ἐστ· τὰ δὲ νοήματα μένοντα, εὐωδέστερα καθίστανται. Τί οὖν ἦν, ἃ χθὲς εἰρήκαμεν; Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς χθὲς ἀπελαύσαμεν τραπέζης, καὶ οἱ ἀπολειφθέντες οὐκ ἐζημιώθησαν. Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένον. Τίς ταῦτά φησιν; Ἡσαίας, ὁ θεωρὸς τῶν Σεραφείμ, ὁ γάμῳ ὁμιλήσας, καὶ τὴν χάριν μὴ σθέσας. Καὶ προσεσχέκατε τῷ προφήτῃ, καὶ ἠκούσατε τοῦ προφήτου σήμερον· Ἐξέλθε, σὺ καὶ Ἰασοῦβ ὁ υἱὸς σου. Ἀναγκαῖον καὶ ταῦτα μὴ παραδραμεῖν. Ἐξέλθε, σὺ καὶ ὁ υἱὸς σου. Υἱὸν εἶχεν ὁ προφήτης; Οὐκοῦν εἰ υἱόν, καὶ γυναῖκα, ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ φαῦλον ὁ γάμος ἂ, ἀλλὰ κακὸν ἡ πορνεία. Ἄλλ' ἐπειδὴ πολλοῖς τισὶ διαλεγόμεθα, καὶ λέγομεν, Διὰ τί μὴ ὀρθῶς ζῆς, διὰ τί μὴ βίον ἀκριβῆ ἐπιδείκνυσαι; Πῶς δύναμαι, φησὶν, ἐὰν μὴ ἀποτάξωμαι γυναικί, ἐὰν μὴ ἀποτάξωμαι παιδίῳ, ἐὰν μὴ ἀποτάξωμαι πράγμασι; Διὰ τί; μὴ κώλυμα ὁ γάμος; Βοηθός σοι δέδοται ἡ γυνή, μὴ ἐπίβουλος. Ὁ προφήτης οὐ γυναῖκα εἶχε; Καὶ οὐκ ἐγένετο κώλυμά τοῦ Πνεύματος ὁ γάμος ἰ· ἀλλὰ καὶ ὠμίλει τῇ γυναικί, καὶ προφήτης ἦν. Ὁ Μωϋσῆς οὐ γυναῖκα ἔσχε; Καὶ πέτρας ἐρρήξε, καὶ ἀέρα μετέβαλε, καὶ θεῶν διελέγετο, καὶ θεήλατον ὄργην ἀνέστειλεν. Ὁ Ἀβραάμ οὐχὶ γυναῖκα ἔσχε; Καὶ πατὴρ ἐγένετο ἐθνῶν, καὶ τῆς Ἐκκλησίας· τὸν γὰρ Ἰσαὰκ υἱὸν εἶχε, καὶ αὐτὸς ἐγένετο κατορθωμάτων ὑπόθεσις. Οὐκ ἀνήνεγκε τὸ παιδίον, τὸν καρπὸν τοῦ γάμου; οὐκ ἐγένετο καὶ πατὴρ καὶ φιλόθεος; οὐκ ἦν ἰδεῖν ἱερέα ἐξ οἰκείων σπλάγγων γενόμενον; ἱερέα καὶ πατέρα; φύσιν νικωμένην, καὶ εὐλάβειαν κρατοῦσαν; σπλάγγνα πατούμενα, καὶ κατορθώματα εὐσεβῆ περιγινόμενα; καὶ τὸν πατέρα λυόμενον, καὶ φιλόθεον στεφανούμενον; οὐκ εἶδες ὄλον φιλόπαιδα καὶ φιλόθεον; μὴ τι ἐκώλυσεν ὁ γάμος; Τί δὲ ἡ μήτηρ τῶν

^a Quidam mss. τίνι διέστηκεν, non male. In iisdem ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος deest.

^b Unus apud Savillum ἀλλὰ ψυχίασι, sed micis. Mox quatuor mss. ἀνατροφή, et sic legit Savilius, sed ἀνατροφή magis quadrat ad seriem.

^c Alii apud Savil. ὑπομονὴν ἴδῃ, καὶ τοῦ κυβερνήτου τὴν σύνεσιν ἀκριβῶς καταμάθῃ.

^d Πόσοι τύραννοι, πόσοι στρατηγοί, πόσοι βασιλ., ita quidam mss. et sic legit Sav. itemque Erasmus. In edit. Mor. πόσοι στρατηγοί deest.

^e Alii apud Savil. ἐπλήρωσεν οὐρανοῦ γὰρ μᾶλλον αὐτὴν μεῖζον.

^f Alii mss. et Savil. in textu οὐράνιον γὰρ, et melius; sed Erasmus legit οὐρανοῦ, ut habet Morel. et margo Sav. Paulo post iisdem μηκύναντες.

^g Alii mss. τὴν παρουσίαν ἡμῖν τὴν ἑαυτῶν.

^h Alius ὅτι οὐ φαῦλος ὁ γάμος.

ⁱ Tres mss. τοῦ πνεύματος ἡ χάρις, male.

Quod si mihi narres dignitates et opum abundantiam, a foliis, non a fructibus, arborem laudas. Hæc autem loquor non assentans caritati vestræ, sed virtutem vestram prædicans. Beatus ego propter vos, beati vos propter vos ipsos: *Beatus qui loquitur ad aures audientium (Eccle. 25. 12)*: sic ego beatus factus sum. *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam (Matth. 5. 6)*. Vides quomodo vos beati propter vos ipsos estis facti? Beatus est vir amans sermonum spiritualium. Hoc nos distinguit a brutis. Non enim nos ab illis separat corporis ratio, neque quod alimur aut bibimus, neque quod pascimur aut vivimus: hæc enim omnia nobis cum brutis sunt communia. Sed qua re distinguitur a brutis homo? Sermone: et ob id animal dicitur λογικόν: hoc est, sermonis particeps. Ut enim aluntur corpora, sic aluntur et animæ: sed corpus pane, anima sermone. Proinde si videas hominem vescentem lapide, num illum dixeris esse hominem? Itidem si quem videris qui non alatur sermone, sed sermonis ac rationis inopia, dices, Hic et hominis naturam amisit, siquidem educatio declarat hominis nobilitatem. Quoniam igitur theatrum nobis plenum est, itemque mare pridem æstuans jam tranquillum, ac rursus pelagus sedata tempestate quietum ac placidum: age jam navem detrahamus, veli loco expandentes linguam, pro zephyro Spiritus gratiam invocantes, pro temone clavoque cruce gubernatrice utentes. Nam mare quidem habet aquam salsam, hic autem est aqua viva. Illic sunt animalia rationis expertia, hic vero animæ rationales: illic qui navigant e mari in terram, hic vero qui navigant e terra in cælum appellunt: illic navigia, hic eloquia spiritualia: illic in navi tabule, hic sermonum conventus: illic velum, hic lingua: illic zephyri flatus, hic spiritus præsentia: illic homo gubernator, hic vero gubernator Christus. Idcirco sane jactatur quidem navis, at non mergitur. Poterat quidem et in tranquillo navigare, verum non passus est gubernator, quo simul et navigantium perspicias tolerantiam, et gubernatoris prudentiam plenius cognoscas.

2. *Ecclesia Christi invicta. Facilius est solem extinguere, quam Ecclesiam deleri.*—Audiant gentes, audiant Judæi benefacta nostra, audiant magnam Ecclesiæ præminentiam. A quam multis oppugnata est Ecclesia, nec umquam tamen victa? quot tyranni? quot duces, quot Imperatores? Augustus, Tiberius, Caius, Claudius, Nero, homines literis ornati, potentes, tot modis oppugnarunt recentem ac teneram, at non radicibus sustulerunt; quin potius ii qui oppugnarunt silentur oblivioni traditi, illa vero oppugnata cælum transcendit. Neque enim illud mihi spectato, quod in terris sita sit Ecclesia, sed quod in cælo versetur. Unde hoc dilucidum est? Nimirum ipsæ res demonstrant. Oppugnati sunt undecim discipuli, totus orbis oppugnabat: verum qui oppugnabantur vicerunt, qui oppugnabant sublatis sunt: oves devicere lupos. Vidisti pastorem oves in medium luporum emittentem (*Matth. 10. 16*), ut ne fuga quidem salutem consequerentur? Quis pastor hoc fecit? Christus hoc fecit, quo tibi

demonstraret quæ recte geruntur non accidere secundum rerum seriem, sed præter naturam præterque rerum seriem. Nam Ecclesia firmioribus quam cælum ipsum radicibus hæret. Verum fortassis ethnicus arrogantiae me condemnat: sed maneat donec harum rerum probationem attulero, discatque vim veritatis, quomodo facilius est solem extinguere, quam Ecclesiam deleri. Quis, inquit, ista prædicat? Is qui eam fundavit: *Cælum et terra transibunt, sed verba mea non transibunt (Matth. 24. 35)*. Hæc non modo dixit, sed et complevit: cur enim illam magis fundavit quam cælum? Siquidem est cælo pretiosior Ecclesia. Quare conditum est cælum? Propter Ecclesiam, non Ecclesia propter cælum. Cælum conditum est propter hominem, non homo propter cælum. Id perspicuum est ex iis quæ fecit Christus. Non enim caeleste corpus assumpsit. Verum ne in longum producto sermone, rursus hodie vobis debitores discedamus (scitis enim quam multa simus heri polliciti), persolvere parati sumus. Nam propter eos qui non aderant distuleram. Quoniam igitur qui abfuerant, suo sunt officio perfuncti, suaque præsentia nobis mensam exhibuerunt sumptuosam, age, apponamus obsonia, obsonia quidem haud putria: etsi enim besterna sint, hæc obsonia non putrescunt. Quamobrem tandem? Non sunt carnes ut corrumpi queant, sed sententiæ semper florentes. Carnes enim, quoniam corpus sunt, corrumpuntur: contra sententiæ, si maneant, redduntur fragrantiores. Quid igitur erat quod heri diximus? Siquidem et ita nos heri participes mensæ fuimus, ut qui non adfuerunt, nihil detrimenti sint passi. *Et factum est in anno quo mortuus est Ozias rex, vidi Dominum sedentem in solio excelso et elato (Isai. 6. 1)*. Quis hæc loquitur? Isaias ille spectator caelestium Seraphim, qui connubio junctus fuit, nec tamen exstinxit gratiam. Attendistis prophetæ, et audistis prophetam hodie, *Exi, tu et Jasub filius tuus (Isai. 7. 3)*. Nec ista oportet prætercurrere. Exi, tu et filius tuus. Itane filium habebat propheta? Si filium habebat, habebat et uxorem, ut intelligas non esse malas nuptias, sed malam esse scortationem. Sed quoniam cum quibusdam disserimus dicentes, Cur non recte vivis? quamobrem non præstas vitam probam? Qui possum, inquit, nisi divertam ab uxore, nisi vale dixerò liberis, nisi valere jussero negotia? Quamobrem? num obstat matrimonium? Adjutrix tibi data est uxor non insidiatrix. Annon habebat uxorem propheta? Neque tamen Spiritus gratiæ obstabat conjugium: sed cum uxore convictum habebat, et erat nihilominus propheta. Moyses nonne uxorem habebat? Et tamen is petram dirupit, aerem immutavit, cum Deo colloquebatur, divinam iram cohibuit. Abraham nonne habebat uxorem? Et tamen pater factus est gentium et Ecclesiæ: sustulit filium Isaac, et hic illi fuit egregiorum facinorum materia. Nonne obtulit filium, conjugii fructum? nonne factus est pater, et Dei amans? annon licuit videre sacerdotem e suis visceribus fieri? sacrificium, inquam, simul et patrem? vince naturam,

vincere pietatem? viscera conculcari, piaque facta superare? patrem dejici, Dei amantem coronari? annon vidisti totum, et filii amantem et Dei? numquid hic obfuit matrimonium? Quid autem Maccabæorum mater? nonne uxor fuit? nonne septem filios addidit sanctorum choro? nonne vidit illos martyrio coronatos? nonne spectatrix adstabat, tamquam mons quidam immobilis? nonne adstabat in unoquoque illorum martyrium patiens, et mater martyrum, septies ipsa martyrium tulit? Dum enim illi torquebantur, illa plagam accipiebat. Neque enim sine dolore hæc excipiebat: mater erat, et naturæ illata vis propriam virtutem declarabat; at illa non vincebatur. Mare quidem erat et fluctus: cæterum sicut mare, cum insanit, sedatur: ita et natura commota, metu Dei refrenabatur. Quomodo eos unxit? quomodo eos aluit? quomodo septem templa Deo exhibuit, statuas aureas, imo potius auro pretiosiores?

3. Ut enim scias non tale esse aurum, qualis est anima martyrum, attende. Stabat tyrannus, atque ab una muliere superatus discedebat. Ille armis oppugnabat, hæc animi vi superabat; ille fornacem incendebat, hæc virtutem spiritus; ille exercitum movebat, hæc ad angelos applicabat animum: videbat inferne tyrannum, et in animo versabat illum in supernis regnantem; videbat infra se tormenta, at numerabat superna bravia; videbat præsentem cruciatum, et cogitabat futuram immortalitatem. Quapropter et Paulus dicebat, *Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed ea quæ non videntur* (2. Cor. 4. 18). Numquid obstaculi adferebat matrimonium? Quid autem Petrus, basis Ecclesiæ, ille vehemens amator Christi, ille sermone indoctus, et rhetorum victor, ille imperitus, qui tamen philosophis obturavit os, ille qui Græcanicam sapientiam¹ quasi aranearum telam dissolvit, qui terrarum orbem peragravit, qui sagenam misit in mare et piscatus est orbem, annon habuit hic quoque uxorem? Sane, habuit. Quod autem habuerit, audi evangelistam testantem. Quid autem ait? *Ingressus est Jesus ad socrum Petri febricitantem* (Marc. 1. 30). Ubi socrus, ibi et uxor; ubi uxor, ibi et conjugium. Quid autem Philippus? nonne quatuor habebat filias (Act. 21. 9)? Ubi vero quatuor filiæ, illic et uxor, et matrimonium. Quid igitur Christus? Ex virgine quidem natus est: verum ad nuptias accessit, ac donum attulit: *Non habent, inquit, vinum* (Joan. 2. 3): et aquam vertit in vinum, virginitate nuptias honorans, dono rem commendans: ut ne abomineris nuptias, sed oderis scortationem. Meo quidem periculo ego spondeo tibi salutem, etiamsi uxorem i habueris.

Uxor mala corrigenda aut ferenda. — Prospice tibi ipsi. Mulier si proba fuerit, adiutrix tibi est. Quid igitur si non fuerit commoda? Fac illam commodam. Annon fuerunt uxores bonæ ac malæ, ne haberes excusationem? Qualis erat illa Job? Sed Sarra erat bona.

¹ Alii, *Græcanicam superstitionem* (Ἑλληνικὴν θρησκείαν). Quæ lectio præferenda certe videretur hoc loco. Verum Morellus, Savilius, et maxima pars Manuscriptorum legunt, *Græcanicam sapientiam*, atque ita legit Erasmus.

Ostendam tibi mulierem et malam et improbam. Non nocuit viro uxor Job: prava erat et improba, consilium dabat illi ut blasphemias proferret. Quid igitur? labefactavit turrim? dejecit adamantem? superavit petram? depulit militem? comminuit scapham? eradicavit arborem? Nihil horum: sed illa impellebat, et arbor reddebatur stabilior: illa fluctus excitabat, at navis non submergebatur, sed secundo navigabat vento; fructus ejus decerpebatur, et arbor commota non est: folia deciderunt, et radix mansit immota. Hæc loquor, ne quis prætendat uxoris improbitatem. Mala est? Corrige eam. Sed ais. E paradiso me expulit. Verum eadem te in cælos induxit. Eadem quidem natura, mens tamen diversa. Sed illa Job erat mala? Verum Susanna bona. Sed illa Ægyptia erat impudica? Verum Sarra erat modesta. Vidisti illam? Vide et hanc; quandoquidem etiam inter viros hi quidem mali sunt, illi vero boni. Bonus erat Joseph, seniores autem impudici. Vidisti omnibus in rebus vitium ac virtutem non natura dijudicari, sed animo distinguui. Ne mihi prætexas excusationes. Sed ad eorum, quæ debemus, solutionem properemus. *Et factum est anno quo mortuus est Ozias rex.* Dicturus sum quam ob causam ipse propheta designet tempus: siquidem quærebat heri, quam tandem ob causam cum omnes prophetæ, atque hic quoque, tempus regum enarrare soleant quo vixerint, hoc loco ea consuetudo prætermissa sit: nec enim dicit, *In diebus Ozias*: sed, *In morte Ozias*. Hanc quæstionem hodie solvere volo. Quamquam enim ingens est æstus, tamen major est sermonis refrigeratio: quamquam vis fit corpori fatiscenti, tamen anima vigens delectatur. Ne mihi narres æstum ac sudorem. Si sudaveris corpore, abstergis animam tuam. Tres illi pueri qui erant in fornace, nihil detrimenti perpessi sunt, sed fornax illis fuit refrigerio. Cum cogitas sudorem, cogita simul et mercedem et præmium. Etenim urinator nullam aliam ob causam audet seipsum in profundum aquarum demittere, quam propter margaritas, bellorum causam. Quamquam non materiam reprehendo, sed mentem intemperantem. Et tu, ut accipias thesaurum deficere nescium, plantesque vitem in anima tua, non sustines æstum neque sudorem? Non vides istos qui sedent in theatro, quomodo sudent, nudoque capite solis radium excipiant, quo fiant captivi mortis, quo scorti mancipia? Ad exitium illi laborant, et tu ad salutem segnis ac remissus es? Athleta es, miles es¹. Quis igitur est ille Ozias, et quam ob causam mortem hanc illius expressit propheta? Ille Ozias rex erat, ac vir justus, multis florens egregiis factis: verum postea tandem ad superbiam venit, ad superbiam, inquam, malorum matrem, ad arrogantiam tumultibus plenam, ad elationem, qua diabolus in exitium ruit. Nihil

¹ Hic adjicit Erasmus in interpretatione Latina, quæ in nullo exemplari Græco, tum edito tum manuscripto habentur, *Ne igitur laboribus defatigeris, sed bono animo certamina tolera.* Nescio utrum hæc ille in exemplari suo Græco legerit, an vero ipse adjecerit interpretando. Ut ut res est, hæc seriei sunt consona.

Μακκαθαίων; οὐχὶ γυνὴ ἦν; οὐχὶ ἑπτὰ δέδωκε παῖδας [124] τῷ χορῷ τῶν ἀγίων; οὐκ εἶδεν αὐτοὺς μαρτυρήσαντας; οὐκ εἰστήκει καθάπερ ὄρος μὴ σαλευομένη^α; οὐκ εἰστήκει καθ' ἕκαστον αὐτῶν μαρτυροῦσα, καὶ μήτηρ μαρτύρων, καὶ ἐπτάκις ἐμαρτύρησε; Βασανιζομένων γὰρ ἐκείνων, αὐτὴ τὴν πληγὴν ἐδέχεται^β. Οὐδὲ γὰρ ἀπαθῶς οὕτω τὰ γινόμενα ἐδέχεται· μήτηρ γὰρ ἦν, καὶ τῆς φύσεως ἡ ὕβρις τὴν οἰκείαν δύναμιν ἐπεδείκνυτο· ἀλλ' οὐκ ἐνικᾶτο. Θάλασσα γὰρ ἦν καὶ κύματα· ἀλλ' ὡσπερ ἡ θάλασσα μαινομένη καταλύεται, οὕτω καὶ ἡ φύσις ἐγειρομένη τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ ἐγαλινοῦτο. Πῶς αὐτοὺς ἤλειψε; πῶς αὐτοὺς ἔθρεψε; πῶς ἐπτά ναοὺς τῷ Θεῷ παρέστησεν, ἀνδριάντας χρυσοῦς, μᾶλλον δὲ καὶ χρυσοῦ τιμιωτέρους;

γ'. "Οτι γὰρ οὐ τοιοῦτον χρυσὸς, οἶον ψυχὴ μαρτύρων, πρόσεχε. Εἰστήκει ὁ τύραννος, καὶ ὑπὸ μιᾶς γυναικὸς ἠττώμενος ἀνεχώρει. Ἐκείνος ὄπλοις ἐπολιόρκει, καὶ αὐτὴ προθυμίᾳ περιεγένετο· ἐκεῖνος κάμινον ἀνῆψε, καὶ αὐτὴ τὴν ἀρετὴν τοῦ πνεύματος· ἐκεῖνος στρατόπεδον ἐκίνει, καὶ αὐτὴ πρὸς ἀγγέλους μεθωρμίζετο· ἑώρα κάτω τὸν τύραννον, καὶ ἐνενόει τὸν ἄνω βασιλεύοντα· ἑώρα τὰς κάτω βασάνους, καὶ ἠρίθμει τὰ ἄνω βραβεῖα· ἑώρα τὴν παροῦσαν κόλασιν, καὶ ἐνενόει τὴν μέλλουσαν ἀθανασίαν. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· *Μὴ σκοποῦντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα*. Μὴ τι κώλυμα ὁ γάμος ἐγένετο; Τί δὲ ὁ Πέτρος, ἡ κρητὶς τῆς Ἐκκλησίας, ὁ μανικὸς ἔραστής τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀπαιδευτὸς τῷ λόγῳ, καὶ ῥητόρων περιγιγνόμενος, ὁ ἀμαθὴς, καὶ φιλοσόφων ἀποφράξας στόματα, ὁ τὴν Ἑλληνικὴν σοφίαν^α καθάπερ ἀράχνην διαλύσας, ὁ τὴν οἰκουμένην περιδραμῶν, ὁ σαγηνεύσας τὴν θάλασσαν, καὶ ἀλιεύσας τὴν οἰκουμένην, οὐκ εἶχε καὶ οὗτος γυναῖκα; Ναί, εἶχεν. "Οτι δὲ ἔσχεν, ἀκουσον τοῦ εὐαγγελιστοῦ. Τί δὲ φησιν; *Εἰσηλθεν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τὴν πενθερὰν Πέτρου πυρέσσουσιν*. "Οπου πενθερὰ, ἐκεῖ καὶ γυνή, ἐκεῖ^β καὶ γάμος. Τί δὲ ὁ Φίλιππος; οὐ τέσσαρας θυγατέρας εἶχεν; "Οπου δὲ τέσσαρες θυγατέρες, ἐκεῖ καὶ γυνή, καὶ γάμος. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἀπὸ παρθένου μὲν· ἀλλ' εἰς γάμον παρεγένετο, καὶ δῶρον εἰσήνεγκεν· *Οὐκ ἔχουσι γὰρ, φησὶ, οἶνον*· καὶ τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησε, τῇ παρθενικῇ τὸν γάμον τιμῶν, τῇ δωρεᾷ τὸ πρᾶγμα θαυμάζων· ἵνα μὴ βδελύσῃ τὸν γάμον, ἀλλὰ μισῆς^γ τὴν πορνείαν. Τῷ ἐμῷ κινδύνῳ ἐγὼ ἐγγυῶμαι σου τὴν σωτηρίαν, κἂν γυναῖκα ἔχῃς.

Πρόσεχε σεαυτῷ. Γυνὴ ἐὰν εὐχρηστός ἐστι, βοηθός σου ἐστὶ. Τί οὖν ἂν μὴ ἦ εὐχρηστός; Ποίησον αὐτὴν εὐχρηστον. Μὴ οὐκ ἐγένοντο καλαὶ γυναῖκες καὶ κακαί, ἵνα μὴ ἔχῃς πρόφασιν; Ποταπὴ ἡ τοῦ Ἰωβ ἦν; Ἡ δὲ Σάρρα καλὴ ἦν. Δεῖξω σοι γυναῖκα φαύλην [125] καὶ πονηράν. Οὐκ ἔβλαψε τὸν ἄνδρα ἡ γυνὴ τοῦ Ἰωβ· πονηρὰ ἦν καὶ φαύλη, καὶ βλασφημεῖν αὐτῷ

συνεβούλευσε. Τί οὖν; ἔσεισε τὸν πύργον; κατήνεγκε τὸν ἀδάμαντα; περιεγένετο τῆς πέτρας; ἔκρουσε τὸν στρατιώτην; διέτρησε τὸ σκάφος; ἐξερρίζωσε τὸ δένδρον; Οὐδὲν τούτων· ἀλλ' ἐκείνη προσέκρουσε, καὶ ὁ πύργος ἀσφαλέστερος ἐγένετο^δ· αὐτὴ τὰ κύματα ἤγειρε, καὶ τὸ πλοῖον οὐ κατεποντίζετο, ἀλλ' ἐξ οὐρίας ἐπλεεν· ὁ καρπὸς αὐτοῦ ἐτρυγήθη, καὶ τὸ δένδρον οὐκ ἔσαλεύθη· τὰ φύλλα ἔπεσε, καὶ ἡ ρίζα ἔμενεν ἀσάλευτος. Ταῦτα λέγω, ἵνα μηδεὶς προφασίζηται^ε κακίαν γυναικὸς. Φαύλη ἐστὶ; Διόρθωσον αὐτήν. Ἀλλὰ, φησὶν, ἀπὸ παραδείσου με ἐξέβαλεν. Ἀλλὰ καὶ εἰς οὐρανοὺς σε ἐξήνεγκεν. Ἡ αὐτὴ μὲν φύσις, διάφορος δὲ ἡ γνώμη. Ἀλλ' ἡ τοῦ Ἰωβ φαύλη; Ἀλλ' ἡ Σωσάννα καλὴ. Ἀλλ' ἡ Αἴγυπτία ἀκόλαστος; Ἀλλ' ἡ Σάρρα κοσμία. Εἶδες ἐκείνην; Βλέπε καὶ ταύτην· ἐπεὶ καὶ ἐν ἀνδράσιν οἱ μὲν φαῦλοι, οἱ δὲ σπουδαῖοι. Καλὸς ὁ Ἰωσήφ, οἱ δὲ πρεσβύτεροι ἀκόλαστοι. Εἶδες πανταχοῦ κακίαν καὶ ἀρετὴν, μὴ τῇ φύσει ταῦτα κρινόμενα, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ διαιρούμενα. Μὴ μοι προφάσεις προφασίζου. Ἀλλ' ἐπὶ τὰ χρέα καὶ τὴν καταβολὴν σπεύδωμεν. *Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεὺς*. Μέλλω λέγειν διὰ τί ὁ προφήτης ἐπιστημαίνεται τὸν καιρὸν· ἐζητοῦμεν γὰρ χθές, τί δήποτε τῶν προφητῶν ἀπάντων τὸν καιρὸν τῆς ζωῆς τῶν βασιλέων ιστοροῦντων^η, καὶ αὐτοῦ τούτου, ἐνταῦθα τὸ ἔθος ἐλύθη· καὶ οὐ λέγει, ἐν ταῖς ἡμέραις Ὁζίου, ἀλλ' ἐν τῇ τελευτῇ Ὁζίου. Τοῦτο λῦσαι βούλομαι σήμερον. Εἰ γὰρ καὶ πολὺ τὸ καῦμα, ἀλλὰ μείζων ἡ δρόσος τοῦ λόγου· εἰ γὰρ βιάζεται^ι τὸ σῶμα μαλακίζόμενον, ἀλλ' ἀκμάζουσα ἡ ψυχὴ εὐφραίνεται. Μὴ μοι λέγε καῦμα καὶ ἰδρῶτα· ἐὰν ἰδρώσῃς τῷ σώματι, σμήχεις σου τὴν ψυχὴν. Οἱ παῖδες οἱ τρεῖς ἐν καμίνῳ ἦσαν, καὶ οὐδὲν ἔπασχον, ἀλλ' ἡ κάμιнос δρόσος ἐγένετο. "Οταν ἐννοήσῃς ἰδρῶτα, ἐννοεῖ καὶ τὸν μισθὸν καὶ τὴν ἀμοιβήν. Καὶ γὰρ κολυμβητῆς ἄνθρωπος δι' οὐδὲν ἄλλο τολμᾷ εἰς τὸ βάθος ἑαυτὸν καταβαλεῖν τῶν ὑδάτων, ἢ διὰ μαργαρίτας, τοῦ πολέμου τὴν ὑπόθεσιν. Ἀλλ' οὐ τὴν ὕλην διαβάλλω, ἀλλὰ τὴν ἀκόλαστον γνώμην. Καὶ σὺ, ἵνα λάβῃς θησαυρὸν ἀνελλιπῆ, καὶ φυτεύσῃς ἄμπελον ἐν τῇ ψυχῇ σου, οὐκ ἀνέχη καύματος, οὐδὲ ἰδρῶτος; Οὐχ ὄρξ τούτους ἐν θεάτρῳ καθημένους, πῶς ἰδρῶσι, καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὴν ἀκτῖνα δέχονται, ἵνα γένωνται θανάτου αἰχμάλωτοι, ἵνα πόρνης δοῦλοι; Εἰς ἀπώλειαν ἐκείνοι κάμνουσι, καὶ σὺ εἰς σωτηρίαν ἐκλύῃ; Ἀθλητῆς εἶ, καὶ στρατιώτης. Τίς οὖν ἐστὶν ὁ Ὁζίας ἐκεῖνος, [126] καὶ διὰ τί τὴν τελευτὴν αὐτοῦ ταύτην εἶπεν; Οὗτος ὁ Ὁζίας βασιλεὺς ἦν, καὶ ἄνθρωπος δίκαιος, καὶ πολλοῖς κομῶν τοῖς κατορθώμασιν· ἀλλ' ὕστερόν ποτε εἰς ἀπόνοιαν ἦλθεν, εἰς ἀπόνοιαν, τὴν μητέρα τῶν κακῶν, εἰς ἀλαζονείαν, τὴν θορύβων γέμουσαν^κ, εἰς ὑπερηφανίαν, τὴν ἀπώλειαν τοῦ διαβόλου. Οὐδὲν γὰρ ἀπονοίας χειρόν· διὰ τοῦτο καὶ τὸν λόγον ἅπαντα εἰς

^α Alii σαλευόμενον.

^β Alii τὴν πληγὴν ἔφεραν.

^γ Alii Ἑλληνικὴν θρησκείαν. Quæ lectio præferenda certe videretur hoc loco. Verum Mor., Sav., et plerique mss. σοφίαν habent, atque ita legit Erasmus.

^δ Aliquot mss. ἐκεῖ καὶ γυνή. "Οπου γυνή, ἐκεῖ, a' que ita legendum. In Morel. et Savil. ὅπου γυνή decet.

^ε Tres mss. ἀλλὰ μισήσῃς.

^ζ Unus καὶ τὸ δένδρον ἀσφαλέστερον ἐγένετο.

^η Alii προφασίζηται.

^θ Unus βασιλέων δηλούντων. Savil. in margine τῶν βασιλέων μεμνημένων.

^ι Unus cod. εἰ καὶ βιάζεται, omisso γὰρ, et sic legisse videtur Erasmus. Ibid. ἀκμάζει ἡ ψυχὴ εὐφραينوμένη. Paulo post σου τὴν διάνοιαν. Oī. Infra tres mss. κατατολμᾷ, et mox ἐμβαλεῖν.

^κ Duo ἀλαζονείαν τῶν θορύβων νοσοῦντων. Unus habet τὸν θόρυβον νοσοῦντων.

τοῦτο κατηναλώσαμεν χθές, τὴν ἀπόνοιαν καθαιρούν-
τες, καὶ ταπεινοφροσύνην διδάσκοντες.

δ' Εἶπώ σοι, πόσον ἀγαθὸν ταπεινοφροσύνη, καὶ πό-
σον κακὸν ἀπόνοια; Ἀμαρτωλὸς δίκαιον ἐνίκησεν, ὁ
τελώνης τὸν Φαρισαῖον, καὶ ῥήματα ἔργων περιεγέ-
νοντο. Πῶς ῥήματα; Ὁ τελώνης λέγει· Ὁ Θεὸς,
Ιλιάσθητί μοι τῷ ἀμαρτωλῷ. Ὁ Φαρισαῖος λέγει·
*Οὐκ εἰμι ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἄρπαξ, ἢ
πλεονέκτης*. Ἀλλὰ τί; *Νηστεύω δις τῆς ἐβδομά-
δος^α, ἀποδεκατῷ μου τὰ ὑπάρχοντα*. Ὁ Φαρισαῖος
ἔργα ἔδειξε δικαιοσύνης· ὁ τελώνης ῥήματα εἶπε τα-
πεινοφροσύνης, καὶ λόγοι ἔργων περιεγέγοντο, καὶ
ὁ τοσοῦτος θησαυρὸς ἐξεφυσήθη, καὶ ἡ τοσαύτη
πενία εἰς πλοῦτον μετεβλήθη. Ἦλθον δύο πλοῖα
ἔχοντα γόμον· εἰσῆλθον ἀμφοτέρω εἰς τὸν λιμένα·
ἀλλ' ὁ τελώνης καλῶς τῷ λιμένι προσωρμίσθη, ὁ δὲ
Φαρισαῖος ναυάγιον ὑπέμεινεν, ἵνα μάθῃς πόσον κα-
κὸν ἢ ἀπόνοια. Δίκαιος εἶ; Μὴ ταπεινώσῃς τὸν ἀδελ-
φόν σου. Κομᾶς κατορθώμασι; Μὴ ὀνειδίσῃς τῷ πλη-
σίον, καὶ ὑποτέμῃς σου τὸ ἐγκώμιον. Ὅσον μέγας εἶ,
τοσοῦτον ταπείνου σαυτόν. Καὶ πρόσεχε μετ' ἀκρι-
βείας τῷ λόγῳ, ἀγαπητέ. Μᾶλλον ὁ δίκαιος ὀφείλει
φοβεῖσθαι τὴν ἀπόνοιαν, ἢ ὁ ἀμαρτωλός· τοῦτο καὶ
χθές εἶπον, καὶ τήμερον λέγω διὰ τοὺς χθές ἀπολει-
φθέντας· διότι ὁ ἀμαρτωλὸς ἔχει τὸ συνειδὸς ἀνάγκη^β
ταπεινὸν, ὁ δὲ δίκαιος ἐπαίρεται κατορθώμασιν.
Ὅσπερ οὖν ἐπὶ τῶν πλοίων, οἱ μὲν ἔχοντες κενὸν
πλοῖον, οὐ δεδοίκασι πειρατῶν σύστημα· οὐ γὰρ ἔρ-
χονται διατρήσαι τὸ πλοῖον τὸ μηδὲν ἔχον· οἱ δὲ φόρ-
του γέμον ἔχοντες πλοῖον, δεδοίκασι πειρατάς· ὁ γὰρ
πειρατὴς ἐκεῖ ἀπέρχεται, ὅπου χρυσός, ὅπου ἄργυ-
ρος, ὅπου λίθοι τίμιοι· οὕτω καὶ ὁ διάβολος οὐκ εὐ-
κόλως ἐπηρεάζει· τῷ ἀμαρτωλῷ, ἀλλὰ τῷ δικαίῳ,
ὅπου πλοῦτος πολὺς. Ἐπειδὴ πολλάκις ἡ ἀπόνοια ἐξ
ἐπαβουλής τοῦ διαδόλου, νήφειν ἀναγκαῖον^γ. Ὅσον μέ-
γας εἶ, τοσοῦτον ταπείνου σαυτόν. Ὅταν ἀναβῆς εἰς
τὸ ὕψος, ἀσφαλισθῆναι χρεῖαν ἔχεις, ἵνα μὴ πέσῃς.
Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν λέγει· Ὅταν πάντα ποιή-
σῃτε, λέγετε, ὅτι Ἀχρεῖοι δοῦλοὶ ἐσμεν. Τί^δ μέγα
φρονεῖς, ἄνθρωπος ὢν, τῆς γῆς συγγενῆς, ὁμοούσιος
τῇ τέφρᾳ, ἐν τε τῇ φύσει, ἐν τε τῇ γνώμῃ, καὶ τῇ
προαιρέσει τῶν πραγμάτων; Σήμερον πλούσιος, αὔ-
ριον πένης· σήμερον ὑγιαίνων, αὔριον νοσῶν· σήμε-
ρον [127] χαίρων, αὔριον λυπούμενος· σήμερον ἐν
δόξῃ, αὔριον ἐν ἀτιμίᾳ· σήμερον ἐν νεότητι, αὔριον
ἐν γῆρᾳ. Μὴ ἴσταται τι τῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλ' ὡσπερ
τῶν ποταμίων βρυμάτων μιμεῖται τὸν ὁρόμον; Ὅμοῦ
τε γὰρ ἐφάνη, καὶ σκιᾶς ταχύτερον^ε ἡμᾶς καταλιμ-
πάνει. Τί οὖν μέγα φρονεῖς, ἄνθρωπε, ὁ καπνός, ἡ
ματαιότης; Ἀνθρώπος γὰρ ματαιότητι ὡμοιώθη.
Ὅσει χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ. Ἐξηράνθη ὁ χόρτος,
καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσε.

Ταῦτα λέγω, οὐχ ὡς τὴν οὐσίαν ἐξευτελίζων, ἀλλὰ
τὴν ἀπόνοιαν χαλινῶν. Καὶ γὰρ μέγα ἄνθρωπος, καὶ
τίμιον ἀνὴρ ἐλεήμων. Ἀλλ' ὁ Ὀζίας οὗτος βασιλεὺς ὢν,
καὶ τὸ διάδημα περικείμενος, ἐπειδὴ δίκαιος ἦν,
ἐφρόνησέ ποτε μέγα, καὶ φρονήτας μέγα καὶ μεῖζον
τῆς ἀξίας, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἱερόν. Καὶ τί φησιν; Εἰσῆλ-

^α Unus δις τοῦ σαββάτου.

^β Tres mss. ἀνάγκη ταπεινοφροσύνης. Unus, Ieste Savil.,
συνειδὸς κατηγοροῦν αὐτοῦ, καὶ ἀνάγκη ταπεινοφροσύνης.

^γ Unus ἐπειδὴ ἐξ ἀπονοίας τὰ ἀμαρτήματα τικτεται, διὰ
τοῦτο νήφειν ἀναγκαῖον.

^δ Τί deest in tribus mss.

^ε Tres mss. καὶ σκιᾶς εὐκολώτερον. Infra iidem ὡσει
καπνός αἱ ἡμ. et sic legerat Erasmus, qui verterat, *velut
fumus dies ejus*.

θεν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ λέγει, βούλομαι θυ-
μιᾶσαι. Βασιλεὺς ὢν ἱερωσύνης ἀρχὴν ἀρπάζει. Βού-
λομαι, φησὶ, θυμιᾶσαι, ἐπειδὴ δίκαιός εἰμι. Ἀλλὰ
μένε ἔσω τῶν οἰκείων ὄρων· ἄλλοι ὄροι βασιλείας,
καὶ ἄλλοι ὄροι ἱερωσύνης· ἀλλ' αὕτη μεῖζον ἐκείνης.
Οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν φαινομένων φαίνεται βασιλεὺς,
οὐδὲ ἀπὸ τῶν πεπηγμένων αὐτῷ λίθων, καὶ ὢν
περίκειται χρυσίων, ὀφείλει κρῖνεσθαι ὁ βασιλεὺς.
Οὗτος μὲν γὰρ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἔλαχεν οἰκονομεῖν· ὁ
δὲ τῆς ἱερωσύνης θεσμὸς ἄνω κάθηται. Ὅσα ἂν δή-
σῃτε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ. Ὁ
βασιλεὺς τὰ ἐνταῦθα πεπίστευται, ἐγὼ τὰ οὐράνια·
ἐγὼ ὅταν εἶπω, τὸν ἱερέα λέγω. Μὴ οὖν, ἂν ἴδῃς
ἱερέα ἀνάξιον, τὴν ἱερωσύνην διάβαλε· οὐ γὰρ τὸ
πρᾶγμα διαθαλεῖν δεῖ, ἀλλὰ τὸν κακῶς τῷ καλῷ κε-
χρημένον· ἐπεὶ καὶ ὁ Ἰούδας προδότης ἐγένετο, ἀλλ'
οὐ κατηγορία τῆς ἀποστολῆς τοῦτο, ἀλλὰ τῆς ἐκείνου
γνώμης· οὐ τὸ ἐγκλημα τῆς ἱερωσύνης, ἀλλὰ τὸ κα-
κὸν τῆς γνώμης.

ε'. Καὶ σὺ τοίνυν μὴ τὴν ἱερωσύνην διάβαλε, ἀλλὰ
τὸν ἱερέα τὸν κακῶς τῷ καλῷ κεχρημένον. Ἐπεὶ
ὅταν σοὶ τις διαλέγηται, καὶ λέγῃ, εἶδες τόνδε τὸν
Χριστιανόν; εἶπε, Ἀλλ' ἐγὼ οὐ περὶ προσώπων, ἀλλὰ
περὶ πραγμάτων σοὶ διαλέγομαι. Ἐπεὶ πόσοι ἰατροὶ
δήμιοι ἐγένοντο, καὶ δηλητήρια δεδώκασιν ἀντὶ φαρ-
μάκων; Ἀλλ' οὐ τὴν τέχνην διαβάλλω, ἀλλὰ τὸν κα-
κῶς τῇ τέχνῃ χρησάμενον. Πόσοι ναῦται κατεπόν-
τισαν πλοῖα; Ἀλλ' οὐχ ἡ ναυτιλία, ἀλλ' ἡ κακὴ
γνώμη ἐκείνων. Κἂν ἦ Χριστιανὸς φαῦλος, μὴ τοῦ
δόγματος κατηγορεῖ καὶ τῆς ἱερωσύνης, ἀλλὰ τὸν
κακῶς τῷ καλῷ κεχρημένον. Ὁ βασιλεὺς σώματα
ἐμπιστεύεται, ὁ δὲ ἱερεὺς ψυχάς· ὁ βασιλεὺς λοιπά-
δας χρημάτων ἀφήσιν, ὁ δὲ ἱερεὺς λοιπάδας ἀμαρτη-
μάτων· ἐκεῖνος ἀναγκάζει, οὗτος παρακαλεῖ· ἐκεῖνος
ἀνάγκη, οὗτος γνώμη· ἐκεῖνος ὄπλα ἔχει αἰσθητὰ,
οὗτος ὄπλα πνευματικά· ἐκεῖνος πολεμεῖ πρὸς βαρβά-
ρους, ἐμοὶ πόλεμος πρὸς δαίμονας. Μεῖζον ἢ ἀρχὴ
αὕτη· διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς τὴν κεφαλὴν ὑπὸ χεῖρας
τοῦ ἱερέως ἄγει, καὶ πανταχοῦ ἐν τῇ Παλαιᾷ ἱερεῖς
βασιλέας ἔχριον. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος τὰ ἴδια
σκάμματα ὑπερβάς, καὶ τὸ μέτρον τῆς βασιλείας
διαπηδήσας, [128] προσθεῖναι ἐπεχείρησε, καὶ εἰσῆλθεν
εἰς τὸ ἱερόν μετὰ αὐθεντίας, θυμιᾶσαι θέλων. Τί οὖν
ὁ ἱερεὺς; Οὐκ ἔξεστί σοι, Ὀζία, θυμιᾶσαι. Ὅρα
παρρησίαν, φρόνημα ἀδούλωτον, γλῶσσαν οὐρανοῦ
ἀπτομένην, ἐλευθερίαν ἀχείρωτον, ἀνθρώπου τὸ
σῶμα, καὶ ἀγγέλου τὸ φρόνημα, χαμαὶ βαδίζοντα,
καὶ ἐν οὐρανῷ πολιτευόμενον. Εἶδε τὸν βασιλέα, καὶ
οὐκ εἶδε τὴν πορφύραν· εἶδε τὸν βασιλέα, καὶ οὐκ
εἶδε τὸ διάδημα. Μὴ μοι λέγε τὴν βασιλείαν, ὅπου
παρνομία. Οὐκ ἔξεστί σοι, βασιλεῦ, θυμιᾶσαι
εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων· ὑπερβαίνεις τὰ σκάμματα,
τὰ μὴ δεδομένα ζητεῖς· διὰ τοῦτο καὶ ἅ ἔλαβες ἀπο-
λεῖς. Οὐκ ἔξεστί σοι θυμιᾶσαι, ἀλλὰ τοῖς ἱερεῦσιν.
Οὐκ ἔστι σὸν τοῦτο, ἀλλ' ἐμὸν. Μὴ ἤρπασά σου τὴν
προυργίδα; Μὴ ἀρπάσῃς μου τὴν ἱερωσύνην. Οὐκ
ἔξεστί σοι θυμιᾶσαι, ἀλλ' ἢ τοῖς ἱερεῦσι^ι τοῖς
νιοῖς Ἀαρὼν. Μετὰ πολὺν χρόνον, μετὰ τὴν τελευ-
τὴν Ἀαρὼν τοῦτο ἐγένετο. Καὶ διὰ τί οὐκ εἶπε, Τοῖς
ἱερεῦσι, μόνον, ἀλλ' ἐμνημόνευσε καὶ τοῦ πατρὸς;
Συνέβη ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ τοιοῦτόν τι γενέσθαι.
Δαθὰν γὰρ καὶ Ἀβειρῶν καὶ Κορὲ κατεπανέστησαν^β
τοῦ Ἀαρὼν· ἠνοίχθη ἡ γῆ, καὶ κατέπιεν αὐτούς·

^ι Hæc. τοῖς ἱερεῦσι, deerant in Morel., sed habentur in
Savil. in omnibusque exemplaribus, lectaque sunt ab
Erasmio.

^β Duo mss. ὑπεράνστησαν.

enim arrogantia pejus : ideo totum sermonem in hoc heri consumpsimus, superbiam eliminantes, et humilitatem docentes.

4. *Humilitas quantum bonum. In portu naufragium.* Vis tibi dicam quantum bonum sit humilitas, et quantum malum arrogantia? Peccator justum superavit, publicanus Pharisæum, et verba factis fuere superiora. Quomodo verba? Publicanus dicit: *Deus, propitius esto mihi peccatori.* Pharisæus dicit: *Non sum sicut cæteri homines, raptor, aut avarus.* Sed quid? *Jejuno bis in sabbato, decimas do de facultatibus meis* (Luc. 18. 13. 11. 12). Pharisæus opera justitiæ præstabat: publicanus verba dicebat humilitatis, et verba plus potuerunt quam facta, tantusque thesaurus exsufflatus est, et tanta inopia in divitias commutata. Venerunt duæ naves habentes onus; ambæ portum ingressæ sunt; sed publicanus pulchre in portum appulit, Pharisæus autem naufragium perpessus est, ut disceres, quantum mali sit animi tumor. Justus es? Ne deprimas fratrem tuum. Flores recte factis? Ne probra jacias in proximum, tuasque laudes comprime. Quanto major es, tanto magis deprime teipsum. Attende quod dicitur, carissime. Magis justus metuere debet arrogantiam quam peccator: hoc heri dicebam, et hodie dico propter eos qui heri aberant, eo quod peccator habeat conscientiam ex necessitate humilem: justus autem ob benefacta extollatur. Quemadmodum igitur sit in navigiis, qui vacuam habent navem, non metuunt piratarum insultum: non enim veniunt ut conterant navem nihil vehementem: at ii qui navem habent onustam, metuunt piratas: nam pirata illuc properat, ubi aurum, ubi argentum, ubi lapides pretiosi: sic et diabolus non facile peccatorem aggreditur, sed justum potius, ubi multæ sunt opes. Quoniam sæpe arrogantia ex insidiis diaboli oritur, vigilandum est¹. Quanto major es, tanto magis deprime teipsum. Cum ascenderis in altum, opus est ut tibi prospicias ne cadas. Quamobrem et Dominus noster dicit: *Cum omnia feceritis, dicite: Inutiles servi sumus* (Luc. 17. 10). Quid efferris animo cum sis homo, cognatus terræ, ejusdem substantiæ cum cinere, tum natura, tum animo, tum actionum delectu? Hodie dives, cras pauper; hodie sanus, cras ægrotus; hodie gaudes, cras doles; hodie in gloria, cras in ignominia; hodie juvenis, cras senex. Num aliquid in rebus humanis consistit, ac non potius annuum præterfluentium cursum imitantur omnia? Nam simul atque apparuerunt, citius nos quam umbra relinquunt. Quid igitur altum sapis, homo, fumus et vanitas? *Homo enim vanitati similis factus est* (Psal. 145. 4). *Veluti scænum dies ejus* (Psal. 102. 15). *Exaruit gramen, et flos ejus decidit* (Isai. 40. 8).

Rex sacerdotis non usurpare debet dignitatem. — Hæc dico non ut substantiam deprimam, sed ut arrogantiam refrenem. Alioqui et magna res est homo, et pretiosa res vir misericors. Verum hic Ozias cum

¹ Unus sic habet: *Quoniam ex arrogantia peccata nascuntur, propterea vigilandum est.*

esset rex diademate redimitus, quoniam erat justus, elatus est animo, et majore spiritu concepto quam pro dignitate, ingressus est templum. Et quid dicit Scriptura? *Ingressus est sancta sanctorum, aitque, Volo adolere incensum* (2. Paral. 26. 16). Rex cum sit, sacerdotii principatum usurpat. *Volo, inquit adolere incensum, quia justus sum.* Sed mane intra tuos terminos: alii sunt termini regni, alii termini sacerdotii: verum hoc illo majus est. Neque enim ex his quæ videntur hic declaratur rex, neque e gemmis illi affixis, neque ex auro quo amictus est, debet æstimari rex. Ille quidem ea quæ sunt in terris sortitus est administranda: cæterum sacerdotii jus e supernis descendit: *Quæcumque enim ligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo* (Matth. 16. 19). Regi ea quæ hic sunt, commissa sunt, mihi cælestia: mihi cum dico, sacerdotem intelligo. Itaque cum videris sacerdotem indignum, ne traducas sacerdotium: non enim oportet damnare res, sed eum qui re bona male utitur; quandoquidem et Judas proditor fuit, verum non ob id accusatur ordo apostolicus, sed illius animus: nec crimen est sacerdotii, sed malum animi.

5. *Sacerdotes mali vituperandi, non sacerdotium. Sacerdotum major dignitas quam regis. Historia regis Ozia peragitur.* — Et tu igitur ne sacerdotium vituperes, sed sacerdotem male re bona utentem. Etenim si quis tecum disputet, dicatque: Vidisti illum Christianum? respondeto: At ego non de personis, sed de rebus tibi loquor. Alioqui quot medici facti sunt carnifices, ac venena pro pharmacis dederunt? Non tamen artem vitupero, sed male utentem arte. Quot nautæ male demerserunt navigia? Verum non ars navigandi mala est, sed malus illorum animus. Si Christianus fuerit improbus, ne incuses dogma nec sacerdotium, sed re bona utentem male. Regi corpora commissa sunt, sacerdoti animæ; rex residua pecuniarum remittit, sacerdos autem residua peccatorum: ille cogit, hic exhortatur: ille necessitate, hic consilio: ille habet arma sensibilia, hic arma spiritualia: ille bellum gerit cum barbaris, mihi bellum est adversus dæmones. Major hic principatus; propterea rex caput submittit manui sacerdotis, et ubique in Veteri Scriptura sacerdotes inungebant reges. Verum rex ille sua transiliens septa, modumque regni transgressus, conatus est aliquid addere, atque ingressus est templum cum auctoritate, incensum adolere volens. Quid igitur sacerdos? Non licet tibi, Ozia, adolere incensum. Vide libertatem, vide mentem servire nesciam, vide linguam cælos attingentem, libertatem invictam, vide hominis corpus, et angeli mentem: vide humi ingredientem, et in cælo versantem. Vidit regem, non vidit purpuram: vidit regem, nec vidit diadema. Ne mihi dixeris esse regnum, ubi est legum transgressio. *Non licet tibi, rex, adolere incensum intra sancta sanctorum* (2. Paral. 26. 18); transcendis septa, quæris tibi non concessa: ideo quæ accepisti perdes. *Non licet tibi adolere incensum, sed sacerdotibus istud datum est.* Non tuum est hoc, sed meum.

Num tuam usurpavi purpuram? Ne usurpes meum sacerdotium. *Non licet tibi adolere incensum, sed tantum sacerdotibus filiis Aaron.* Post multum temporis jam defuncto Aarone hoc accidit. Et quamobrem non dixit, *Sacerdotibus tantum*, sed et patris mentionem fecit? Accidit in illo tempore, ut tale quidpiam fieret: Dathan enim, Abiron et Core insurrexerant adversus Aaron: aperta est terra, ac devoravit illos; venit ignis e caelo, et exussit eos (*Num. 16 et Psal. 105. 17. 18*). Volens igitur eum commonefacere illius historiae, quod olim quoque sacerdotium aggressi sint, verum non succubuerit, sed adorta est multitudo, et Deus illam ultus est: *Non licet tibi adolere incensum, sed solis sacerdotibus filiis Aaron.* Non dixit, Cogita quid passi sint qui tunc illa patrarunt: non dixit, Cogita eos qui insurrexerunt combustos fuisse; sed nominato Aarone, quem ultus est Deus, cum ad historiae recordationem adduxit, his propemodum verbis utens: Noli audere quæ ausus est Dathan, ne patiaris eadem, quæ tempore Aaron acciderunt. Rex autem Ozias non sustinuit admonitionem, sed arrogantia inflatus ingressus est templum, aperuit sancta sanctorum, volens adolere incensum. Quid autem Deus? Ubi igitur sacerdos contemptus est, dignitasque sacerdotii conculcata, nec quidquam præterea poterat sacerdos: nam sacerdotis tantum est arguere, liberamque præstare admonitionem, non movere arma, non clypeos usurpare, non vibrare lanceam, nec arcum tendere, nec jacula mittere, sed tantum arguere, ac libere monere: posteaquam igitur arguisset sacerdos, rex autem non cessisset, sed arma moveret, clypeos et hastas, suaque uteretur potentia, ibi sacerdos, Ego, inquit, quod erat mei officii præstiti, nihil amplius possum, succurre sacerdotio quod conculcatur, leges violantur, fas subvertitur. Quid igitur ille hominum amator? Virum audacem¹ ulciscitur. *Et continuo effloruit lepra in fronte illius* (*2. Paral. 26. 19*). Ubi cumque est impudentia, illic est ultio.

Ultio Dei clemens. — Vidisti benignitatem ultionis divinæ? Non fulmen emisit, non terram concussit, non commovit caelum; sed effloruit lepra, non in alio loco quam in fronte, ut facies præ se ferret vindictam², ut tamquam in cippo literæ essent impressæ. Non enim propter illum factum est, sed propter eos qui in posterum sunt futuri. Cum enim posset pro meritis pœnam infligere, non inflixit; sed in fronte quasi lex posita est velut in loco sublimi, dicens: Nolite facere talia, ne patiamini similia. Exiit lex viva, et frons vocem edidit tuba clariorem: literæ erant inscriptæ fronti, literæ quæ deleri non poterant: non enim erant atramento inscriptæ, ut aliquis posset delere, sed naturalis erat lepra, eumque reddebat immundum, ut alios faceret mundos. Et quemadmodum jure damnatos, posteaquam funem acceperint, educunt funem ore gestantes: sic et hic abducebatur, pro tunc lepram in fronte gestans, eo quod sacerdo-

tium affecisset contumelia. Hæc loquor, non incensens reges, sed eos qui arrogantia iraque sunt ebrii, ut intelligatis sacerdotium regno majus esse.

6. Semper enim Deus, ubi peccavit anima, punit corpus. Itidem fecit et in Cain. Anima peccaverat admissio parricidio, et corpus illius paralyti tactum est: idque jure optimo. Quamobrem? *Gemens ac tremens eris super terram* (*Gen. 4. 12*). Et circumibat Cain, omnibus loquens, silentio vocem edens, silentioque erudiens. Lingua tacebat, et cætera membra clamabant: cunctisque exponebat, cur gemeret, cur tremere: Fratrem occidi, parricidium admisi. Quod postea Moyses scripto narravit, ille rebus ipsis omnibus loquens obambulabat: *Non occides* (*Exod. 20. 13*). Vidisti os silens, et rem vociferantem? vidisti legem vivam ferri? vidisti cippum obambulantem? vidisti vindictam vindicta tolli? vidisti supplicium versum in eruditionis materiam? vidisti peccantem animam, et carnem dantem pœnas? Idque admodum congruenter. Idem accidit in Zacharia: anima peccarat, et lingua vineta est. Nam cum inutile redditum esset organum linguæ, ille qui genuit vocem Zacharias punitus est (*Luc. 2*): sic nimirum et Ozias lepra in fronte correptus est, cum peccasset, ut ille erudiretur. Et egressus est rex, omnibus exemplum factus, purgatumque est templum, et ejectus est nemine propellente, cumque sacerdotium sibi vellet sumere, et hoc quod habebat perdidit. Et exivit e templo. Vetus erat mos omnem leprosum e civitate ejicere; nunc vero non idem fit. Cur ita? Nam cum Deus veluti pueris leges ferebat, tunc lepra erat corporis: nunc autem animæ lepra quæritur. Exivit igitur rex cum lepra, nec tamen ejecerunt eum e civitate, diadema illius regiamque dignitatem reveriti: sed concedit in solio rursus legem transgrediens. Quid ergo Deus? Irascens Judæis interruptit prophetiam. Hæc autem omnia dicta sunt propter verbum prophetæ, ut exsolvam quod debeo¹. Sed ad propositum redeamus. Egressus est e templo rex lepra correptus. Cum igitur etiam ex urbe illum ejici de more oporteret ut immundum, intus illum populus sedere permittit: nec ullum vel exiguum vel magnum verbum emittit, quod libertatem loquendi præ se ferret. Quod igitur illum sinerent, aversatus est illos Deus, et gratiam

¹ Hic est magna exemplarium varietas: omnes fere Mss. cum Savilio, uno excepto, textum habent ut nos in nota edimus. Morellus vero et unus Codex toto caelo differunt a Saviliana Editione. Morelli tamen exemplar sequutus est Erasmus, et nos quoque sequimur, quibusdam tamen ex alio textu emendatis, quæ ferri non poterant. Savil. igitur et Manuscripti quatuor sic habent: *Ego quidem, inquit, quod meum erat, peregi. Vos populus impurum expellere timetis? Scilicet veremini regiam dignitatem? Sed potius legem Dei contemnit. illum igitur intus sedere permiserunt. Quid igitur Deus? Aversatus est illos: Jam non amplius, inquit, loquor prophetis vestris, jam non mitto gratiam Spiritus. Et verbum erat pretiosum tunc, et non erat sermo vaticinans. Sillet gratia Spiritus, Deus non apparebat. Quoniam, propter immundum, non aderat gratia, non apparebat Deus, non visiones monstrabat, non Prophetæ faciendâ declarabant. Sed sicut ab aliquo offensus diceret, Jam non tibi loquor, jam non conversor tecum; ita Deus sensit et irascitur. Non enim urbem illam misericordia exundantem castigavit, non plexit, non combussit. Sed quid dicit? Non vultis me vindicare? Ego non loquor vobis.*

¹ Unus, fas subvertitur. Et vide quid fiat: virum audacem, etc.

² Tres Mss., ut supplicii tropæum ferret.

ἦλθε πῦρ ἀνωθεν, καὶ κατέκαυσεν αὐτούς. Βουλόμενος οὖν αὐτὸς ἀνάμνησαι τῆς ἱστορίας ἐκείνης, ὅτι καὶ ποτε ἐπηρέασαν τὴν ἱερωσύνην ^a, ἀλλ' οὐχ ἠττήθη, ἀλλ' ἐπῆλθε πλῆθος, καὶ ὁ Θεὸς αὐτῷ ἠμύνατο· οὐκ ἔξεστί σοι θυμιάν, ἀλλ' ἦ τοῖς ἱερεῦσι τοῖς υἱοῖς Ἀαρών. Οὐκ εἶπεν, ἐννόησον τί ὑπέμειναν οἱ τότε ταῦτα ποιήσαντες· οὐκ εἶπεν, ἐννόησον ὅτι ἐκάησαν οἱ ἐπαναστάντες, ἀλλ' εἶπε τὸν ἐκδικηθέντα Ἀαρών καὶ εἰς ἀνάμνησιν αὐτὸν τῆς ἱστορίας ἠνεγκε, μονονουχί τοῦτο λέγων· Μὴ τόλμα τὰ τοῦ Δαθάν, ἵνα μὴ πάθῃς τοιαῦτα ὅλα ἐπὶ τοῦ Ἀαρών. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ὀζίας οὐκ ἠνέσχετο, ἀλλὰ τῇ ἀπονοίᾳ φυσιοῦμενος ἐπεισῆλθεν εἰς τὸ ἱερόν, ἀνεπέτασε τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, θέλων θυμιάσαι. Τί οὖν ὁ Θεός; Ἐπεὶ οὖν οὐ καλῶς ὁ ἱερεὺς κατεφρονήθη, καὶ λόγος ἱερωσύνης ἐπατεῖτο ^b, καὶ οὐδὲν ἠδύνατο οὐκέτι ὁ ἱερεὺς· ἱερέως γὰρ ἐλέγχειν ἐστὶ μόνον, καὶ παρῤῥησίαν ἐπιδείκνυσθαι, οὐχ ὄπλα κινεῖν, οὐδὲ ἀσπίδας ἀρπάζειν, οὐδὲ ^c δόρυ σείειν, οὐδὲ τόξον τείνειν, οὐδὲ βέλος πέμπειν, ἀλλὰ μόνον ἐλέγχειν καὶ παρῤῥησίαν ἐπιδείκνυσθαι· ἐπειδὴ οὖν ἠλεγχεν ὁ ἱερεὺς, οὐκ εἶξε δὲ ὁ βασιλεὺς, ἀλλὰ ὄπλα ἐκίνει, καὶ ἀσπίδας, καὶ δόρατα, καὶ περιουσίᾳ ἐκέχρητο τῇ ἑαυτοῦ, ὁ ἱερεὺς φησὶν· Ἐγὼ τὸ ἑμαυτοῦ ἐποίησα, οὐδὲν πλέον δύναμαι, βοήθησον ἱερωσύνη πατουμένη, νόμοι ἀδικοῦνται, θεσμοὶ ἀνατρέπονται. Τί οὖν ὁ [129] φιλόσοφος ^d; Κολάζει τὸν τολμητήν. Καὶ εὐθέως ἐξήνθησε λέπρα εἰς τὸ μέτωπον αὐτοῦ. Ὅπου ἡ ἀναισχυντία, ἐκεῖ καὶ ἡ τιμωρία.

Εἶδες φιλανθρωπίαν τῆς τοῦ Θεοῦ τιμωρίας; Οὐ κεραυνοὺς ἀφῆκεν, οὐ γῆν ἔσεισεν, οὐ συνετάραξε τὸν οὐρανόν· ἀλλὰ ἐξήνθησεν ἡ λέπρα, οὐκ ἐν ἄλλῳ τόπῳ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μετώπου, ἵνα τὴν κόλασιν τὸ πρόσωπον φέρῃ ^e, ἵνα ὡς ἐν στήλῃ γράμματα ἦ κείμενα. Οὐδὲ γὰρ δι' αὐτὸν ἐγένετο, ἀλλὰ διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα. Δυναμένος γὰρ ἀξίως τὴν τιμωρίαν ἐπαγαγεῖν, οὐκ ἐπήνεγκεν· ἀλλὰ καθάπερ νόμος ἔκειτο ἐν ὑψηλῷ τόπῳ τινὲ λέγων· Μὴ ποιῆτε τοιαῦτα, ἵνα μὴ πάθῃτε τοιαῦτα. Ἐξῆκει νόμος ἐμψυχος, καὶ μέτωπον φωνὴν ἠφίει ^f σάλπιγγος λαμπροτέραν. Γράμματα ἦν ἀναγεγραμμένα ἐν τῷ μετώπῳ, γράμματα ἐξαλειφθῆναι μὴ δυνάμενα· οὐ γὰρ ἦν μέλανι, ἵνα τις ἐξαλείψῃ, ἀλλ' ἀπὸ φύσεως ^g ἡ λέπρα καὶ ἀκάθαρτον ἐποιεῖ τοῦτον, ἵνα τοὺς ἄλλους καθαρὸς ποιήσῃ. Καὶ καθάπερ τοὺς καταδίκους, ἐπειδὴν σπαρτίον λάθωσιν, ἐξάγουσιν αὐτοὺς τὸ σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχοντας· οὕτω καὶ οὗτος ἀντὶ σπαρτίου ἐπὶ τοῦ μετώπου εἶχε τὴν λέπραν ἀπαγόμενος, ἐπειδὴ τὴν ἱερωσύνην ὕδρισε. Ταῦτα λέγω, οὐχὶ βασιλέας διαβάλλων, ἀλλὰ τοὺς τῇ ἀπονοίᾳ καὶ τῷ θυμῷ μεθύοντας, ἵνα μάθῃτε ὅτι ἡ ἱερωσύνη βασιλείας μείζων.

ς'. Ἀεὶ γὰρ ὁ Θεὸς, ὅταν ἀμάρτη ἡ ψυχὴ, τὸ σῶμα κολάζει. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Κάϊν ἐποίησεν. Ἡ ψυχὴ ἡμαρτε φόνον ἐργασαμένη, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ παρελύθη· καὶ μάλα εἰκότως. Διὰ τί; *Στένων καὶ τρέμων*, φησὶν, *ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς*. Καὶ περιῆει ὁ Κάϊν πᾶσι διαλεγόμενος, σιγῇ φωνὴν ἀφίει, ἀφωνία παιδεύων. Ἡ γλῶσσα ἐσίγα, καὶ τὰ μέλη ἐβόα, καὶ πᾶσι διελέγετο διὰ τί στένει, διὰ τί τρέμει· Ἀδελφὸν ἀπέκτεινα, φόνον ἐργασάμην. Ὁ Μωϋσῆς μετὰ ταῦτα ἔλεγε διὰ γραμμάτων, ἐκεῖνος διὰ πραγμάτων περιῆει πᾶσι λέγων· *Οὐ φονεύσεις*. Εἶδες στόμα σιγῶν, καὶ πρᾶγμα βοῶν; εἶδες νόμον ἐμψυχον περιφερόμενον; εἶδες στήλην περιερχομένην; εἶδες τιμωρίας ἀναίρεσιν; εἶδες κόλασιν παιδεύσεως ὑπόθεσιν γινομένην; εἶδες ψυχὴν ἀμαρτοῦσαν, καὶ τὴν σάρκα κολαζομένην; Καὶ μάλα εἰκότως. Οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ Ζαχαρίου, ἡ ψυχὴ ἡμαρτε, καὶ ἡ γλῶσσα ἐδέθη. Τοῦ γὰρ ὀργάνου τῆς γλώττης ἀχρήστου λοιπὸν γεγονότος, ἐκεῖνος ὁ τὴν φωνὴν γεννήσας Ζαχαρίας ἐτιμωρεῖτο δὴ, καὶ Ὀζίας ἐλεπροῦτο τὸ μέτωπον, ἀμαρτῶν, ἵνα ἐκεῖνος παιδευθῇ. Καὶ ἐξῆκει ^h ὁ βασιλεὺς πᾶσιν ὑπόδειγμα γινόμενος, καὶ ἐκαθάρθη τὸ ἱερόν, καὶ ἐξεβάλλετο, οὐδενὸς ὠθοῦντος, καὶ θέλων τὴν ἱερωσύνην προσλαβεῖν, καὶ ὃ εἶχεν ἀπώλεσε. Καὶ ἐξῆκει ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ. Τὸ μὲν παλαιὸν πάντα λεπρὸν ἦν νόμος ἐξω τῆς πόλεως ἐκβάλλεσθαι· νυνὶ δὲ οὐκέτι. Διὰ τί; Ἐπειδὴ ὡς παιδίους προσεῖχεν ὁ Θεός, τότε λέπρα ἦν τοῦ σώματος, νῦν ἡ λέπρα τῆς ψυχῆς ζητεῖται. Ἐξῆκει τοίνυν ὁ βασιλεὺς ἐν λεπρότητι, καὶ [130] οὐκ ἐξέβαλον αὐτὸν ἐκ τῆς πόλεως, αἰδούμενοι τὸ διάδημα αὐτοῦ καὶ τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἐκάθητο πάλιν παρανομῶν. Τί οὖν ὁ Θεός; Ὀργιζόμενος τοῖς Ἰουδαίοις ἔστησε τὴν προφητείαν ⁱ. [Ταῦτα οὖν ἅπαντα διὰ τὸ ῥῆμα τοῦ προφήτου, ἵνα καταβάλω τὸ χρέος. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. Ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ ὁ βασιλεὺς λεπρωθεὶς. Δέον οὖν καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως αὐτὸν ἐκβαλεῖν κατὰ τὸ ἔθος, ὡς ἀκάθαρτον, ὁ δῆμος ἐνδον αὐτοῦ καθεζομένου ἀνέχεται, καὶ οὐδὲν τῶν ὀφειλόντων, οὐ μικρὸν οὐ μέγα εἰς λόγον παρῤῥησίας ποιεῖ. Ἐπεὶ οὖν ἀφῆκεν αὐτὸν, ἀποστρέφεται αὐτοὺς ὁ Θεός, καὶ τὴν χάριν παύει τῆς προφητείας· καὶ μάλα εἰκότως. Ἀνθ' ὧν γὰρ τὸν αὐτοῦ νόμον ἠθέτησαν, καὶ ἐκβαλεῖν ἀκάθαρτον ὑπεστάλησαν, τὸ προφητικὸν ἴστησι χάρισμα· *Καὶ ἦν ῥῆμα τίμιον τότε, καὶ οὐκ ἦν ῥῆσις προφητεύουσα*· τουτέστιν, οὐ διελέγετο αὐτοῖς διὰ προφητῶν ὁ Θεός· οὐ γὰρ ἐνέπνευ τὸ Πνεῦμα αὐτοῖς δι' οὗ ἐφθέγγοντο, ἐπεὶ τὸν ἀκά-

^h Alii et Savil. Ζαχαρίας· οὕτω δὲ καὶ ἐκεῖνος ἐλεπρώθη καὶ ἐξῆκει. Zachariam hic vocat vocis patrem, scilicet Joannis Baptistæ, de quo dictum est: *Vox clamantis*, etc.

ⁱ Savil. et mss. quatuor pro *ils* quæ *uncinis* inclusa sunt, hæc habent: Ἐγὼ τὸ ἔμὸν ἐποίησα, φησὶν· ὑμεῖς ὁ δῆμος φοβεῖσθε τὸν ἀκάθαρτον ἐκβαλεῖν; ἀλλ' αἰδεῖσθε τὴν βασιλείαν; μᾶλλον δὲ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ παραγράφετε. Ἀφῆκαν οὖν αὐτὸν ἐνδον καθέζεσθαι. Τί οὖν ὁ Θεός; ἀπεστράφη αὐτοῦς· οὐκέτι, φησὶ, λαλῶ τοῖς προφήταις ὑμῶν, οὐκέτι πέμπω Πνεύματος χάριν. Καὶ ἦν ῥῆμα τίμιον τότε, καὶ οὐκ ἦν ῥῆσις προφητεύουσα. Σιγῇ τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις, οὐκ ἦν ῥῆσις προφητεύουσα. Σιγῇ τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις, οὐκ ἐδείκνυτο (αἱ. οὐκ ἐδέχετο) ὁ Θεός. Ἐπειδὴ ἐπὶ ἀκαθάρτου οὐκ ἦν ἡ χάρις, οὐ παρεγένετο, οὐ Θεὸς ἐφαίνετο, οὐκ ὀράσεις ἐδείξεν, οὐ προσῆται· διελέγοντο τὰ ὀφειλόμενα. Ἄλλ' ὡςπερ ἂν εἴπῃς, οὐκέτι δικλέγομαί σοι, οὐ λαλῶ σοι· οὕτως ὁ Θεὸς ὅρα καὶ ὀργίζεται. Οὐ γὰρ ἡμερότητος γέμουσαν ἐκόλασεν, οὐδὲ ἐτιμωρήσατο οὐδὲ ἀνέκαυσε τὴν πόλιν. Ἄλλὰ τί φησὶν; Οὐ θέλετέ με ἐκδικῆσαι; οὐχ ὀμιλῶ ὑμῖν.

^a Unus τῇ ἱερωσίᾳ, et quidem supra legimus ἐπηρεάζει τῷ ἀμαρτωλῷ, sed Morel. Savil. cæterique omnes mss. τὴν ἱερωσύνην habent.

^b Unus κατεπατεῖτο.

^c Tres mss. et Savil. ἀρπάζειν, οὐδὲ δόρυ σείειν, οὐδὲ, et sic legit Erasmus. In Morel. οὐδὲ δόρυ σείειν deest.

^d Unus ἀνατρέπονται. Καὶ ὅρα τί γίνεται.

^e Tres mss. ἵνα τῆς κολάσεως τὸ τῶπιον φέρῃ, ut sup-
plicii tropicium ferret.

^f Unus φωνὴν ἀφίει.

^g Sav. ἀλλ' ἀποφάσεως. Morel. et alii ἀπὸ φύσεως, et sic legit Erasmus.

θαρτον εἶχον· ἐπὶ δὲ τῶν ἀκαθάρτων οὐκ ἐνήργει τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις. Διὰ τοῦτο οὐ παρῆν, οὐκ ἐφαίνετο τοῖς προφήταις, ἀλλὰ σιγᾶ καὶ κρύπτει. Ἴνα δὲ τὸ λεγόμενον σαφὲς γένηται, ἐπὶ ὑποδείγματος ποιήσω αὐτὸ φανερόν. Ὡσπερ ἄνθρωπος πρὸς τινα διακείμενος τῇ στοργῇ, μανικῶς λυπήσαντα αὐτὸν ἐπὶ τι πρᾶγμα, πρὸς αὐτὸν λέγει· Οὐκέτι ἔψομαι σοι, οὐ λαλῶ σοι· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τότε ἐποίησεν. Ἐπεὶ γὰρ αὐτὸν παρώργισαν, τὸν Ὁσίαν μὴ ἐκβαλόντες, Οὐκέτι, φησὶ, λαλῶ τοῖς προφήταις ὑμῶν, οὐκέτι πέμπω Πνεύματος χάριν. Ὅρα κόλασιν ἡμερότητος γέμουσαν. Οὐ γὰρ κεραυνοὺς ἀφῆκεν, οὐδὲ ἐκ θεμελίων κατέσεισε τὴν πόλιν· ἀλλὰ τί; Οὐ θέλετέ με ἐκδικῆσαι; φησὶν· οὐχ ὀμιλῶ ὑμῖν.] Μὴ γὰρ οὐκ ἠδυνάμην αὐτὸν ἐκβαλεῖν; Ἄλλ' ἐβουλήθη τὸ λειπούμενον ὑμῖν καταλείπειν α. Οὐ βούλεσθε; Οὐδὲ ἐγὼ ὀμιλῶ ὑμῖν, οὐδὲ κινῶ τῶν προφητῶν τὴν ψυχὴν. Οὐκ ἐνήργει τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις, σιγῇ ἦν, ἔχθρα Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖνος μετὰ ταῦτα ἀπέθανε, καὶ ἐλύθη τῶν ἀκαθάρτων β ἡ ὑπόθεσις. Ἐπειδὴ οὖν χρόνον πολὺν εἶχεν ὁ προφήτης μὴ προφητεύσας, ἐκεῖνου δὲ μὴ προφητεύοντος, ἐλύθη ἡ ὀργή, καὶ ἡ προφητεία ἐπανῆλθε. Λοιπὸν ἀναγκαίως ὁ προφήτης ἐπισημαίνεται τὸν καιρὸν, καὶ λέγει· Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐνιαυτῷ γ, οὗ ἀπέθανεν Ὁσίαν ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου. Ὅτε ἀπέθανε, τότε εἶδον τὸν Κύριον. Πρὶν γὰρ τὸν Θεὸν οὐκ ἔωρων ὀργιζόμενον ἡμῖν. [151] Ἦλθε γὰρ ὁ θάνατος τοῦ ἀκαθάρτου, καὶ ἔλυσε τὴν ὀργήν. Διὰ τοῦτο, πανταχοῦ τῶν βασιλέων τὴν ζωὴν λέγων, ἐνταῦθα τελευτὴν εἶπε τοῦ Ὁσίου· Ἐγένετο, φησὶ, τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁσίαν ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου. Ἄλλὰ πάλιν τοῦ Θεοῦ τὴν φιλάνθρωπίαν ἐνταῦθα ἰδεῖν ἔστιν. Ἀπέθανεν ὁ ἀκάθαρτος, καὶ κατηλλάγη Θεὸς τοῖς ἀνθρώποις. Διὰ τί, μὴ ὄντων κατορθωμάτων, ἐγένετο, ἀλλὰ τῷ ἀποθανεῖν αὐτόν; Ὅτι φιλάνθρωπός ἐστι, καὶ οὐκ ἀκριβολογεῖται ἐν τοῖς τοιούτοις· ἐν ἐξήτει μόνον ὁ φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς Θεὸς, ἵνα ὁ ἀκάθαρτος ἐξέλθῃ. Ταῦτα τοίνυν εἰδότες, ἀπόνοιαν διώξωμεν, ταπεινοφροσύνην ἀσπασώμεθα, τὴν εἰλωθῆσαν δόξαν ἀναπέμφωμεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἰς τὸ ρητὸν τοῦ προφήτου Ἠσαΐου τὸ λέγον·
 « Ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁσίαν ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον· » καὶ ἡ ἀπόδειξις, ὅτι δικαίως ἐλεπρώθη Ὁσίαν ἀναξίως θυμιάσας, ὅπερ οὐκ ἔξεστι βασιλεῦσιν, ἀλλ' ἱερεῦσι.

ΟΜΙΛΙΑ Ε'.

α'. Φέρε τήμερον τοῖς κατὰ τὸν Ὁσίαν διηγήμασιν ἀποδιώμεν τὸ τέλος, καὶ τὴν ὀροφὴν λοιπὸν ἐπιθώμεν τῷ λόγῳ, μήποτε καὶ ἡμεῖς καταγελασθῶμεν, καθάπερ ἐκεῖνος, ὁ τὸν πύργον ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἐπιχειρήσας μὲν οἰκοδομῆσαι, μὴ δυνηθεὶς δέ· μήποτε τις τῶν παριόντων καὶ περὶ ἡμῶν εἶπη, Οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἤρξατο μὲν οἰκοδομῆσαι, οὐκ ἴσχυσε δὲ ἐκτελέσαι. Ὡστε δὲ σαφέστερα ὑμῖν γενέσθαι τὰ

α Omnes mss. et Savil. in marg. ἐβουλήθη τὸ λειπούμενον ὑμῖν καταλείπειν. In Morel. τὸ λειπούμενον deerat.

β Omnes mss. τῶν καταρῶν. Sed Morel. et Savil. τῶν ἀκαθάρτων habent, atque ita legit Erasmus.

γ Αἱ τοῦ ἐνιαυτοῦ. Infra quoque legitur τοῦ ἐνιαυτοῦ.

λεγόμενα, μικρὰ τῶν πρότερον εἰρημένων ἀναλαβεῖν ἀναγκαῖον, ἵνα μὴ χωρὶς κεφαλῆς ἡμῖν ὁ λόγος εἰς τὸ θέατρον εἰσέλθῃ τὸ πνευματικόν, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν ὄψιν ἀπολαβὴν γνώριμος γένηται τοῖς θεαταῖς. Ἔσται γὰρ δ τὰ αὐτὰ τοῖς μὲν ἀκηκοῦσιν ὑπόμνησις, τοῖς δὲ μὴ ἀκηκοῦσι διδασκαλία. Πρώτην μὲν οὖν εἰρήκαμεν, πῶς ἦν εὐσεβὴς ὁ Ὁσίαν, πῶς δὲ γέγονε φαῦλος, καὶ πόθεν, καὶ μέχρι ποῦ τῆς ἀπονοίας ὠλισθήσῃ· σήμερον δὲ ἀναγκαῖον εἰπεῖν, πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἱερόν, πῶς ἐπεχείρησε θυμιάσαι, πῶς ἐκώλυσε ὁ ἱερεὺς, πῶς οὐκ εἶξεν ἐκεῖνος, πῶς ἐπισπάσατο τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν, πῶς ἐν τῇ λέπρα τὸν βίον κατέλυσε, καὶ τίνας ἔνεκεν ὁ προφήτης τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ παρεῖς, τῆς τελευτῆς ἐμνημόνευσε, οὕτως λέγων· Τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁσίαν ὁ βασιλεὺς. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ, δι' ὃ πᾶσαν ἐξ ἀρχῆς τὴν ἱστορίαν ἐκινήσαμεν· ἀλλὰ προσέχετε ἀκριβῶς.

[152] Καὶ ἐγένετο, φησὶν, ἡνίκα ἴσχυσε ὁ Ὁσίαν ὁ βασιλεὺς, ὑψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ ἕως τοῦ διαφθεῖραι, καὶ ἠδίκησεν ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτοῦ. Τίς ὁ τρόπος τῆς ἀδικίας; Εἰσῆλθε, φησὶν, εἰς τὸν ναὸν Κυρίου, θυμιάσαι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος ε. Ὡς τῆς τόλμης, ὡς τῆς ἀναισχυντίας. Αὐτῶν τῶν ἱερῶν ἀδύτων κατετόλμησεν, εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσεπήδησεν, ὃ πᾶσιν ἄβατον ἦν χωρίον, πλὴν τοῦ ἀρχιερέως, τοῦτο βεβηλώσαι ἐπεχείρησε. Τοιοῦτός ἐστιν εἰς ἀπόνοιαν ἐπαρθεῖσα ψυχὴ. Καθάπαξ γὰρ τῆς οἰκείας ἀπογνοῦσα σωτηρίας, οὐδαμοῦ τῆς μανίας ἴσταται, ἀλλὰ τὰς ἡνίας τῆς σωτηρίας αὐτῆς ἐνδιδούσα ι ταῖς ἀλόγοις ἐπιθυμίαις πανταχοῦ φέρεται, καὶ καθάπερ ἵππος δυσήνιος, τὸν χαλινὸν ἀπὸ τοῦ στόματος ἐκβαλὼν, καὶ τὸν ἀναβάτην ρίψας ἀπὸ τοῦ νότου, παντὸς ἀνέμου σφοδρότερον φέρεται, καὶ τοῖς ἀπαντῶσιν ἐστὶν ἀφόρητος, ὑποφευγόντων ἀπάντων, κατασχεῖν δὲ τολμῶντος οὐδενός· οὕτω καὶ ψυχὴ, τὸν χαλινούοντα αὐτὴν τοῦ Θεοῦ φόβον ἐκβαλοῦσα, καὶ τὸν ἡνιοχοῦντα ρίψασα λογισμὸν ἅπαντα, τὰ τῆς κακίας ἐπιτρέχει χωρία, ἕως ἂν εἰς τὰ τῆς ἀπωλείας βάραθρα φέρουσα κατακρημνίσῃ τὴν ἑαυτῆς σωτηρίαν. Διὸ χρὴ συνεχῶς αὐτὴν ἀνακρούεσθαι, καὶ, καθάπερ τινὲ χαλινῷ, τῷ τῆς εὐσεβείας λογισμῷ τὴν ἄλογον αὐτῆς ἀναχαιτίζειν ὀρμὴν· ὅπερ ὁ Ὁσίαν οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' εἰς αὐτὴν τὴν ἀνωτάτω πάντων ἀρχὴν παρηνόμησεν. Ἰερωσύνη γὰρ καὶ αὐτῆς τῆς βασιλείας σεμνοτέρα, καὶ μείζων ἐστὶν ἀρχή. Μὴ γάρ μοι τὴν ἀλουργίδα εἶπης, μηδὲ τὸ διάδημα, μηδὲ τὰ ἱμάτια τὰ χρυσαῖα. Σκια πάντα ἐκεῖνα, καὶ τῶν ἐριγῶν ἀνθῶν εὐτελέστερα. Πᾶσα γὰρ δόξα ἀνθρώπου, φησὶν, ὡς ἄνθος χόρτου, κἂν αὐτὴν λέγῃς τὴν βασιλικήν. Μὴ δὲ ταῦτά μοι λέγε, ἀλλ' εἰ βούλει ἱερέως πρὸς βασιλέα τὸ διάφορον ἰδεῖν, τῆς ἐκάστῳ διδομένης ἐξουσίας τὸ μέτρον ἐξέτασον β, καὶ πολλῷ τοῦ βασιλέως ὑψηλότερα ὄψει τὸν ἱερέα καθήμενον. Εἰ γὰρ καὶ σεμνὸς ἡμῖν ὁ θρόνος φαίνεται ὁ βασιλικὸς ἀπὸ τῶν προσπεπηγῶτων αὐτῷ λίθων, καὶ τοῦ περισφίγγοντος αὐτὸν χρυσοῦ· ἀλλ' ὅμως τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἔλαχεν οἰκονομεῖν, καὶ πλεῖον ἔχει τῆς ἐξουσίας ταύτης οὐδέν· ὁ δὲ τῆς ἱερωσύνης θρόνος ἐν τοῖς

α Aliquot mss. τῶν εἰρημένων ἀναλάβωμεν. Ἔσται γὰρ, interpositis omissis.

β 2 Paralipomenon 26, 16, locus sic habet: Καὶ ὡς κατἴσχυσε, ὑψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ τοῦ καταφθεῖραι, καὶ ἠδίκησεν ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτοῦ, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν Κυρίου θυμιάσαι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ὧν θυμιαμάτων.

γ Quinque mss. ἐνδούσα.

δ Quinque mss. ἐξέταζε, et mox ὑψηλότερον, quæ postrema etiam lectio non spernenda.

interrupit prophetiæ; ac merito sane. Nam quoniam legem ipsius violarant, et ejicere immundum timebant, propheticum sistit donum: *Et verbum erat pretiosum tunc, non erat sermo vaticinans (1. Reg. 3. 4)*: hoc est, non alloquebatur illos per prophetas Deus, nec inspirabat in eos Spiritus per quem loquebantur, quia immundum penes se habebant: neque enim solet immundos afflare Spiritus gratia. Propterea non aderat, non apparebat prophetis, sed silet et occultat. Ut autem quod dico manifestum reddatur, illud exemplo declarabo. Perinde quasi quispiam erga alterum bene affectus, ab eo furiose fuerit offensus in re aliqua, et dicat illi: Non amplius me videbis: non loquar tecum: sic tum egit Deus. Quandoquidem enim non ejicientes Oziam illum irritarant, Non amplius, inquit, prophetis vestris loquor, non amplius Spiritus gratiam mitto. Vide supplicium benignitate refertum. Non enim fulmina immisit, neque funditus urbem concussit; sed quid? Non vultis me ulcisci? inquit; non colloquor vobiscum. Annon enim poteram illum ejicere? Verum quod restabat, vobis relictum esse volui. Non vultis? Neque ego colloquor vobiscum, neque excito prophetarum animum. Non agebat in eis Spiritus gratia, silentium erat, similtas inter Deum et homines. Cum igitur ille post esset mortuus, sublata est et impurorum occasio. Ergo ubi propheta multo tempore desiisset prædicere, illoque silentio soluta fuisset ira Dei, rediit prophetia. Hinc propheta necessario designat mortis tempus, dicens: *Et factum est anno, quo mortuus est Ozias rex, vidi Dominum sedentem in solio excelso et elevato.* Cum ille mortuus esset, tum vidi Dominum. Nam antea Deum non videbam nobis iratum. Venit mors impuri, et solvit iram. Hanc ob causam, cum ubique regum vitam commemoret, hic mortem dixit Ozias: *Factum est in anno, quo mortuus est Ozias rex, vidi Dominum sedentem in solio excelso et elevato.* Ac rursus hic contemplare Dei bonitatem. Mortuus est impurus, et Deus reconciliatus est hominibus. Quamobrem hoc factum est, cum nihil esset recte factorum, sed tantum ille mortuus esset? Quoniam humanus est Dominus, nec in talibus agit severius: unum tantum quærebat beneficium Deus, ut exiret impurus. Hæc itaque cum sciamus, arrogantiam abjiciamus, humilitatem amplectamur, solitam gloriam offeramus Patri et Filio et Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

In dictum illud Isaie prophetæ: *Factum est in anno, quo mortuus est Ozias rex, vidi Dominum (Isai. 6. 4)*: et demonstratio quod Ozias jure fuerit affectus lepra, quod præter dignitatem incensum obtulisset, id quod non licet regibus, sed sacerdotibus.

HOMILIA V.

1. Age expositioni de Ozia cœptæ hodie finem imponamus, fastigium sermoni jam addamus, ne quando nos quoque derideamus, quemadmodum evangelicus ille, qui aggressus ædificare turrim, perficere

non potuit: ne quis aliquando prætereuntem de nobis quoque dicat: *Hic homo cœpit ædificare, nec potuit perficere (Luc. 14. 30)*. Verum quo vobis dilucidiora fiant quæ dicentur, ex iis quæ dicta sunt nuper, operæ pretium erit pauca repetere, ne capite truncatus sermo noster prodeat in spirituale theatrum, sed recuperata facie sua facile a spectatoribus possit agnosci. Id enim pariter et iis qui audierunt, erit memoriæ renovatio, et iis qui non audierunt, doctrina. Nuper igitur diximus quam fuerit pius Ozias, et quomodo evaserit improbus, et unde orsus, quo superbiam prolapsus sit: hodie vero dicendum erit, quomodo templum ingressus sit, quomodo tentarit adolere incensum, quomodo prohibuerit illum sacerdos, quomodo ille non cesserit, quomodo in se provocaverit iram Dei, quomodo lepræ obnoxius vitam finierit, et quam ob causam propheta prætermisissis vitæ illius diebus, mortis fecerit mentionem ita loquens: *Anno, quo mortuus est Ozias rex (Isai. 6. 4)*. Hæc enim causa fuit cur totam ab exordio historiam tractarem; sed auscultate diligenter.

Regis sacerdotium invadentis audacia. Sacerdotis quanta potestas. — *Et factum est, inquit, cum invalisset Ozias rex, elatum est cor ejus, usque ad corruptionem, et injuriam fecit in Domino Deo suo (2. Paral. 26. 16)*. Quis injuriæ modus? *Ingressus est, inquit, in templum Domini, ut adoleret incensum super altare thymiamatis.* O audaciam! o impudentiam! Adversus ipsa sacra adyta ausus, in sancta sanctorum irruit, qui locus omnibus erat inaccessus, præterquam summo sacerdoti, hunc profanare conatus est. Talis est anima in arrogantiam sublata. Semel enim desperata salute nequaquam desinit furere, verum habenas salutis suæ laxans irrationabilibus cupiditatibus quovis rapitur, nec aliter quam equus ferociens, ubi frenum ore, sessorem tergo excussit, fertur quovis vento velocius, omnibus obviis intolerabilis, diffugientibus cunctis, neque quoquam audente cohibere: sic et anima ubi Dei timorem ipsam refrenantem excussit, et rationem habenas moderantem eiecit, ad quævis malitiæ loca decurrit, donec in exitii barathrum delata, precipitarit suam ipsius salutem. Quapropter oportet assidue illam refrenare, ac pietatis ratione ceu freno quodam irrationabilem illius impetum inlibere: quod non fecit Ozias, sed adversus ipsum omnium supremum principatum legem transgressus est. Siquidem sacerdotium principatus est, ipso etiam regno venerabilius ac majus. Ne mihi narres purpuram, neque diadema, neque vestes aureas. Umbrae sunt isthæc omnia, vernisque flosculis leviora. *Omnia enim, inquit, hominis gloria sicut flos sæni (Isai. 40. 6)*, etiam si ipsam gloriam regalem dixeris. Ne, inquam, mihi narres ista; sed si vis videre discrimen quantum sit regem inter et sacerdotem, expende modum potestatis utrique traditæ, videbis sacerdotem multo sublimius rege sedentem. Quamquam enim nobis venerandum videtur solium regum ob gemmas ei affixas, et aurum quo cinctum est: tamen rerum terrenarum administrationem sortitus rex est, nec

ultra potestatem hanc quidquam habet auctoritatis : verum sacerdotii solium in cælis collocatum est, et cælestia administrandi habet auctoritatem. Quis hæc dicit? Ipse cælorum Rex. *Quæcumque enim ligaveritis super terram, erunt ligata et in cælis : et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælis* (Matth. 16. 19). Quid cum hoc honore conferri possit? A terra judicandi principalem auctoritatem sumit cælum. Nam iudex sedet in terra, Dominus sequitur servum, et quidquid hic in inferioribus judicavit, hoc ille in supernis comprobavit. Itaque medius stat sacerdos inter Deum et naturam humanam, illinc venientia beneficia ad nos deferens, et nostras petitiones illuc perferens, Dominum iratum reconcilians communi naturæ, nos qui offendimus eripiens ex illius manibus. Idecirco Deus ipsum regale caput sacerdotis manibus subiecit, nos docens, hunc principem esse illo majorem : siquidem id quod minus est, benedictionem accipit ab eo quod præstantius est. Verum de sacerdotio quantaque sit illius dignitas, alio tempore declarabimus : interim consideremus quanta sit regis vel tyranni potius iniquitas. Ingressus est in templum Domini, ingressus est et Azarias sacerdos post eum. An temere dicebam sacerdotem rege majorem esse? Neque enim ut regem ejecturus, sed ut profugum et ingratum famulum expulsurus, cum vehementia ingressus est, non aliter quam generosus canis incurrit ad impuram bestiam, ut illam exeat ab ædibus herilibus.

2. *Fiducia sacerdotis qui Oziam repressit, laudatur ; timida impietas ; sacerdos quomodo debeat corripere principem.* — Vidisti sacerdotis animum multa fiducia plenum, excelsique spiritus? Non aspiciebat principatus fastum, non expendebat quanta res esset animum cupiditate temulentum cohibere ; non audiebat illud Salomonis : *Minæ regis sicut ira leonis* (Prov. 19. 12) ; sed sublatis oculis ad verum Regem cælorum, atque illud tribunal, easque pœnas considerans, et his cogitationibus sese muniens, impetum fecit in tyrannum. Noverat enim, noverat, inquam, certe minas regis similes esse iræ leonis dumtaxat iis qui terram spectarent : verum homini qui cælum habebat præ oculis, quique sic induxerat animum, ut vitam citius in ipsis adytis deponeret, quam sacras leges sineret violari, quovis cane vilior erat ille. Nihil enim eo imbecillius, qui divinas conculcat leges, ut contra nihil potentius eo qui leges divinas defendit. Nam *Qui peccatum committit, servus est peccati* (Joan. 8. 34.), etiamsi decem millia coronarum habeat in capite : contra si quis justitiam operatur, ipso rege regalior est, etiamsi fuerit omnium infimus. Hæc ille præclarus apud sese philosophatus, adortus est regem. Ingrediamur et nos, si videtur, cum illo, ut videamus quid loquatur regi. Licet enim : neque mediocrem adferet utilitatem, spectare regem a sacerdote redargui. Quid igitur dicit sacerdos? *Non licet tibi, Ozia, adolere incensum Domino* (2. Paral. 26). Non appellavit eum regem, neque imperii titulum dedit, quia ipse præveniens sese dignitate dejecerat. Vidisti fiduciam sacerdotis? Promde disce et mansuetudinem. Non

enim fiducia nobis tantum opus est in reprehendendo, verum multo magis opus est mansuetudine quam fiducia. Quia enim neminem mortalium sic aversantur oderuntque ii qui peccant, ut eum qui reprehensus est, cupiuntque occasionem arripere, ut elabantur, et effugiant reprehensionem ; necesse est ut eos mansuetudine humanitateque retineamus. Objurgator enim non solum cum vocem pronit, verum etiam cum videtur, gravis est peccantibus : *Gravis enim, inquit, nobis est etiam aspectu* (Sap. 2. 15) : ideo plurimam mansuetudinem præstare oportet. Ideo nobis sermo propheticus ob oculos posuit et eum qui peccavit, et eum qui ipsura corrigere parabat. Etenim sapientes medici cum membra putrefacta secturi sunt, aut lapides in meatibus affixos extracturi, aut aliud naturæ vitium correcturi, non id faciunt, eo qui laborat in angulum abducto, sed eo in mediis foris deposito, postquam ceu theatrum prætereuntium sibi paraverunt, ita demum admovent sectionem. Hoc autem faciunt non quod velint humanas traducere calamitates, sed ut unicuique propriæ sanitatis commendent curam. Itidem et Scriptura facit : ubi quem arripuit peccantium, alta voce illum curandum proponit, non in mediis foris, sed in media terra : et posteaquam totius orbis circumsteterit theatrum, tum curationem adhibet, erudiens nos, ut circa propriam salutem cautiore simus. Videamus igitur quo pacto sacerdos tunc illum corrigere sit aggressus. Non dixit, O impie, o sceleratissime : omnia subvertisti confudistique, ad extremam impietatem prorupisti : neque sermonem accusationis in longum produxit ; sed quemadmodum ii qui secant, hoc breviter facere student, celeritate sectionis cruciatus sensum fallentes : itidem et hic asperitatem objurgationis paucis verbis constringens, regis iracundiam cohibuit. Quod enim est in iis qui laborant sectio¹, hoc est in iis qui peccant redargutio. Denique præter alia etiam ipsa brevitate sermonis moderationem nobis exhibet. Quod si cupis verborum quoque sectionem videre et ubi ferrum occularit, audi. *Non licet, inquit, tibi adolere incensum Domino, sed solis sacerdotibus, filiis Aaron, consecratis.* Hic inflixit vulnus. Quomodo? Ego dicam. Cur enim non simpliciter dixit, *Sacerdotibus*, sed addidit, *Aaron*? Is primus fuit pontifex, simileque facinus illius temporibus quidam ausi sunt, Dathan enim et Core et Abiron, conjurati adversus illum cum aliis aliquot, voluerunt et ipsi sacerdotium obire (Num. 16. et Ps. 105. 17. 18) ; sed alios quidem terra dehiscens absorbit, alios vero de cælo emissus ignis exussit. Illius ergo historiæ volens illum commonefacere, mentionem fecit Aaronis, qui tunc fuit injuria affectus, ut ad calamitatem eorum qui fecerant injuriam, hujus cogitationem transmitteret. Cæterum nihil hæc profuere, non propter sacerdotem, sed ob regis ferociam. Cum enim debuisset laudare sacerdotem, proque con-

¹ Manuscriptorum alii habent : *Quod enim est in vulneribus sectio* ; alii : *Quod enim est in corporibus sectio*. Melius tamen legitur, *Quod enim est in iis qui laborant sectio*, ut legit Erasmus, quæ lectio probe quadrat ad sequentia, *hoc est in iis qui peccant redargutio*.

οὐρανοῖς ἴδρται, καὶ τὰ ἐκεῖ διέπειν ἐπιτέτραπται. Τίς ταῦτά φησιν; Αὐτὸς ὁ τῶν οὐρανῶν βασιλεὺς· Ὅσα γὰρ ἂν δῆσητε, φησὶν, ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Τί ταύτης ἴσον γένοιτ' ἂν τῆς τιμῆς; Ἀπὸ τῆς γῆς τὴν ἀρχὴν τῆς κρίσεως^α λαμβάνει ὁ οὐρανός. Ἐπειδὴ ὁ κριτὴς ἐν τῇ γῇ κἀθηται, ὁ Δεσπότης ἔπεται τῷ δούλῳ· καὶ ἄπερ ἂν οὗτος κάτω κρίνη, ταῦτα ἐκεῖνος ἄνω κυροῖ. Καὶ μέσος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως ἔστηκεν ὁ ἱερεὺς, τὰς ἐκεῖθεν τιμὰς κατάγων πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὰς παρ' ἡμῶν ἰκετηρίας ἀνάγων ἐκεῖ, ὀργιζόμενον αὐτὸν τῇ κοινῇ καταλλάττων φύσει, προσκεκρουκότας ἡμᾶς ἐξαρχαζώντων ἐκείνου χειρῶν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὴν τὴν βασιλικὴν κεφαλὴν ὑπὸ τὰς τοῦ ἱερέως χεῖρας φέρων τίθησιν [133] ὁ Θεὸς, παιδεύων ἡμᾶς, ὅτι οὗτος ἐκείνου μείζων ὁ ἄρχων· τὸ γὰρ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. Ἀλλὰ περὶ μὲν^β ἱερωσύνης, καὶ ὅσον τῆς ἀξίας τὸ μέγεθος, ἐν ἑτέρῳ καιρῷ δηλώσομεν· τῆς δὲ ἴδωμεν τῆς ἀδικίας τὸ μέγεθος τοῦ βασιλέως, μᾶλλον δὲ τοῦ τυράννου. Εἰσηλθεν εἰς τὸν ναὸν Κυρίου, εἰσηλθε καὶ Ἀζαρίας ὁ ἱερεὺς ὀπίσω αὐτοῦ. Ἄρα μὴ μάτην ἔλεγον, ὅτι μείζων τοῦ βασιλέως ὁ ἱερεὺς; Οὐ γὰρ ὡς βασιλέα μέλλον ἐξελαύνειν, ἀλλ' ὡς δραπετὴν καὶ οἰκέτην ἀγνώμονα, οὕτως ἐπεισηλθε μετὰ σφοδρότητος, ὥσπερ τις σκύλαξ γενναῖος^γ ἐπιδραμῶν τῷ ἀκαθάρτῳ θηρίῳ, ὥστε αὐτὸ τῆς δεσποτικῆς ἐξαγαγεῖν οἰκίας.

β'. Εἶδες ψυχὴν ἱερέως παρρησίας γέμουσαν πολλῆς, καὶ φρονήματος ὑψηλοῦ; Οὐκ εἶδεν εἰς τὸν τῆς ἀρχῆς ὄγκον, οὐκ ἐνενόησεν, ὅσον ἐστὶ ψυχὴν ἐπιθυμία μεθύουσαν κατασχεῖν, οὐκ ἤκουσε τοῦ Σολομῶντος λέγοντος· Ἀπειλή βασιλέως ὁμοία θυμῷ λέοντος· ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀληθῆ βασιλέα τῶν οὐρανῶν ἰδὼν, καὶ τὸ βῆμα ἐννοήσας ἐκεῖνο καὶ τὰς εὐθύναις, καὶ τούτοις ἑαυτὸν τοῖς λογισμοῖς ὀχυρώσας, οὕτως ἐπεπήδησε τῷ τυράννῳ. Ἥδει γὰρ, ἤδει σαφῶς, ὅτι ἀπειλή βασιλέως ὁμοία θυμῷ λέοντος τοῖς πρὸς τὴν γῆν βλέπουσιν· ἀνθρώπῳ δὲ τὸν οὐρανὸν φανταζομένῳ, καὶ παρεσκευασμένῳ τὴν ψυχὴν ἐνδον ἐν τοῖς ἀδύτοις ἀφείναι, ἢ τοὺς ἱεροὺς νόμους ὑβριζομένους περιιδεῖν^δ, κυνὸς παντὸς εὐτελέστερος ἦν ἐκεῖνος. Οὐδὲν γὰρ ἀσθενέστερον τοῦ τοὺς θεῖους παραβαίνοντος νόμους· ὥσπερ οὖν οὐδὲν ἰσχυρότερον τοῦ τοὺς θεῖους ἐκδικούντος νόμους. Ὁ μὲν γὰρ τὴν ἀμαρτίαν ποιῶν, δούλος ἐστὶ τῆς ἀμαρτίας, κἂν μυρίους ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχη στεφάνους· ὁ δὲ τὴν δικαιοσύνην ἐργαζόμενος, καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως βασιλικώτερός ἐστι, κἂν πάντων ἔσχατος ἦ. Ταῦτα πρὸς ἑαυτὸν φιλοσοφῆσας ὁ γενναῖος ἐκεῖνος, ἐπεισηλθε τῷ βασιλεῖ. Συνεισέλθωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς, εἰ δοκεῖ, ἵνα ἴδωμεν τί πρὸς τὸν βασιλέα διαλέγεται. Ἐξεστὶ γὰρ· οὐ μικρὸν δὲ εἰς ὠφελείας λόγον, ἐλεγχόμενον ἰδεῖν ὑπὸ ἱερέως βασιλέα. Τί οὖν φησιν ὁ ἱερεὺς; Οὐκ ἐξεστὶ σοι, Ὅζια, θυμιᾶσαι τῷ Κυρίῳ. Οὐκ ὠνόμασεν αὐτὸν βασιλέα, οὐδὲ ἀπὸ τοῦ τῆς ἀρχῆς ἐκάλεσεν ὀνόματος, ἐπειδὴ ἑαυτὸν προλαβὼν ἐξέβαλε τῆς τιμῆς. Εἶδες παρρησίαν ἱερέως; Οὐκοῦν κατάμαθε καὶ πραότητα. Οὐ γὰρ παρρησίας ἡμῖν δεῖ μόνον, ὅταν ἐλέγχειν μέλλωμεν, ἀλλὰ καὶ πραότητος μᾶλλον, ἢ

παρρησίας. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδένα τῶν ἀνθρώπων οὕτως ἀποστρέφονται καὶ μισοῦσιν οἱ ἀμαρτάνοντες, ὡς τὸν ἐλέγχειν μέλλοντα· καὶ προφάσεως ἐπιλαθέσθαι ἐπιθυμοῦσιν, ὥστε ἀποπηδῆσαι, καὶ τὴν ἐπιτιμίαν διαφυγεῖν· δεῖ οὖν κατέχειν αὐτοὺς τῇ πραότητι καὶ τῇ ἐπεικειᾷ. Οὐ γὰρ φωνὴν μόνην ἀφείς ὁ τοιοῦτος, [134] ἀλλὰ καὶ βλέπόμενος, βαρὺς ἔσται· τοῖς ἀμαρτάνουσι· Βαρὺς γὰρ ἡμῖν, φησὶν, ἐστὶ καὶ βλέπόμενος· διὰ ταῦτα πολλὴν χρῆ τὴν πραότητα ἐπιδείκνυσθαι. Διὰ ταῦτα ἡμῖν καὶ ὁ λόγος ὑπ' ὄψιν ἤγαγε καὶ τὸν ἡμαρτηκότα, καὶ τὸν διορθοῦν αὐτὸν μέλλοντα. Καὶ γὰρ οἱ σοφοὶ τῶν λατρῶν, ὅταν μέλλωσι σεσηπὸτα τέμνειν μέλη, ἢ λίθους τοῖς πόροις ἐναπεσφηνωμένους^ε ἐξέλκειν, ἢ ἄλλο τι τῆς φύσεως ἀμάρτημα διορθοῦν, οὐκ εἰς γωνίαν λαβόντες τὸν κάμνοντα, τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλ' ἐν μέσαις αὐτὸν θέντες ταῖς ἀγοραῖς, καὶ θέατρον ἐκ τῶν παριόντων περιστήσαντες^ς, οὕτως ἐπάγουσι τὴν τομῆν. Ποιοῦσι δὲ τοῦτο, οὐχὶ ταῖς ἀνθρωπίναις ἐμπομπεύειν βουλόμενοι συμφοραῖς, ἀλλ' ὥστε πολλὴν τῆς οἰκείας ὑγείας ἕκαστον ποιῆσαι τὴν πρόνοιαν. Οὕτω καὶ ἡ Γραφή ποιῆι· ἐπειδὴν τινα λάβη τῶν ἀμαρτανόντων, ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ κηρύγματος αὐτὸν προτίθησιν, οὐκ ἐν μέσαις ἀγοραῖς, ἀλλ' ἐν μέσῃ τῇ γῇ· καὶ τὸ τῆς οἰκουμένης περιστήσασα θέατρον, οὕτω τὴν λατρείαν ἐπιδείκνυται, παιδεύουσα ἡμᾶς ἀσφαλεστέρους περὶ τὴν οἰκείαν εἶναι σωτηρίαν. Ἰδωμεν οὖν πῶς ἐπεχειρεῖ τοῦτον ὁ ἱερεὺς διορθώσασθαι τότε. Οὐκ εἶπεν, ὦ μιαρὲ καὶ παμμίαρε, πάντα ἀνέτρεψας καὶ συνέχεας, εἰς ἔσχατον ἀσεβείας ἐξεπήδησας, οὐδὲ μακροὺς ἐξέτεινε κατηγορίας λόγους· ἀλλ' ὥσπερ οἱ τέμνοντες, τοῦτο ποιῆν συντόμως σπουδάζουσι, τῷ τάχει τῆς τομῆς κλέπτοντες τῆς ὀδύνης τὴν αἰσθησιν· οὕτω καὶ οὗτος τῇ βραχυλογίᾳ τῆς θρασύτητος τοῦ βασιλέως τὴν φλεγμονὴν ἔστησεν. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν καμνόντων^η τὸμῆ, τοῦτο ἐπὶ τῶν ἀμαρτανόντων ἐλεγχος. Καὶ τὴν μὲν ἐπιείκειαν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ διὰ τῆς βραχυλογίας ἡμῖν ἐπιδείκνυται. Εἰ δὲ βούλει καὶ τὸν τόμον τῶν ῥημάτων ἰδεῖν, καὶ ποῦ τὸ σιδήριον ἐκρυψεν, ἀκουσον. Οὐκ ἐξεστὶ σοι, φησὶ, θυμιᾶσαι Κυρίῳ, ἀλλ' ἢ τοῖς ἱερεῦσι, τοῖς υἱοῖς Ἀαρὼν, τοῖς ἡγμισμένοις. Ἐνταῦθα ἔδωκε τὴν πληγὴν. Καὶ πῶς; ἐγὼ λέγω^ι. Διὰ τί γὰρ οὐκ εἶπε, Τοῖς ἱερεῦσιν, ἀπλῶς, ἀλλὰ προσέθηκε τὸν Ἀαρὼν; Ἀρχιερεὺς ἐγένετο πρῶτος, καὶ ἐτολμήθη κατὰ τοὺς ἐκείνου χρόνους τοιοῦτον τόλμημα. Δαθὰν γὰρ καὶ Κορὲ καὶ Ἀβειρών συστάντες κατ' αὐτοῦ μετὰ καὶ ἐτέρων τινῶν ἐβούλοντο αὐτοῖς ἱερατεῦειν· ἀλλὰ τοὺς μὲν ἡ γῆ διαστάσα κατέπεσε, τοὺς δὲ πῦρ ἄνωθεν κατενεχθὲν κατέφλεξε. Ταύτης οὖν αὐτὸν τῆς ἱστορίας ὑπομνήσαι βουλόμενος, ἀνέμνησεν αὐτὸν τοῦ Ἀαρὼν τοῦ τότε ἀδικηθέντος, ὥστε πρὸς τὴν τῶν ἡδικοκῶτων συμφορὰν παραπέμψαι τὴν τούτου διάνοιαν. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲν ἐγένετο πλέον· ἀλλ' οὐ παρὰ τὸν ἱερέα, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ βασιλέως θρασύτητα. Δέον γὰρ ἐπαινέσαι τὸν ἱερέα, καὶ χάριν ὁμολογῆσαι τῆς συμβουλῆς· Ὁ δὲ ἐθυμώθη, φησὶ, καὶ τὸ ἔλκος εἰργάσατο χαλεπώτερον. Οὐ γὰρ οὕτως ἀμαρτία κακὸν, ὡς ἡ μετὰ τὴν ἀμαρτίαν ἀναισχυντία Ἀλλ'

^ε Quatuor mss. βαρὺς ἐστ., et infra ὑπ' ὄψεσιν. Sed unus, Savillio teste, habet ἐπ' ὄψεσιν.

^ι Ἐναπεσφηνωμένους, vox rara et composita: σφηνόω, infigo, inculo, hinc ἀποσφηνόωμαι, et ἐναποσφηνόωμαι.

^η Alius ἐπιστήσαντες

^θ Manuscriptorum alii ἐπὶ τῶν τραυμάτων, alii ἐπὶ τῶν σωματίων. Melius tamen est ἐπὶ τῶν καμνόντων, ut legit Erasmus, quæ lectio probe quadrat ad mox sequentem ἐπὶ τῶν ἀμαρτανόντων. Infra unus ποῦ τὸ σιδήριον ἐνέκρυψεν.

^ι Maxima pars mss. ἐγὼ φράσω.

^α Alii male τὴν ἀρχὴν τῆς κρίσεως.

^β Savil. et Morel. μὲν non habent, quam tamen particulam hic desiderari δὲ subsequens indicat.

^γ Alii γενναῖος.

^δ Unus ὑβριζομένους ἰδεῖν. Infra idem τοῦ τοὺς θεῖους πατοῦ τος νόμους, atque ita legit Erasmus

οὐχ ὁ Δαυὶδ οὕτως· ἀλλὰ πῶς; Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ναθάν γενομένην κατηγορίαν τὴν ἐπὶ τῇ Βηρσαβεε, *Ἠμάρτηκα* [135] τῷ Κυρίῳ, φησίν.

γ'. Εἶδες συτετριμμένην καρδίαν; εἶδες τεταπεινωμένην ψυχὴν; εἶδες πῶς καὶ τὰ πτώματα τῶν ἁγίων λαμπρά; Καθάπερ γὰρ τὰ λαμπρά τῶν σωμάτων καὶ ἐπὶ τῆς ἀβρωστίας πολλὰ τῆς εὐμορφίας ἡμῖν ἐνδεικνυται τὰ ἴχνη· οὕτω καὶ τῶν ἁγίων αἱ ψυχαὶ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς παραπτώμασι· τῆς οἰκείας ἀρετῆς τὰ σύμβολα φέρουσι. Καίτοι γε ἐκεῖνος μὲν ἐν μέσοις τοῖς βασιλείοις κατηγορεῖτο παρὰ τοῦ προφήτου, παρόντων πολλῶν· οὗτος δὲ ἔνδον ἐν τοῖς ἀδύτοις, καὶ ἀμάρτυρον εἶχε τὸν ἔλεγχον· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἠνεγκε τὴν ἐπιτίμησιν. Τί οὖν; ἀνίατος ἔμενεν; Οὐδαμῶς, διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν· ἀλλ' ὡσπερ ἐπὶ τοῦ σεληνιαζομένου, τῶν μαθητῶν οὐκ ἰσχυσάντων τὸν δαίμονα ἐκβαλεῖν, ὁ Χριστὸς φησι, *Φέρετέ μοι αὐτὸν ὧδε*· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, τοῦ ἱερέως μὴ δυνηθέντος παντὸς δαίμονος χαλεπώτερον νόσημα, τὴν ἀμαρτίαν ἐκβαλεῖν, αὐτὸς λοιπὸν ὁ Θεὸς τὸν κάμνοντα μεταχειρίζεται. Καὶ τί ποιεῖ; Δέπραν ἐπαφίησιν αὐτοῦ τῷ μετώπῳ. *Ἐγένετο γὰρ, φησίν, ἐν τῷ ἀπειλησθαι αὐτὸν τῷ ἱερεῖ, λέπρα ἀνέτειλεν ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτοῦ, καὶ ἐξῆι λοιπὸν, καθάπερ οἱ τὴν ἐπὶ θάνατον ἀπαγόμενοι, σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχοντες, τῆς καταδικαζούσης σύμβολον ψήφου, οὕτω καὶ αὐτὸς τῆς ἀτιμίας τὸ σύμβολον ἐπὶ τοῦ μετώπου φέρων, οὐ δημίων αὐτὸν ἐλκόντων, ἀλλὰ αὐτῆς τῆς λέπρας ἀντὶ δημίων ἐπὶ κεφαλῇν^b ὠθούσης. Εἰσῆλθεν ἱερωσύνην λαθεῖν, ὁ δὲ καὶ τὴν βασιλείαν ἀπώλεσεν· εἰσῆλθε γενέσθαι σεμνότερος, καὶ γέγονεν ἐναγέστερος. Καὶ γὰρ ἰδιώτου παντὸς λοιπὸν ἀτιμότερος ἦν ἀκάθαρτος ὢν. Τοσοῦτόν ἐστι κακὸν τὸ μὴ μένειν ἔνδον ἐπὶ τῶν δοθέντων ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ μέτρων, ἂν τε ἐπὶ τιμῆς, ἂν τε ἐπὶ γνώσεως τοῦτο ἦ^c. Οὐχ ὄρας ταύτην τὴν θάλατταν, πῶς ἐστὶ ταῖς βίαις ἀφόρητος, πόσοις κορυφοῦται τοῖς κύμασιν; Ἀλλ' ὅμως πρὸς ὕψος διανισταμένη μέγα, καὶ μετὰ πολλοῦ προῖουσα τοῦ θυμοῦ, ἐπειδὴν ἔλθη πρὸς τὸ τεθὲν ὄριον αὐτῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ, τὰ κύματα εἰς ἀφρὸν διαλύσασα, πρὸς ἑαυτὴν ἐπάνεισι. Καίτοι γε τί ψάμμου γένοιτ' ἂν ἀσθενέστερον; Ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνό ἐστι τὸ κωλύον, ἀλλ' ὁ τοῦ θέντος φόβος. Εἰ δὲ οὐ σωφρονίζει σε τοῦτο τὸ παράδειγμα, τὰ κατὰ τὸν Ὀζίαν σε παιδεύετω, τὰ νῦν ἡμῖν εἰρημένα.*

Ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν ὀργὴν εἶδομεν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀξίαν ἀνταπόδοσιν, φέρε καὶ τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ καὶ τὴν πολλὴν ἐπιείκειαν ἐπιδείξωμεν. Οὐ γὰρ μόνους^d τοὺς περὶ τῆς ὀργῆς δεῖ κινεῖν λόγους, ἀλλὰ καὶ τοὺς περὶ τῆς χρηστότητος. ἵνα μήτε εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλωμεν τοὺς ἀκούοντας, μήτε εἰς ῥαθυμίαν. Οὕτω καὶ Παῦλος ποιεῖ, καὶ τούτοις ἀμφοτέροις κ' ἰνα τὴν παραίνεσιν, οὕτως λέγων· *Ἴδὲ οὖν τὴν χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν Θεοῦ, ἵνα καὶ τῷ φόβῳ καὶ ταῖς χρῆσταῖς ἐλπίσιν ἀναστήσῃ τὸν πεπτωκότα. Εἶδες ἀποτομίαν Θεοῦ; Ἴδὲ καὶ χρηστότητα.* [136] Πῶς οὖν ἀφόμεθα τὴν χρηστότητα; Ἄν μάθωμεν τίνος

^a Aliquot mss. τοῖς πτώμασι.

^b Ἀντὶ δημίων ἐπὶ κεφαλῆς, sic quidam mss.; Erasmus videtur legisse ἀντὶ δημίου, qui vertit, *carnificis loco*. Infra unus, teste Savilio, παντὸς λοιπὸν ἐναγέστερος ἦν ἀκάθαρτος ὢν.

^c Savil.: Sic habent caeteri codices praeter codicem Croshavii nostri, qui pro his verbis substituit, ἀλλ' ἀντ' ἐπιτιμήσεως διὰ τῆς λέπρας τοῖς πᾶσιν ἐπίγνωστον αὐτὸν ποιεῖ.

^d Unus μόνον. Paulo post unus εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλωμεν.

ἀξίος ἦν ὁ Ὀζίας. Τίνων οὖν ἀξίος ἦν; Ἀμα τῶν προθύρων ἐπιβάς τῶν ἱερῶν μετὰ τοσαύτης ἀναισχυντίας, μυρίων σκηπτῶν, καὶ τῆς ἐσχάτης κολάσεως καὶ τιμωρίας. Εἰ γὰρ οἱ πρῶτοι ταῦτα τολμήσαντες ταύτην ἔδοσαν τὴν δίκην, οἱ περὶ Δαθάν καὶ Κορὲ καὶ Ἀθειρῶν, πολλῶ μᾶλλον τοῦτον οὕτω κολάζεσθαι ἔδει, τὸν μηδὲ ταῖς ἐκείνων σωφρονισθέντα συμφοραῖς. Ἀλλ' οὐκ ἐποίησε τοῦτο ὁ Θεός, ἀλλὰ πρότερον αὐτῷ λόγους προσήγαγε· πολλῆς ἐπιεικείας γέμοντας διὰ τοῦ ἱερέως. Καὶ ἄπερ ὁ Χριστὸς παρήνευσεν ἀνθρώποις ποιεῖν, ὅταν εἰς ἀλλήλους ἀμαρτάνωσι^f, τοῦτο ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐποίησεν. *Ὅταν γὰρ, φησίν, ἀμάρτη εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, ἐλεγεξον αὐτὸν μετὰ σου καὶ αὐτοῦ μόνου.* Οὕτω καὶ τὸν βασιλέα τοῦτον ἠλεγξεν ὁ Θεός. Καὶ ὁ μὲν Χριστὸς φησιν· *Ἐὰν μὴ ἀκούσῃ σου, ἔστω σοι ὡς ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης*· ὁ δὲ Θεὸς φιλανθρωπία τοὺς οἰκείους ὑπερβαίνων νόμους, οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἐξέκοψεν, ἀλλὰ παρακούσαντα καὶ ἀγανακτήσαντα οὐκ ἀπέρριψεν, ἀλλὰ πάλιν προσίεται, καὶ παιδεύει τρόπῳ διόρθωσιν ἔχοντι μᾶλλον ἢ τιμωρίαν. Οὐδὲ γὰρ σκηπτὸν ἀφῆκεν ἄνωθεν, οὐδὲ κατέφλεξε τὴν ἀναίσχυτον κεφαλῇν, ἀλλὰ τῇ λέπρα μόνον ἐπαίδευσεν. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν Ὀζίαν τοιαῦτα· ἐγὼ δὲ ἐν ἔτι μόνον προσθεῖς καταπαύσω τὸν λόγον. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ὁ πάλαι καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐζητήσαμεν· τίνος ἔνεκεν ἐν τοῖς ἐξωπράγμασι, καὶ ἐν ταῖς προφητείαις, ἀπάντων εἰωθῶτων τῆς ζωῆς τῶν βασιλέων τοὺς χρόνους ἐπισημαίνεσθαι, οὗτος τοῦτο ἀφείξ, τοῦ χρόνου τῆς τελευτῆς μέμνηται τοῦ Ὀζίου, οὕτως λέγων· *Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς.* Καίτοι γε ἐνῆν τὸν τοῦ βασιλεύοντος χρόνον εἰπεῖν, ὡσπερ ἔθος ἅπασι τοῖς προφήταις ἦν· ἀλλ' οὐκ ἐποίησε τοῦτο. Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐκ ἐποίησε; Νόμος ἦν παλαιὸς τὸν λεπρὸν τῆς πόλεως ἐξελαύνεσθαι, ὥστε καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει βελτίους γενέσθαι, καὶ αὐτὸν μὴ προκείσθαι τοῖς βουλομένοις ὑβρίζειν σκωμμάτων καὶ χλευασίας ἀφορμὴν, ἀλλ' ἐξω τῆς πόλεως μένοντα, παραπέτασμα τῆς συμφορᾶς ἔχειν τὴν ἐρημίαν. Τοῦτο καὶ τὸν βασιλέα τοῦτον ὑπομένειν ἐχρῆν μετὰ τὴν λέπραν· ἀλλ' οὐκ ὑπέμεινε, τῶν ἐν τῇ πόλει διὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὸν αἰδεσθέντων, ἀλλ' ἔμενεν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ κρυφίως. Τοῦτο παρώξυνε τὸν Θεὸν, τοῦτο τὴν προφητείαν ἐκώλυσε· καὶ ὅπερ ἐπὶ τοῦ Ἡλὶ γέγονε, *Ῥῆμα τίμιον ἦν, καὶ οὐκ ἦν δρασις διαστέλλουσι.* Σὺ δὲ μοι καὶ ἐνταῦθα σκόπει τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν. Οὐ γὰρ ἀνέτρεψε τὴν πόλιν, οὐδὲ ἀπώλεσε τοὺς ἐνοικοῦντας· ἀλλ' ὅπερ φίλοι ποιοῦσι πρὸς τοὺς ὁμοτίμους τῶν φίλων, ἐπειδὴν ἔχωσὶ τι δίκαιον ἐγκαλεῖν, ἐν παρασιωπήσει μένοντες· τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς πρὸς τὸ ἔθνος ἐποίησε μείζονος ὢν ἀξίον κολάσεως καὶ τιμωρίας. [137] Ἐγὼ μὲν γὰρ ἐξέβαλον αὐτὸν, φησὶ, τοῦ ἱεροῦ, ὑμεῖς δὲ οὐδὲ τῆς πόλεως· ἐγὼ δῆσας αὐτὸν διὰ τῆς λέπρας, ἰδιώτην παρέδωκα, ὑμεῖς δὲ οὐδὲ οὕτω περιεγένεσθε, ἀλλὰ τὸν ὑπ' ἐμοῦ καταδικασθέντα οὐκ ἠνέχεσθε τῆς πόλεως ἐκβαλεῖν. Καίτοι ποῖος ἂν τοῦτο βασιλεὺς πράως ἠνεγκεν, ἀλλ' οὐκ ἂν ἐκ βάρθρων τὴν πόλιν ἀνέτρεψε, τὸν εἰς τὴν ὑπερορίαν μετοικισθῆναι καλευσθέντα, ἐνδιατρίθοντα τῇ πόλει ὄρων; ἀλλ' οὐχ ὁ Θεὸς τοῦτο ἐποίησε· Θεὸς γὰρ ἦν, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. Ἐπειδὴ δὲ ἐτελεύτησε, τῇ ζωῇ τούτου καὶ τὴν πρὸς ἐκείνους ὀργὴν συγκατέλυσε, καὶ τῆς προφητείας τὰς θύρας ἀνέφξε, καὶ πάλιν πρὸς αὐτοὺς ἐπανῆλθε. Σὺ δὲ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς καταλλαγῆς

^e Unus ἐπήγαγε.

^f Quidam mss. ἀμάρτωσι, et paulo post ἀμαρτήσῃ.

silio gratias agere : ille, inquit, indignatus est, et vultus reddidit acerbius. Neque enim perinde mala res est peccatum, atque post peccatum impudentia. Atqui non eodem modo David, sed quomodo? Postquam a Nathan incusatus esset de Bersabee, *Peccavi, inquit, Domino (2. Reg. 12. 13)*.

3. *Peccata justorum cedunt in bonum.* — Vidisti cor contritum? vidisti submissam animam? vidisti ut etiam lapsus sanctorum sint egregii? Quemadmodum enim præclara corpora etiam in adversa valetudine multa nobis formæ vestigia ostendant: sic et sanctorum animæ in ipsis etiam erratis suæ virtutis signa præ se ferunt. Et tamen ille in media regia accusabatur a propheta multis præsentibus; hic vero intus in adytis nullo teste redargutus est; verum ne sic quidem tulit increpationem. Quid igitur? insanabilis permansit? Nequaquam, propter Dei clementiam: sed quemadmodum de lunatico, cum discipuli non valerent ejicere dæmonium, dicit Christus: *Adducite mihi eum huc (Matth. 17. 16)*: sic et hic, cum sacerdos non posset morbum quovis dæmonio sæviorem, nempe peccatum, ejicere, ipse Deus laborantem aggreditur. Et quid facit? Leporam immittit fronti ipsius. *Factum est, inquit, cum ille minaretur sacerdoti, lepra effloruit in fronte ejus (2. Paral. 26. 19)*, jamque exhibat, sicut ii qui ad mortem abducuntur funem ore gestantes damnationis signata, sic et ille ignominie signum in fronte gestans, non carnificibus ipsum trahentibus, sed lepra loco carnificis ipsum præcipitem agente. Ingressus ut sacerdotium usurparet, etiam regnum perdidit: ingressus est ut fieret venerabilior, et factus est execrabilior. Nam cum immundus esset, quovis homine privato posthac vilior¹ erat. Adeo res est mala non manere intra fines nobis a Deo præscriptos, sive honoris sive cognitionis res fuerit. Nonne vides hoc mare, quam est ob violentiam intolerabile, quantis insurgat fluctibus? Attamen posteaquam vehementer insurrexit, multoque cum timore progressum est, ubi venerit ad terminum ipsi a Deo præscriptum, fluctibus in spumam solutis in sese redit. Et tamen quid arena possit esse infirmus? Verum non illa est quæ prohibet, sed ejus metus qui terminum posuit. Quod si hoc exemplum non te revocat ad moderationem, quæ Ozias acciderunt erudiant te, quæ nunc a nobis dicta sunt.

Vindicta mansuetudine temperata. — Verum quoniam iram Dei vidimus dignamque ultionem, age et humanitatem ejus multamque æquitatem commonstremus. Neque enim ea tantum dicenda sunt, quæ pertinent ad iram, verum etiam quæ ad mansuetudinem, ut neque in desperationem conjiciamus auditores, neque in socordiam. Sic enim et Paulus facit ex utraque temperans admonitionem, hunc in modum loquens: *Vide igitur bonitatem ac severitatem Dei (Rom. 11. 22)*; quo simul et terrore et bona spe excitet eum qui lapsus est. Vidisti severitatem Dei? vide et bonitatem? Quomodo igitur videbimus bonitatem? Si cogno-

verimus qua re dignus fuerit Ozias. Quibus igitur erat dignus? Ut simul atque intra sacrum vestibulum tanta cum impudentia irrupisset, mille fulminibus, extremo supplicio cruciatuque afficeretur. Si enim illi qui hæc primum sunt ausi, hanc dedere poenam, videlicet Dathan, Core et Abiron (*Num. 16*), multo magis hunc ad eum modum puniri oportuit, qui ne illorum quidem calamitatibus fuerit castigatus. Verum hoc non fecit Deus, sed prius illi sermones admovit per sacerdotem multa plenos humanitate: quodque Christus adhortatus est, ut facerent homines quoties in se invicem peccaverint, hoc Deus fecit erga hominem. Nam ait: *Cum peccaverit in te frater tuus, abi, argue eum inter te et ipsum solum (Matth. 18. 15)*. Sic et regem hunc redarguit Deus. Et Christus quidem dicit: *Si te non audierit, sit tibi velut ethnicus et publicanus (Ibid. v. 16. 17)*: at Deus clementia proprias supergrediens leges, nec sic quidem illum resecurit, nec audire nolentem indignantemque deiecit, sed iterum aggreditur castigatque modo correctionem habente potius quam ultionem. Neque enim fulmen vibravit e sublimi, neque exussit impudens caput, sed tantum lepra castigavit. Atque ea quidem quæ Ozias acciderunt, sic habent: ego vero si unum quiddam adhuc addidero, dicendi finem faciam. Quid autem hoc est? Quod pridem ab initio quærebamus, cur cum in rebus externis inque prophetiis, omnes soleant designare tempora vitæ regum, hic eo prætermisso, tempus sumat quo mortuus sit Ozias, ad hunc loquens modum: *Et factum est anno, quo mortuus est Ozias rex (Isai. 6. 1)*. Et tamen poterat regis tum regnantis tempus exprimere, quemadmodum omnibus prophetis mos erat: verum id non fecit. Quam ob causam igitur non fecit? Mos erat vetus leprosum e civitate expellere, ut et hi qui in civitate vivebant melius haberent, et ipse leprosus non esset iis qui contumeliam inferre vellent scommatum ac derisionis occasio, sed ut extra civitatem commorans, solitudinem veli loco haberet obtentam adversus injuriam calamitatis. Hoc et regem hunc perpeti oportuit post lepram; sed non perpesus est, iis qui in civitate erant illum ob principatum reverentibus, verum manebat domi suæ clanculum. Hoc ad iracundiam provocavit Deum, hoc propheciam inhibuit: quodque tempore Heli factum est, *Verbum pretiosum erat, nec erat visio distinguens (1. Reg. 3. 1)*. Tu vero mihi hic quoque considera Dei humanitatem. Non enim subvertit civitatem, neque perdidit inhabitantes; sed quod amici faciunt erga æquales amicos, quoties habent aliquid quod merito expostulent, obiter silentio ferunt expectantes: hoc et Deus erga gentem facit majore poena supplicioque dignam. Nam ego quidem, inquit, ejeci illum e templo, vos autem ne e civitate quidem: ego illum victum lepra, ita privatum reddidi, vos autem sic quidem validiores evasistis, sed a me condemnatum non sustinistis e civitate propellere. Tametsi quis rex factum hoc patienter tulisset, neque civitatem funditus subvertisset, cum videret eum, qui in exsi-

¹ Unus, teste Savilio, habet, *fragilior*, pro, *vilior*.

lium ire jussus esset, in civitate commorari? Verum Deus hoc non fecit; Deus enim erat, non homo. Ubi vero finita est hujus vita, simul et iram adversus illos deposuit, prophetiæque fores aperuit, ac rursus ad eos rediit. Tu vero ex reconciliationis modo considera Dei indulgentiam. Nam si quis expenderit justitiæ rationem¹, ne tum quidem reconciliari debuit. Quam ob causam? Quia non illorum opera ejectus est Ozias. Neque enim illi arreptum abegerant, sed mors naturæ lege superveniens eum tunc e civitate ejecit. Verum erga nos Deus non minimarum rerum usque adeo rationem habet, sed tantum hoc quærit, modum sese nobiscum reconciliandi. Proinde super his omnibus gratias agamus illi, glorificemus illius ineffabilem benignitatem: qua nos omnes dignos haberi contingat, gratia et misericordia unigeniti Filii ejus Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, honor et imperium, simul cum Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IN SERAPHIM, VI.

1. Vix tandem Ozias pelagus emensi sumus: vix autem sumus emensi, non propter itineris longitudinem, sed propter vestram, qui nobiscum navigatis, discendi cupiditatem. Ita gubernator etiam vectores nactus curiosos et magnificarum rerum avidos, quique peregrinas videre gestiunt civitates, non uno die viam conficit, licet unius diei fuerit intervallum, sed longe plus temporis terere cogitur, dum ad singulos portus navim appellit, et singulas ingredi urbes sinit, ut eorum qui secum navigant cupiditati quidpiam largiatur. Hoc a nobis quoque factum est, dum non circum insulas navigamus, nec emporia, portus, urbesque monstramus, sed virorum, qui præclare se gessere, virtutem, et eorum, qui lapsi sunt, negligentiam, regis impudentiam, sacerdotis in loquendo libertatem, iram Dei ac benignitatem, quarum utraque ad emendationem tendebat. Jam vero cum ad regiam civitatem pervenerimus, ne cunctemur amplius, sed nos ipsos tamquam in urbem ingressuri componamus, ut sic ad cælestem metropolim ascendamus, Jerusalem, omnium nostrum matrem, quæ libera est, in qua Seraphim, in qua Cherubim, in qua multa millia archangelorum, et innumera angelorum, ubi solium est regium. Nemo igitur profanus adsit, nemo piacularis: mystice quippe nobis suscipiendæ sunt narrationes: immundus nemo, et hoc auditorum cœtu adsit indignus: imo vero profanus et piacularis adsit quisvis, sed omni foris impuritate atque improbitate deposita sic ingrediatur. Illum enim, qui vestes habebat sordidas, sponsi pater e sponsi conclavi sacroque thalamo expulit, non quod sordidas vestes haberet, sed quod eas habens esset ingressus. Neque enim illi dixit, Cur vestem nuptialem non habes? sed, Cur non habens vestem nuptialem huc intrasti (Matth. 22. 12)? Stabas, inquit, mendicans in triviis, neque tuæ pau-

¹ Legit Erasmus: Nam si Deus expendisset justitiæ rationem, quæ lectio quadrare non videtur, nec in scopiam Colicium constructum compararet.

pertatis me puduit, ignominiam tuam non exhorui, sed ab illa omni vilitate liberatum in sacrum te thalamum introduxi, regia cœna sum dignatus, et extremo supplicio dignum ad supremam provexi dignitatem: at tu ne beneficiis quidem factus es melior, sed in solita perversitate mansisti, et cum in nuptias, tum in sponsum ipsum contumeliosus fuisti. Abi ergo deinceps, et debitas tanto stupori pœnas dato. Videat igitur unusquisque nostrum, ne forte talem vocem audiat, et omni abjecta cogitatione quæ spirituali sit indigna doctrina, ita sacræ mensæ particeps fiat. *Et factum est, inquit, in anno, quo mortuus est Ozias rex, vidi Dominum sedentem in solio excelso et elevato (Isai. 6. 1).* Quomodo viderit, minime novi. Se enim vidisse dixit, quomodo autem viderit, tacuit: excipio quæ dicta sunt, quæ silentio suppressa sunt, curiose non inquirō: quæ revelata sunt, intelligo, quæ sunt occultata, non scrutor: idcirco namque sunt occultata. Peplus est aureus expositio Scripturæ, stamen est aurum, subtegmen aurum. Aranearum telas non atexo: novi cogitationum mearum imbecillitatem. *Noli transferre terminos antiquos, inquit, quos posuerunt patres tui (Prov. 22. 28).* Terminos movere tutum non est: et quo pacto, quæ Deus posuit, transferemus? Vis discere, quomodo viderit Deum? Fias tu quoque propheta. Qui fieri potest hoc, inquires, cum uxorem habeam, cum mihi curæ sit educatio liberorum? Fieri quidem potest, si velis, carissime. Nam et ipse uxorem habuit, et duorum pater exstitit liberorum, nihil tamen horum impedimento illi fuit. Neque enim nobis impedimentum est itineris ad regnum cælorum conjugium: quoniam si impedimentum esset, et insidias nobis paratura fuisset uxor, cum eam a principio crearet Deus, adjutricem non appellasset. Vellem equidem dicere, quidnam sit Deum sedere: neque enim Deus sedet: cum hic sit corporum situs, Deus autem sit incorporeus.

2. *Seraphim dignitas maxima.* — Vellem dicere quid sit solium Dei: neque enim utique solio Deus comprehenditur, cum circumscribi minime possit Numen: sed vereor, ne si docendis istis immerer, protraham debiti solutionem. Omnes enim video narrationi de Seraphim inhiare, non solum hodie, sed jam inde a primo die: quapropter multitudinem sententiarum tamquam hominum cœtum magno cum impetu occurrentem perumpens, ad expositionem illam nostra festinat oratio. *Et Seraphim stabant in circuitu ejus, inquit (Isai. 6. 2).* Ecce Seraphim, quæ videre olim cupiebatis omnes. Contemplamini ergo, et cupiditatem explete: sed non cum tumultu, neque properanti cogitatione, sicut fit in Imperatorum ingressu: nam illic quidem istud ipsum merito accidit. Neque enim spectant satellites, ut spectatores oculis cuncta lustrent; sed, antequam recte viderint, præterire illos cogunt: hic vero non ita: sed contemplationem nostram sistit oratio, quousque omnia percurreritis, quæ percurreri a vobis possunt. *Et Seraphim stabant in circuitu ejus.* Ante naturæ dignitatem nos docuit istam ex loci vicinia dignitatem. Non enim

σκόπει τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν. Εἰ γὰρ τις ἐξετάζοιτο ^a τὸν τοῦ δικαίου λόγον, οὐδὲ τότε καταλλαγή-
ναι ἐχρῆν. Τίνος ἔνεκεν; Ὅτι οὐκ αὐτῶν κατόρθωμα
γέγονε τὸ τὸν Ὁζίαν ἐκβαλεῖν. Οὐ γὰρ αὐτοὶ λαθόν-
τες ἀπήλασαν, ἀλλ' ἡ τελευταῖα νόμῳ φύσεως ἐπελθοῦσα
τῆς πόλεως αὐτὸν ἐξέβαλε τότε. Ἄλλ' οὐκ ἀκρι-
βολογεῖται μέχρι τούτων πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός, ἀλλ' ἐν
μόνον ζητεῖ, σχῆμα τῆς πρὸς ἡμᾶς καταλλαγῆς. Ὑπὲρ
δὲ τούτων ἀπάντων εὐχαριστήσωμεν αὐτῷ, δοξάσωμεν
τὴν ἀφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν· ἧς γένοιτο πάντα
ἡμᾶς ἀξιόους φανῆναι, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς τοῦ μονο-
γενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, κράτος, τιμὴ, ἅμα τῷ ἁγίῳ
Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰώνων. Ἀμήν.

Εἰς τὰ Σεραφεῖμ. Γ'.

α'. Μόλις ποτὲ τὸ κατὰ τὸν Ὁζίαν διεπλεύσαμεν πέ-
λαγος· μόλις δὲ διεπλεύσαμεν, οὐ διὰ τὸ τῆς ὁδοῦ
μῆκος, ἀλλὰ διὰ τὸ φιλομαθὲς ὑμῶν τῶν συμπλεόντων
ἡμῖν. Οὕτω καὶ κυβερνήτης ἐπιθάτας ἔχων φιλο-
τίμους, καὶ πόλεις ξένας ἐπιθυμοῦντας ἰδεῖν, οὐκ ἐν
ἡμέρᾳ μιᾷ διανύει τὴν ὁδὸν, καὶ μιᾶς ἡμέρας τὸ διά-
στημα εἶη, ἀλλὰ πλείονα διατρίβειν ἀναγκάζεται
χρόνον, καθ' ἕκαστον λιμένα τὸ σκάφος ὀρμίζων ^b,
καθ' ἕκαστην πόλιν ἐπιθαίνειν ἐπιτρέπων, ὥστε χα-
ρίσασθαι τι τῇ τῶν συμπλεόντων ἐπιθυμίᾳ. Τοῦτο καὶ
ἡμεῖς ἐποιήσαμεν, οὐ νήσους πλέοντες, οὐδὲ ἐπίνεια
καὶ λιμένας καὶ πόλεις ἐπιδεικνύντες, ἀλλ' ἀνδρῶν
κατωρθωκότων ἀρετὴν, καὶ διημαρτηκότων ῥαθυμίαν,
βασιλέως ἀναισχυντίαν, καὶ παρρησίαν ἱερέως, ὀργὴν
Θεοῦ καὶ φιλανθρωπίαν, ἀμφοτέρα πρὸς διόρθωσιν
γεγενημένα. Ἄλλ' ἐπειδὴ λοιπὸν εἰς τὴν βασιλικὴν
ἀπηντήσαμεν πόλιν, μηκέτι μέλλωμεν, ἀλλὰ κατα-
στελλαντες ἑαυτοὺς, ὡς εἰς πόλιν εἰσιέναι μέλλοντες,
οὕτως ἀναβῶμεν εἰς τὴν ἄνω μητρόπολιν, τὴν Ἱερου-
σαλήμ, τὴν μητέρα πάντων ἡμῶν, τὴν ἐλευθέραν,
ἔνθα [138] τὰ Σεραφεῖμ, ἔνθα τὰ Χερουβεῖμ, ἔνθα
χιλιάδες ἀρχαγγέλων, ἔνθα μυριάδες ἀγγέλων, ἔνθα ὁ
θρόνος ὁ βασιλικός. Μηδεὶς τοίνυν παρέστω ^c βέβηλος,
μηδὲ ἐναγῆς· μυστικῶν γὰρ μέλλομεν κατατολμᾶν
διηγημάτων· μηδεὶς ἀκάθαρτος καὶ τῆς ἀκροάσεως
ταύτης ἀνάξιος· μᾶλλον δὲ καὶ βέβηλος καὶ ἐναγῆς
παρέστω πᾶς, ἀλλὰ τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ τὴν πονηρίαν
ἀποθέμενος ἔξω πᾶσαν, οὕτως εἰσὶτω. Καὶ γὰρ ἐκεῖνον
τὸν τὰ ῥυπαρὰ ἱμάτια ἔχοντα διὰ τοῦτο ἐξήλασε τοῦ
νυμφῶνος καὶ τῆς ἱερᾶς παστᾶδος ὁ τοῦ νυμφίου πατήρ,
οὐκ ἐπειδὴ εἶχεν ἱμάτια ῥυπαρὰ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔχων
αὐτὰ, οὕτως εἰσῆει. Οὐδὲ γὰρ εἶπε πρὸς αὐτὸν, Διὰ τί
οὐκ ἔχεις ἔνδυμα γάμου; ἀλλὰ, Διὰ τί οὐκ ἔχων
ἔνδυμα γάμου οὕτως εἰσῆλθες; Ἐπὶ τῶν τριόδων,
φησὶν, εἰστήκεις προσαιτῶν ^d, καὶ οὐκ ἐπησχύνθη
σου τὴν πενίαν, οὐκ ἐβδελυξάμην σου τὴν ἀτιμίαν,
ἀλλὰ πάσης ἐκείνης ἀπαλλάξας σε τῆς εὐτελείας,
εἰστήγαγον εἰς τὸν νυμφῶνα τὸν ἱερὸν, καὶ δείπνιον
ἔξισσα βασιλικῶν, καὶ πρὸς τὴν ἄνω τιμὴν ἤγαγον
τὸν ἐσχάτης ὄντα κολάσεως ἄξιον· σὺ δὲ οὐδὲ ταῖς

εὐεργεσίαις ἐγένου βελτίων, ἀλλ' ἐπὶ τῆς συνήθους
ἔμεινας κακίας, ὑβρίσας μὲν εἰς τοὺς γάμους, ὑβρί-
σας δὲ εἰς τὸν νυμφῶνα. Ἄπιθι τοίνυν λοιπὸν, καὶ δίδου
τὴν ὀφειλομένην τῆς τοιαύτης ἀναισθησίας τιμω-
ρίαν. Σκοπεῖτω τοίνυν καὶ ἡμῶν ἕκαστος, μήπως
ταύτην ^e ἀκούσῃ τὴν φωνὴν, καὶ πάντα λογισμὸν
ἀποβαλὼν τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας ἀνάξιν, οὕτω
τῆς ἱερᾶς μετεχέτω τραπέζης. Καὶ ἐγένετο, φησὶ,
τοῦ ἐννυκτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεὺς,
εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ
καὶ ἐπηρμένου. Πῶς εἶδεν, οὐκ οἶδα· ὅτι μὲν γὰρ
εἶδεν, εἶπεν, τὸ δὲ πῶς εἶδεν, ἐσιώπησε· δέχομαι τὰ
εἰρημένα, οὐ πολυπραγμονῶ τὰ σεσηγημένα· κατανοῶ
τὰ ἀποκαλυφθέντα, οὐ περιεργάζομαι τὰ συγκεκα-
λυμμένα· διὰ τοῦτο γὰρ συγκεκάλυπται. Πέπλος
χρυσοῦς ἐστὶ τῶν Γραφῶν ἡ διήγησις, ὁ στήμων
χρυσός, ἡ κρόκη χρυσός ^f. Οὐ παρυφαίνω τῶν ἀραχνῶν
τὰ ὑφάσματα· τῶν ἐμῶν λογισμῶν τὴν ἀσθένειαν οἶδα.
Μὴ μέταιρε ὄρια ἀκόνη, φησὶν, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες
σου. Ὅρια κινεῖν οὐκ ἀσφαλές· καὶ πῶς, ἃ περ ἡμῖν ὁ
Θεός ἔθηκε, μεταθήσομεν; Βούλει μαθεῖν πῶς εἶδε
τὸν Θεόν; Γενοῦ καὶ αὐτὸς προφήτης. Καὶ πῶς δυνα-
τὸν τοῦτο, φησὶ, γυναῖκα ἔχοντα, καὶ παιδοτροφίας
ἐπιμελούμενον; Δυνατὸν μὲν, ἐὰν ἐθέλης, ἀγαπητέ.
Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς γυναῖκα εἶχε, καὶ παίδων δύο ^g
πατήρ ἦν, ἀλλ' οὐδὲν τούτων αὐτὸν ἐκώλυσε. Οὐ γὰρ
ἐστὶ κώλυμα τῆς πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀποδημίας ^h ἢ ὁ
γάμος· ἐπεὶ εἰ κώλυμα ἦν, καὶ ἐπιβουλεύειν ἡμῖν
ἔμελλεν ἡ γυνή, οὐκ ἂν αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς ποιῶν ὁ Θεός,
ἐκάλεσε βοηθόν. Ἐβουλόμην μὲν οὖν εἰπεῖν τί ποτὲ
ἐστὶ τὸ καθῆσθαι τὸν Θεόν· οὐ γὰρ δὴ καθῆται ὁ
Θεός· σωμάτων γὰρ ὁ σχηματισμός· τὸ Θεῖον δὲ
ἀσώματον.

β'. [139] Ἐβουλόμην εἰπεῖν τί ποτὲ ἐστὶ θρόνος Θεοῦ·
οὐ γὰρ δὴ θρόνος ὁ Θεός ἐμπεριεῖληπται· ἀπερίγραπτον
γὰρ τὸ Θεῖον· ἀλλὰ δέδοικα, μὴ τῇ περὶ τούτων
ἐνδιατρίδων διδασκαλίᾳ, παρελκύσω τὸ ὄφλημα. Καὶ
γὰρ πάντα ὀρῶ πρὸς τὰ Σεραφεῖμ κεχηνότας, οὐχὶ
τῆμερον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ πρώτης ἡμέρας· διόπερ,
καθάπερ πλῆθος ἀνθρώπων, πολλῇ τῇ ῥύμη δια-
κόπτων ὁ λόγος τῶν ἀπαντῶντων νοημάτων ⁱ τὸ πλῆ-
θος, πρὸς ἐκείνην ἐπέιγεται τὴν ἐξήγησιν. Καὶ τὰ
Σεραφεῖμ εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ, φησὶν. Ἴδου τὰ
Σεραφεῖμ, ἃ πάλοι ἐπεθυμεῖτε πάντες ἰδεῖν. Θεάσασθε
τοίνυν, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλήσατε, ἀλλὰ μὴ
μετὰ θορύβου, μηδὲ σπεύδοντι τῷ λογισμῷ, ὅπερ
ἐπὶ τῶν βασιλικῶν εἰσόδων γίνεται· ἐκεῖ μὲν γὰρ
εἰκότως τοῦτο αὐτὸ συμβαίνει. Οὐ γὰρ ἀναμένουσιν οἱ
δορυφόροι τῶν ὀρώντων τὰς ὄψεις, ἀλλὰ πρὶν ἢ πάντα
αὐτοῖς ὀφθῆναι καλῶς, ἀναγκάζουσι παρατρέχειν·
ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἴστησιν ἡμῖν ὁ λόγος τὴν
θεωρίαν, ἕως οὗ πάντα ἐπέλθῃτε, ὅσα δυνατὸν ἐπελ-
θεῖν. Καὶ τὰ Σεραφεῖμ εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ.
Πρὸ τοῦ τῆς φύσεως ἀξιώματος ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὸ ἀπὸ
τῆς ἐγγύτητος τῆς κατὰ τὸν τόπον ἀξίωμα. Οὐ γὰρ
εἶπε πρῶτον τίνα ἦν τὰ Σεραφεῖμ, ἀλλ' εἶπεν ἔνθα
ἐστήκασι. Τοῦτο γὰρ ἐκεῖνου τὸ ἀξίωμα μεῖζον. Πῶς;
Ὅτι οὐχ οὕτω δείκνυσι τὰς δυνάμεις ἐκείνας μεγάλας
οὔσας, τὸ Σεραφεῖμ εἶναι, ὡς τὸ ἐγγὺς ἐστάναι τοῦ

^a Alii ἐξετάζοι, alii ἐξετάζει. Erasmus legisse videtur εἰ
γὰρ Θεός ἐξετάζοιτο, quæ lectio quadrare non videtur. nec
in quoriam codicum nostrorum comparet. Sav. et Mor. εἰ
γὰρ τις ἐξετάζοιτο. Notat tamen Savil. in aliis exemplari-
bus legi εἰ γὰρ Θεός. Sed longe præstat lectio editorum.

^b Unus, notante Savil., τὸ σκάφος ἐνορμίζων, et paulo
post ἐπιθαίνειν ἐπιτρέπει.

^c Μηδεὶς οὖν παρέστω. Sic mss. pars maxima.

^d Alii ἐπαίτων.

^e Sic quidam mss., melius quam editi, qui habent μή
τις ταύτην, quæ postrema lectio non ita quadrat ad præ-
cedentem vocem ἕκαστος, ut μήπως. Ibid. alii τὴν φωνὴν,
ἀλλὰ πάντα, non male.

^f Unus ἡ κρόκη χρυσή.

^g Alius καὶ παίδων δύο.

^h Unus ἐπιδημίας.

ⁱ Unus habet ἀπάντων τῶν νοημάτων.

θρόνου βασιλικού. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς τῶν δορυφόρων ἐκείνους ἐπισημοτέρους εἶναι νομίζομεν, οὓς ἂν ἴδωμεν ἐγγὺς τοῦ ζεύγους ἐλαύνοντας τοῦ βασιλικοῦ ὀχήματος^α. Οὕτω καὶ τῶν δυνάμεων τῶν ἀσωμάτων ἐκεῖναί εἰσι λαμπρότεροι, ὅσαι περ ἂν ᾤσιν ἔγγιστα τοῦ θρόνου. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἀφείς διαλεχθῆναι περὶ τοῦ τῆς φύσεως αὐτῶν ἀξιώματος, πρότερον ἡμῖν διαλέγεται περὶ τῆς τοῦ τόπου προεδρίας, εἰδὼς ὅτι οὗτος μεῖζων ὁ κόσμος ἐστὶ, καὶ ὅτι τοῦτο τῶν φύσεων ἐκείνων τὸ κάλλος. Καὶ γὰρ τοῦτο ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ πᾶσα ἀσφάλεια, τὸ κύκλω τοῦ θρόνου ἐκείνου φαίνεσθαι. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων ἐστὶν ἰδεῖν· καὶ γὰρ ἐκείνους βουλόμενος δεῖξαι μεγάλους ὁ Χριστὸς, οὐκ εἶπεν, ὅτι ἄγγελοι εἰσι, καὶ ἐσίγησεν· ἀλλ', "Ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς." Ὡς περ γὰρ ἐκεῖ^β μεῖζόν ἐστι τῆς ἀγγελικῆς ἀξίας τὸ βλέπειν τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς· οὕτω τῆς τῶν Σεραφείμ ἀξίας μεῖζον τὸ ἐστάναι κύκλω τοῦ θρόνου, καὶ μέσον ἔχειν αὐτόν. Ἄλλὰ τοῦτο τὸ μέγα καὶ σοὶ δυνατόν ἐστιν, ἂν ἐθέλης, λαθεῖν. Οὐ γὰρ δὴ τῶν Σεραφείμ μόνον μέσος ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν αὐτῶν, ἂν ἐθέλωμεν. Οὐ γὰρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς, φησὶ, *συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν*· καὶ, *Κύριος ἐγγὺς τοῖς συντετριμμένοις τῇ καρδίᾳ, καὶ τοὺς ταπεινοὺς τῷ πνεύματι σώσει*. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος βοᾷ· *Τὰ ἄνω φρονεῖτε, οὐ ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ^γ καθήμενος*. Εἶδες πῶς ἡμᾶς [140] ἔστησε μετὰ τῶν Σεραφείμ, ἐγγὺς ἀγαθῶν τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ; Εἰτά φησὶν· *Ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ, καὶ ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ*. Τί ἡμῖν αἱ ἐξ πτέρυγες ἐνδείκνυνται αὐταί; Ἐὐφρόνη καὶ μετάρσιον καὶ κοῦφον καὶ τὸ ταχὺ ἐκείνων τῶν φύσεων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Γαβριὴλ ὑπόπτερος κάπτειν, οὐκ ὅτι πτερὰ περὶ τὴν ἀσώματον ἐκείνην δύναμιν, ἀλλ' ὅτι ἐκ τῶν^δ ὑψηλοτάτων κατῆλθε χωρίων, καὶ τὰς ἄνω διατριβὰς ἀφείς ἀφίχεται. Τί δὲ καὶ ὁ ἀριθμὸς βούλεται τῶν πτερύγων; Ἐνταῦθα οὐδεὶς τῆς παρ' ἡμῶν ἐρμηνείας· αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ὁ λόγος ἐπέλυσε, τὴν χρεῖαν ἡμῖν αὐτῶν ἐξηγησάμενος· *Ταῖς γὰρ δυσὶ, φησὶν, ἐκάλυπτον τὰ πρόσωπα ἑαυτῶν*· εἰκότως, ὥσπερ τινὶ διπλῷ διαφράγματι τὰς ὕψεις τειχίζουσαι, διὰ τὸ μὴ φέρειν τὴν ἐκ τῆς δόξης ἐκείνης ἐκπιδῶσαν ἀστραπὴν. Καὶ ταῖς δυσὶ τοὺς πόδας ἐκάλυπτον^ε, τάχα διὰ τὴν αὐτὴν ἐκπληξίν. Εἰώθαμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς, ὅταν ὑπὸ τινος θάμβους κατασχεθῶμεν, πάντοθεν περιστέλλειν τὸ σῶμα. Καὶ τί λέγω τὸ σῶμα, ὅπου γε καὶ αὐτὴ ἡ ψυχὴ τοῦτο παθοῦσα ἐν ταῖς ὑπερβαλλούσαις ἐπιφανείαις, καὶ τὰς ἐνεργείας ἑαυτῆς^ς συνέλκουσα, πρὸς τὸ βάθος καταφεύγει, καθάπερ τινὶ περιβολαίῳ τῷ σώματι ἑαυτὴν πάντοθεν περιστέλλουσα; Ἄλλὰ μή τις ἐκπληξίν καὶ θάμβος ἀκούων, ἀπὸ τῆς ἀγωνίας αὐταῖς ἐγγίνεσθαι νομιζέτω· καὶ γὰρ μετὰ τῆς ἐκπλήξεως ταύτης καὶ ἡδονὴ τις ἀφόρητος κεκραμένη ἐστὶ. Ταῖς δὲ δυσὶν ἐπέτοντο^ς. Καὶ τοῦτο σημεῖον τοῦ τῶν ὑψηλῶν ἐφίεσθαι συνεχῶς, καὶ μηδέποτε κάτω βλέπειν. Καὶ ἐκέκραγεν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον·

Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος. Καὶ ἡ κραυγὴ πάλιν τοῦ θαύματος ἡμῖν δεῖγμα μέγιστον· οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς ὕμνουσιν, ἀλλὰ μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς· καὶ οὐδὲ μετὰ κραυγῆς ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ διηνεκῶς τοῦτο ποιῶσι. Τὰ μὲν γὰρ λαμπρὰ τῶν σωμάτων, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ἢ λαμπρὰ, τότε ἡμᾶς μόνον ἐκπλήττειν εἴωθεν, ὅταν πρῶτον αὐτῶν ταῖς ὄψεσιν ἀντιλαμβανώμεθα· ἐπειδὴν δὲ πλέον αὐτῶν ἐνδιατρίψωμεν τῇ θεωρίᾳ, τῇ συνηθείᾳ τὸ θαῦμα καταλύομεν, τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἐμμελετησάντων λοιπὸν τοῖς σώμασι. Διὰ τοῦτο καὶ εἰκόνα βασιλικὴν ἄρτι μὲν ἀνατεθεῖσαν καὶ φαιδρὸν ἀπὸ τῶν χρωμάτων στίλβουσαν ἰδόντες, ἐκπληττόμεθα· μετὰ δὲ μίαν καὶ δευτέραν ἡμέραν οὐκέτι θαυμάζομεν^β. Καὶ τί λέγω εἰκόνα βασιλικὴν, ὅπου γε καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου τοῦτο αὐτὸ πεπόνθαμεν, ὧν οὐδὲν γένοιτ' ἂν φαιδρότερον σῶμα; Οὕτως ἐπὶ τῶν σωμάτων ἀπάντων ἡ συνηθεία καταλύει τὸ θαῦμα· ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης οὐκ οὕτως, ἀλλὰ πᾶν τὸναντίον. Ὅσον γὰρ ἐνδιατρίβουσι^ι τῇ θεωρίᾳ τῆς δόξης ἐκείνης αἱ δυνάμεις αὐταί, τοσοῦτον μᾶλλον ἐκπλήττονται καὶ ἐπιτείνουσι τὸ θαῦμα· διὰ τοῦτο καὶ ἐξ οὗ [141] γέγονασι μέχρι νῦν ὀρώται τὴν δόξαν ἐκείνην, μηδέποτε^ι ἐπαύσαντο μετ' ἐκπλήξεως βοῦσαι· ἀλλ' ὅπερ ἡμεῖς πάσχομεν ἐν βραχεῖ καιρῷ κατὰ τῶν ὄψεων ἡμῶν ἀστραπῆς φερομένης, τοῦτο ἐκεῖνα διηνεκῶς ὑπομένουσι, καὶ ἀπαύστως μετὰ τινος ἡδονῆς τὸ θαῦμα ἔχουσι. Καὶ γὰρ οὐ μόνον κεκράγασι, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους τοῦτο ποιῶσιν, ὃ τῆς ἐπιτεταμένης ἐκπλήξεως σημεῖόν ἐστιν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς, βροντῆς καταρρήγνυμένης, ἢ τῆς γῆς σειομένης, οὐ μόνον ἀναπηδῶμεν καὶ βοῶμεν^κ, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους καταφεύγομεν ἐν ταῖς οἰκίαις. Τοῦτο καὶ τὰ Σεραφείμ ποιεῖ· καὶ διὰ τοῦτο ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον κέκραγεν, Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος.

γ'. Ἄρα ἐπέγνωτε τὴν φωνὴν ταύτην; Ἄρα ἡμετέρα ἐστὶν, ἢ τῶν Σεραφείμ; Καὶ ἡμετέρα καὶ τῶν Σεραφείμ, διὰ τὸν Χριστὸν τὸν ἀνελόντα τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, καὶ εἰρηνοποιήσαντα τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τὸν ποιήσαντα τὰ ἀμφοτέρωθεν ἐν. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐν τοῖς οὐρανοῖς οὗτος ἤδετο μόνον ὁ ὕμνος· ἐπειδὴ δὲ ἐπιβῆναι τῆς γῆς κατηξίωσεν ὁ Δεσπότης, καὶ τὴν μελωδίαν ταύτην κατήνεγκε πρὸς ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας οὗτος ἀρχιερεὺς, ἐπειδὴν ἐπὶ τῆς ἀγίας ταύτης ἐστήκη τραπέζης, τὴν λογικὴν ἀναφέρων λατρείαν, τὴν ἀναίμακτον προσφέρων θυσίαν, οὐκ ἀπλῶς ἡμᾶς ἐπὶ τὴν εὐφημίαν ταύτην καλεῖ, ἀλλὰ πρότερον τὰ Χερουβείμ εἰπὼν, καὶ τῶν Σεραφείμ ἀναμνήσας, οὕτω παρακελεύεται πᾶσιν ἀναπέμψαι τὴν φρικωδεστάτην φωνὴν, τῇ τῶν συγχορευόντων^ι μνήμη τὴν διάνοιαν ἡμῶν ἀπὸ τῆς γῆς ἀνασπῶν, καὶ μονονουχί βοῶν πρὸς ἕκαστον ἡμῶν, καὶ λέγων· μετὰ τῶν Σεραφείμ ἄδεις, μετὰ τῶν Σεραφείμ στήθι, μετ' ἐκείνων τὰς πτέρυγας πέτασον, μετ' ἐκείνων περίπτασον τὸν θρόνον τὸν βασιλικόν.

Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ μετὰ τῶν Σεραφείμ ἔστηκα, ὅπου γε ὧν οὐκ ἐτόλμησεν ἀψασθαι τὰ Σεραφείμ, ταῦτά σοι μετὰ ἀδείας ἔδωκεν ὁ Θεός; Ἀπεστάλη γὰρ πρὸς με, φησὶν, ἐν τῶν Σεραφείμ, καὶ εἶχεν ἀνθρώπου πυρός, ὃν τῇ λαβίδι ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ

^α Ὀχήματος *deest in quibusdam mss.*

^β Savil. ἐνταῦθα.

^γ Unus habet τοῦ Πατρὸς.

^δ Alii ἀλλ' ἵνα δείξῃ τῷ προφῆτῃ ὅτι ἐκ τῶν.

^ε Ἀστραπῆν. Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς πόδας ἐκάλυπτον, sic quidam mss.

^ς Παθοῦσα ἀπὸ τῆς ἀκρας ἐπιφανείας τὰς ἐνεργείας αὐτῆς, sic quidam mss. Haec lectio certe non spernenda.

^ζ Alii ἐπέταντο. Unus infra habet ἕτερον πρὸς τὸ ἕτερον.

^α Θαυμάζομεν post οὐκέτι in Savil. non habetur, et certe sine dispendio praetermitti potest.

^ι Alii ἐνεδιέτριβον, et paulo post ἐξεπλήττοντο καὶ ἐπέτεινον.

^ι Alii οὐδέποτε.

^κ Alii ἀναπηδῶμεν οὐδὲ βοῶμεν.

^ι Unus τῶν συγχορευτῶν. Non alii γῆς ἀνασπῶνται σπινθάρων μονονουχί.

dixit primum, quænam Seraphim essent, sed ubi starent dixit. Hæc enim dignitas major est illa. Quo tandem pacto? Quod nimirum haud ita demonstret magnas illas esse virtutes, quod sint Seraphim, quam quod prope solium stent regium. Nam et nos illos nobiliores esse satellites arbitramur, qui juxta jugum regii currus incedunt. Ita quoque virtutum illarum incorporearum illustriores sunt illæ, quæ solio Dei sunt proximæ. Idcirco etiam propheta de naturali eorum dignitate disserere omittens, prius nobis de loci prærogativa disserit, quod hunc majorem esse sciat ornatum, et ab hoc naturæ illorum pulchritudinem dimanare. Hoc enim gloria, honor, et securitas omnis, ut in circuitu solii illius appareant. Hoc et in angelis cernere licet: nam et illos esse magnos volens Christus ostendere, non eos angelos esse dixit, et tacuit: sed, *Quia angelî eorum semper vident faciem Patris mei qui in cælis est* (Matth. 18. 10). Nam ut illic angelica dignitate majus est faciem Patris videre: sic et dignitate Seraphim majus est in circuitu stare solii, atque in eorum medio ipsum esse. Sed et hoc magnum fieri potest ut adipiscaris si velis: non enim est in medio Seraphim tantum, sed et in medio nostri ipsorum, si velimus. *Ubi enim sunt duo vel tres congregati*, inquit, *in nomine meo, ibi sum in medio eorum* (Matth. 18. 20); et, *Dominus juxta est iis, qui contrito sunt corde, et humiles spiritu salvabit* (Psal. 33. 19). Propterea clamat etiam Paulus: *Quæ sursum sunt sapite, ubi Christus est in dextera Dei sedens* (Coloss. 3. 2). Vides ut nos cum Seraphim statuerit, et juxta regium solium deduxerit? Deinde subjicit: *Sex alæ uni, et sex alæ alteri* (Isai. 6. 2). Quid nobis hæc sex alæ designant? Altitudinem, sublimitatem, levitatem, celeritatem naturarum illarum. Propterea Gabriel quoque descendit alatus, non quod alis instructa sit incorporea illa natura, sed quod ab altissimis¹ locis illis descenderit, ac supernis illis conventibus relictis advenerit. Quid autem sibi vult alarum numerus? Hoc loco nostra interpretatione nihil est opus: seipsam enim oratio satis exposuit, cum illarum nobis usum indicavit: *Duabus enim*, inquit, *operiebant faciem suam*; merito, tamquam oculos duplici quodam septo munientes, quod exsipientem ab illa gloria fulgorem minime ferrent. *Et duabus pedes obtegebant*, ob eandem forte consternationem. Solemus quippe nos etiam, cum stupor aliquis nos invaserit, corpus omni ex parte contegere. Quid corpus dico, cum et ipsi animæ hoc contingat in apparitionibus quæ modum excedunt, et repressis actionibus suis ad inferiora confugiat, seque corpore tamquam pallio quodam obvolvatur? Verumtamen nemo cum stuporem et consternationem audit, tristem aliquem illis ingenerari timorem arbitretur: siquidem huic consternationi immensa quædam voluptas est admixta. *Duabus autem volabant*. Et hoc indicium est eos sublimia semper appetere, nec umquam deorsum respicere. *Et clamabat alter ad alterum, Sanctus, sanctus,*

¹ Alii sic habent: illa natura, sed ut notum faceret prophetæ quod ab altissimis, etc.

sanctus (Isai. 6. 3). Et ipse clamor rursus admirationis indicium nobis est maximum: non enim quovis modo concinunt hymnum, sed cum clamore valido; neque cum clamore simpliciter, sed et semper hoc factitant. Nam splendida quidem corpora, quamvis supra modum sint splendida, tamen solum nos ad admirationem solent traducere, cum ea primum oculis usurpaverimus: cum vero multoties contemplandis illis immorati fuerimus, admiratio consuetudine tollitur, ubi se spectandis illis corporibus oculi deinceps exercuerint. Propterea cum regiam imaginem recens positam multoque colorum splendore fulgentem intuemur, obstupescimus: post unum autem et alterum diem non jam amplius admiramur. Et quid dico regiam imaginem, cum in aspectu radiorum solis hoc ipsum nobis accidat, quibus nullum corpus splendidius inveniri potest? Sic omnium corporum admirationem tollit consuetudo: sed in Dei gloria non ita fit, at plane contrarium. Quanto enim magis illius gloriæ contemplationi virtutes immorantur istæ, tanto magis obstupescunt, et admirationem suam intendunt: quam ob causam, ex quo esse cœperunt, ad hunc usque diem gloriam illam intuentes, cum stupore clamare non cessant: sed quod in exiguo temporis spatio nobis contingit, dum fulgor in oculos fertur nostros, hoc illæ perpetuo patiuntur, et continua admiratione cum voluptate quadam afficiuntur. Neque vero solum clamant, sed ad invicem id agunt, quod intensæ cujusdam admirationis est signum. Ita nos quoque, dum erumpit tonitru cum fragore, vel terra movetur, non modo resiliimus, et clamamus, sed ad invicem in ædibus nostris confugimus. Hoc et Seraphim agunt: ideoque alter ad alterum clamabat, *Sanctus, sanctus, sanctus*.

3. Numquid hanc vocem agnovistis? numquid nostra est, an vero Seraphim? Et nostra et Seraphim, beneficio Christi, qui medium parietem maceræ sustulit, et pacificavit omnia quæ in cælis sunt, et quæ in terris, et ejus beneficio, qui utraque fecit unum. Nam antea quidem in cælis tantum hymnus iste canebatur: postquam autem in terram venire dignatus est Dominus, hunc etiam concentum ad nos detulit. Propterea quoque magnus hic Pontifex cum juxta sacram hanc mensam constiterit, ut rationalem cultum exhibeat, et sacrificium offerat incruentum, non simpliciter nos ad hanc faustam acclamationem invitat, sed ubi prius Cherubim nominavit, et Seraphim mentionem fecit, tum demum ad hanc tremendam vocem mittendam omnes adhortatur, et dum eorum nos admonet, qui nobiscum choros agitant, mentem nostram a terra subducit, unumquemque nostrum his propemodum verbis excitans: Una cum Seraphim canis, una cum Seraphim sta, cum illis alas extende, cum illis regium solium circumvola.

Altare cæleste figura altaris Ecclesiæ. Cur jejunia ante communionem. — Quid vero mirum, si cum Seraphim steteris, cum ea quæ Seraphim non audent contingere, tibi Deus libere tractanda concesserit? *Missus est enim ad me*, inquit, *unus de Seraphim, et*

habebat carbonem ignis, quem forcipe sumpserat de altari (Isai. 6. 6), illud altare figura est et imago istius altaris : ignis ille, spiritualis ignis istius. At non est ausus Seraphim manu contingere, sed forcipe : tu vero manu accipis. Enimvero si eorum quæ proposita sunt dignitatem spectes, ipso contactu Seraphim multo majora sunt ista : sin autem Domini benignitatem consideres, ne ad nostram quidem descendere vilitatem eorum gratia quæ proposita sunt erubescit. Hæc igitur cogitans, mi homo, et quanta doni sit magnitudo tecum reputans, aliquando tandem exsurge, atque avulsus a terra in cælum ascende. Verum trahit nos corpus, et deorsum ferri cogit? Sed ecce adventant jejunia, quæ pennas animæ leves reddunt, et levi sarcinam carnis efficiunt, licet plumbo quovis gravius corpus acceperint. Verumtamen sermonem de jejuniis tautisper differamus, hunc autem de mysteriis jam instituamus, quorum gratia et ipsa jejunia sunt statuta. Nam sicut in Olympicis certaminibus luctationum finis est corona, sic et jejunii finis est munda communitio : itaque nisi diebus istis fuerit a nobis hoc præstitum, ubi temere ac frustra nos ipsos afflixerimus, expertes corona ac sine præmio ex jejunii scammate discedemus. Propterea majores etiam nostri jejunii stadium extenderunt, ac poenitentiae certum nobis tempus assignarunt, ut ubi nos expurgaverimus, omnesque sordes absterserimus, ita demum accedamus. Ideo nunc etiam ex hoc tempore clara voce denuntio, obtestor, precor, et obsecro ne cum macula, ne cum prava conscientia ad sacram hanc mensam accedamus : neque enim hoc accessus, neque communitio dici potest, quamvis millies sanctum illud corpus attingamus, sed condemnatio, supplicium et poenarum accessio. Nullus igitur peccator accedat : imo vero non dico, nullus peccator, quandoquidem meipsum priorem a divina mensa repellere ; sed qui perseveret peccator, nullus accedat. Hæc igitur jam ex hoc tempore prædico, ne cum dies regiarum epularum advenerint, cum illa adfuerit sacra vespera dicere queat aliquis, Inparatus intravi ac nullus, et hæc olim prædici oportuit. Si enim olim hæc audissem, omnino mutatus essem, omnino postquam meipsum expurgassem, ita demum accessissem. Ne igitur ullus has prætexere possit excusationes, jam ex hoc tempore prorsus obtestor et cohortor, ut magnam exhibeamus poenitentiam. Scio nos omnes reos esse supplicii, nec ullum posse gloriari mundum se habere egrum : sed non hoc malum est gravissimum, quod mundum cor non habeamus, sed quod mundum non habentes cor, nec ad eum accedamus, qui mundum potest illud reddere. Potest enim si velit : vel potius multo magis quam nos puros nos esse vult, sed expectat, ut exigam a nobis occasionem accipiat, ut confidenter nos coronet. Quis major fuit peccator quam publicanus? Sed ut dixit tantum : *Deus, propitius esto mihi peccatori* (Luc. 18. 13), plus quam Pharisæus justificatus descendit. Tametsi quantam vim habuit dictum illud? Verum non dictum ipsum purgavit, sed affectus cum quo dictum

illud protulit : imo vero ne solus quidem affectus, sed ante ipsum Dei benignitas.

4. Quod enim, quaeso, tam egregium est facinus, quis labor, quis sudor peccatori, ut se peccatorem esse persuadeat sibi, et hoc apud Deum profiteatur? Vides haud frustra dixisse me, Deum velle exigam a nobis occasionem arripere, tum ipsum deinde ad salutem nostram cuncta conferre? Poenitentiam igitur agamus, ploremus, lamentemur. Sæpenumero cum filiam quis amiserit, majorem vitæ suæ partem in luctu ac mœrore traducit : nos animam perdidimus, nec tamen lugemus? excidimus a salute, nec plangimus? Quid de anima et salute loquor? Dominum adeo mitem ac benignum irritavimus, neque sub terra nos abscondimus? Non enim tantum providi ac solliciti domini, sed et patris indulgentis, et liberorum amantissimæ matris omnem benevolentiam exsuperat ea, qua nos complectitur, sollicitudine. *Numquid enim obliviscetur, inquit, mulier parvuli sui, ut non misereatur fetuum uteri sui? Licet autem et mulier oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui, dicit Dominus* (Isai. 49. 15). Enimvero ante demonstrationem fide digna vel sola fuerit affirmatio : quippe quæ Dei sit : nihilominus tamen, age, rebus ipsis expressam demonstrationem exhibeamus. Cum imperasset aliquando filio Rebecca, ut illam de furto benedictionis fabulam ageret; postquam omni ex parte præclare ipsum adornavit, eique fratris personam imposuit : quandoquidem ne sic quidem illum fiducia præditum vidit, omnem ex animo filii metum volens eximere, *Super me sit, ait, tua maledictio, fili* (Gen. 27. 13). Matris revera vox, et quæ amore filii esset incensa. Christus autem non hoc dixit tantum, sed etiam fecit : non promisit tantum, sed et opere exhibuit, quod et Paulus clara voce pronuntiat dicens : *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum* (Gal. 3. 13). Hunc igitur num, quaeso, irritabimus? an non est hoc ipsa gehenna gravius, et immortalis verme, et igne qui numquam exstinguitur?

Ad sacram mensam quomodo accedendum. — Quando igitur ad sacram mensam es accessurus, illic adesse Dominum omnium arbitrare : siquidem adest revera, et quæ sit mens cujusque cognoscit, ac videt quis cum ea qua par est sanctitate, quis cum conscientia depravata accedat, cum immundis et sordidis cogitationibus, cum nefariis actionibus. Quod si quempiam talem offenderit, primum quidem ipsum iudicio conscientiae tradit : deinde vero si forte seipsum cogitationibus castiget, reddatque meliorem, rursus illum admittit ; quod si maneat incorrectus, tum demum in ejus manus incidit tamquam ingratus et scelestus. Quantum vero sit istud, ex Paulo discere, qui sic ait : *Horrendum¹ incidere in manus Dei viventis* (Hebr. 10. 31). Scio mordere vos hæc verba : sed quid faciam? Nisi acerba

¹ Aliquot Mss. variant in verbis minimi momenti. In libro autem Croshavii sic legitur : *Quod si maneat incorrectus, jubet pedes manusque ligari ingratum et impudentem. Horrendum, etc.*

θυσιαστηρίου. Ἐκεῖνο τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυσιασ-
στηρίου τούτου τύπος ἐστὶ καὶ εἰκὼν· ἐκεῖνο τὸ πῦρ,
τούτου τοῦ πυρὸς τοῦ πνευματικοῦ. Ἄλλ' οὐκ ἐτόλ-
μησεν ἄφασθαι τῇ χειρὶ τὰ Σεραφεῖμ, ἀλλὰ τῇ λαβί-
δι· σὺ δὲ τῇ χειρὶ λαμβάνεις. Ἄν μὲν οὖν^α πρὸς τὴν
ἀξίαν ἰδῆς τῶν προκειμένων, καὶ τῆς τῶν Σεραφεῖμ
ἀφῆς ταῦτα μεῖζω πολλῶ· ἂν δὲ τὴν τοῦ Δεσπότη σου
φιλανθρωπίαν ἐννοήσης, οὐδὲ πρὸς τὴν ἡμετέραν εὐ-
τέλειαν ἐπαισχύνεται κατελθεῖν τῶν προκειμένων ἢ
χάρις. Ταῦτ' οὖν ἐννοῶν, ἄνθρωπε, καὶ τὸ μέγεθος
τῆς δωρεᾶς λογιζόμενος, ἀνάστηθι ποτε, καὶ τῆς γῆς
ἀποστάς, πρὸς^β τὸν οὐρανὸν ἀνάστηθι. Ἄλλ' ἔλκει τὸ
σῶμα καὶ βιάζεται κάτω; Ἄλλ' ἰδοὺ προσελαύνουσι
νηστεία, κοῦφα μὲν τῆς ψυχῆς ἐργαζόμεναί τὰ πτε-
ρὰ, κοῦφον δὲ τῆς σαρκὸς κατασκευάζουσαι τὸ φορ-
τίον, κἂν μολύβδου παντὸς βαρύτερον λάβωσι σῶμα.
[142] Ἄλλ' ὁ μὲν τῆς νηστείας ἀναμενέτω λόγος, ὁ
δὲ τῶν μυστηρίων ἤδη κινεῖσθω, δι' ἃ καὶ αἱ νηστεῖαι.
Καθάπερ γὰρ τῶν ἐν τοῖς Ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσι πα-
λαισμάτων τέλος ὁ στέφανος, οὕτω καὶ τῆς νηστείας
τέλος ἡ καθαρὰ κοινωνία· ὡς ἐὰν μὴ τοῦτο κατορ-
θώσωμεν διὰ τῶν ἡμερῶν τούτων, εἰκὴ καὶ μάτην
κατακόψαντες ἐξυτοῦς, ἀστεφάνωτοι καὶ χωρὶς βρα-
θειῶν ἀπὸ τοῦ σκάμματος τῆς νηστείας ἀναχωρήσο-
μεν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ πατέρες ἐξέτειναν τῆς νηστείας
τὸ στάδιον, προθεσμίαν μετανοίας διδόντες ἡμῖν, ἵνα
καθηράμενοι καὶ ἀποσμήξαντες ἑαυτοὺς, οὕτω προσ-
λώμεν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐντεῦθεν ἤδη βοῶ λαμπρᾶ
τῇ φωνῇ, καὶ διαμαρτύρομαι καὶ ἱκετεύω καὶ ἀντι-
βολῶ, μὴ μετὰ κηλίδος, μηδὲ μετὰ πονηροῦ συνειδό-
τος τῇ ἱερᾷ ταύτῃ προσιέναι τραπέζῃ· οὐ γὰρ ἂν εἴη
τοῦτο πρόσδος, οὐδὲ^γ κοινωνία, κἂν μυριάκις ἀψώ-
μεθα τοῦ ἁγίου σώματος ἐκείνου, ἀλλὰ καταδίκη καὶ
κόλασις, καὶ τιμωρίας προσθήκη. Μηδεὶς τοίνυν
ἀμαρτωλὸς προσίτω, μᾶλλον δὲ οὐ λέγω, μηδεὶς
ἀμαρτωλὸς, ἐπεὶ πρότερον ἑμαυτὸν ἀπείργω τῆς θείας
τραπέζης· ἀλλὰ μηδεὶς μένων ἀμαρτωλὸς προσίτω.
Διὰ τοῦτο ἐντεῦθεν ἤδη προλέγω, ἵνα μὴ τῶν βασι-
λικῶν καταλαβόντων δειπνῶν, καὶ τῆς ἱσραῆς ἐσπέρας
παραγινόμενης ἐκείνης, ἔχη τις λέγειν, ἀπαρασκευά-
στος εἰσῆλθον καὶ ἔρημος, καὶ ὅτι πάλαι ταῦτα προ-
εἶπεν ἐχρῆν. Εἰ γὰρ πάλαι ταῦτα ἤκουσα, πάντως
ἂν μετεδαλόμην, πάντως ἂν ἑμαυτὸν καθάρας, οὕτω
προσῆλθον. Ἴν' οὖν μηδεὶς ταῦτα προφασίζεσθαι ἔχη,
ἐντεῦθεν ἤδη προδιαμαρτύρομαι καὶ παρακαλῶ πολ-
λὴν ἐπιδειξασθαι τὴν μετάνοιαν. Οἶδα ὅτι πάντες
ἐσμέν ἐν ἐπιτιμίοις, καὶ ὅτι οὐδεὶς καυχῆσεται ἀγνὴν
ἔχαιν τὴν καρδίαν· ἀλλ' οὐ τοῦτό ἐστι τὸ δεινόν, ὅτι
ἀγνὴν καρδίαν οὐκ ἔχομεν, ἀλλ' ὅτι μὴ ἔχοντες καρ-
δίαν ἀγνὴν, οὐδὲ τῷ δυναμένῳ ποιῆσαι ταύτην ἀγνὴν
προσερχόμεθα. Δύναται γὰρ, ἐὰν ἐθέλῃ· μᾶλλον δὲ
καὶ πλέον ἡμῶν καθαρὸς ἡμᾶς εἶναι θέλει^δ, ἀλλὰ
ἀναμένει μικρὰν παρ' ἡμῶν ἀφορμὴν λαβεῖν, ἵνα
μετὰ παρήρησις ἡμᾶς στεφανώσῃ. Τίς τοῦ τελώνου
γέγονεν ἀμαρτωλότερος; Ἄλλ' ἵνα μόνον εἴπῃ, Ὁ
Θεός, Ἰλάσθητί μοι τῷ ἀμαρτωλῷ, κατῆλθεν ὑπὲρ
τὸν Φαρισαῖον^ε δεδικαιωμένος. Καίτοι πόσῃ δύναμιν
εἶχεν ἡ λέξις ἐκείνη; Ἄλλ' οὐχ ἡ λέξις αὐτὸν ἐκάθη-
ρεν, ἀλλ' ἡ διάθεσις, μεθ' ἧς καὶ τὴν λέξιν ἐκείνην

εἶπε· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἡ διάθεσις μόνη, ἀλλὰ πρὸ ταύ-
της ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία

δ. Ποῖον γὰρ, εἶπέ μοι, κατόρθωμα, ποῖος πόνος,
ποῖος ἰδρὼς τῷ ἀμαρτωλῷ, πείσαι ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶν
ἀμαρτωλὸς, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν τοῦτο εἶπεν; Ὁρᾶς
ὡς οὐ μάτην ἔλεγον, ὅτι μικρὰς παρ' ἡμῶν ἐπιλαθέ-
σθαι προφάσεως βούλεται, καὶ τὸ πᾶν αὐτὸς εἰσφέρει
λοιπὸν εἰς τὴν σωτηρίαν ἡμῶν; Μετανοήσωμεν [143]
τοίνυν ι, κλαύσωμεν, θρηνήσωμεν. Θυγατέρα τις πολ-
λάκις ἀποθαλῶν, τὸν πλείω διατελεῖ τῆς ζωῆς αὐτοῦ
χρόνον ἐν θρήνοις καὶ ὄδυρμοῖς· ἡμεῖς ψυχὴν ἀπωλέ-
σαμεν, καὶ οὐ θρηνοῦμεν; σωτηρίας ἐξεπέσομεν,
καὶ οὐ κατακοπτόμεθα^β; Καὶ τί λέγω ψυχῆς καὶ
σωτηρίας; Δεσπότην παρωξύνσαμεν οὕτω πρᾶον
καὶ ἡμερον, καὶ οὐ κατορύττομεν ἑαυτοὺς; Καὶ γὰρ
οὐχὶ δεσπότην κηδεμονικοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ πατρὸς
φιλοστόργου καὶ μητρὸς φιλόπαιδος πᾶσαν εὐνοίαν
ὑπερβαίνει τῇ περὶ ἡμᾶς κηδεμονίᾳ. Μὴ ἐπιλήσθη-
ται γὰρ, φησί, γυνὴ τοῦ παιδίου αὐτῆς, ἢ τοῦ μὴ
ἐλεῆσαι τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς; Εἰ δὲ καὶ
ἐπιλάθοιτο γυνὴ, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαι σου,
λέγει Κύριος. Πιστὴ μὲν οὖν καὶ πρὸ ἀποδείξεως ἡ
ἀπόφασις· Θεοῦ γὰρ ἐστὶ· πλὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν
πραγμάτων, φέρε, παράσχωμεν τὴν ἀπόδειξιν^γ. Ἡ
Ῥεβέκκα ποτὲ κελεύουσα τῷ παιδί τὸ κατὰ τὴν κλο-
πὴν τῶν εὐλογιῶν ὑποκρίνασθαι δρᾶμα, καὶ περι-
στείλασα αὐτὸν πάντοθεν καλῶς, καὶ τὸ προσωπεῖον
ἐπιθεῖσα τοῦ ἀδελφοῦ, ἐπειδὴ εἶδεν οὐδὲ οὕτω θάρ-
ρόντα, βουλομένη πάντα φόβον τοῦ παιδὸς ἐξελεῖν,
Ἐπ' ἐμὲ ἡ κατάρα σου, τέκνον, φησί. Μητρὸς ὄν-
τως τὸ ῥῆμα, καὶ ἐκκαιομένης τοῦ παιδός. Ἄλλ' ὁ
Χριστὸς τοῦτο οὐκ εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐποίησεν·
οὐκ ἐπηγγεῖλατο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἔδειξε. Καὶ
βοᾷ Παῦλος λέγων· Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγήρασεν ἐκ
τῆς καταράς τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν
κατὰρα. Τοῦτον οὖν παροξυνοῦμεν; εἶπέ μοι· καὶ
πῶς οὐ γεέννης αὐτῆς τοῦτο χαλεπώτερον, καὶ τοῦ
ἀτελευτήτου σκώληκος, καὶ τοῦ ἀσβέστου πυρός;

Ὅταν οὖν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσιέναι μέλλῃς, νό-
μιζε ἐκεῖ καὶ τὸν βασιλεῖα τῶν ἀπάντων παρεῖναι·
καὶ γὰρ πάρεστιν ὄντως, τὴν ἐκάστου καταμανθάνων
γνώμην, καὶ ὁρᾷ τίς μὲν μετὰ προσηκούσης ἀγιωσύ-
νης, τίς δὲ μετὰ πονηροῦ προσέρχεται συνειδότης,
μετὰ λογισμῶν ἀκαθάρτων καὶ ῥυπαρῶν, μετὰ πρά-
ξεων μιαρῶν. Κἂν μὲν εὖροι τινὰ τοιοῦτον, τέως μὲν
αὐτὸν τῷ δικαστηρίῳ τοῦ συνειδότης παραδίδωσιν·
εἶτα ἂν μὲν λαβὼν ἐκεῖνος^ι μαστίξῃ τοῖς λογισμοῖς,
καὶ βελτίῳ κατασκευάσῃ, προσίεται πάλιν αὐτόν· ἂν
δὲ ἀδιόρθωτος μείνῃ, καὶ οὕτω τότε λοιπὸν εἰς τὰς
αὐτοῦ χεῖρας ἐμπίπτει, ὡς ἀχάριστος καὶ ἀγνώμων.

Ὅσον δὲ τοῦτό ἐστιν, ἄκουε Παύλου λέγοντος· Φοβε-
ρὸν ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος. Οἶδα ὅτι δά-
κνει τὰ ῥήματα, ἀλλὰ τί πάθω; Εἰ μὴ πικρὰ ἐπιθῶ-
μαι τὰ φάρμακα, τὰ τραύματα οὐκ ἀφαιρεθήσεται·
ἂν πικρὰ ἐπιθῶμαι, ὑμεῖς τὴν ὀδύνην οὐ φέρετε.

^ι Aliquot mss. οὖν. Paulo post eundem distulit.

^β Alii καὶ οὐ κατακοπτόμεθα. Ibidem alii καὶ τί λέγω
ψυχὴν καὶ σωτηρίαν;

^γ Tres mss. πραγμάτων ἀπόδειξιν ἐπαγάγωμεν.

^δ Λαβὼν ἐκεῖνος. Savil. : « Forte λαβὼν ἐκεῖνος, ut referatur
ad συνειδότης. » Verum illa generum ἐναλλαγή frequens
est apud Chrysost. aliosque scriptores. Mox tres mss. μένη,
κελεύει πρὸς τὰς αὐτοῦ παραδοθῆναι χεῖρας τὸν ἀγνώμονα καὶ
ἀναίσθητον, φοβερὸν δὲ τὸ ἐμπεσεῖν. Hic addit Savilius. :
« μείνη καὶ οὕτω τότε λοιπὸν εἰς τὰς αὐτοῦ χεῖρας ἐμπίπτει,
ὡς ἀχάριστος καὶ ἀγνώμων, ὅσον δὲ τοῦτό ἐστιν, ἀκούε Παύ-
λου λέγοντος, φοβερὸν ἐμπ. In libro Cantabrigiensi sic : μέ-
νη· κελεύει πρὸς τὰς αὐτοῦ παραδοθῆναι χεῖρας τὸν ἀγνώμο-
να καὶ ἀναίσθητον. Φοβερὸν δὲ τὸ ἐμπ. In libro Croshavii
sic : μένη; κελεύει δεθῆναι χεῖρας καὶ πόδας τὸν ἀγνώμονα
καὶ ἀναίσθητον. Φοβερὸν δὲ τὸ ἐμπ. »

^α Unus ἂν μὲν γάρ. Infra quidam ἐννοήσης, εἴση ὅτι πρὸς
τὴν ἡμετέραν εὐτέλειαν ἀπὸ ταύτης ἠνέσχετο τῶν προκειμένων
ἡ χάρις ἐλθεῖν

^β Alii τῆς γῆς ἀπαλλάγηθι. καὶ πρὸς

^γ Alii τοῦτο προσεδόξα, οὐδέ.

^δ Alii ἐὰν ἐθέλῃ· καὶ θέλει δὲ μᾶλλον ἡμῶν αὐτῶν καθαρὸς
εἶναι ἡμᾶς, non male.

^ε Locus κατῆλθε, πρὸς τὸν Φαρισαῖον.

Στενά μοι πάντοθεν· πλὴν ἀλλ' ἀναγκαῖον ἀνασχεῖν τὴν χεῖρα λοιπόν· καὶ γὰρ ἱκανὰ τὰ εἰρημένα πρὸς διόρθωσιν τῶν προσεχόντων. [144] Ἄλλ' ἵνα μὴ μόνοις ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις δι' ὑμῶν γένηται χρῆσιμα, φέρε αὐτὰ πάλιν ἀνακεφαλαιώσωμεθα. Διελέχθημεν περὶ τῶν Σεραφείμ, ἐδείξαμεν ὅσον ἐστὶν ἀξίωμα, πλησίον ἐστάναι τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ, καὶ ὅτι καὶ ἀνθρώποις τὸ ἀξίωμα τοῦτο κεκτηθῆναι δυνατόν. Εἶπομεν περὶ τῶν πτερυγῶν, καὶ τῆς ἀπροσίτου δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, καὶ περὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ συγκαταβάσεως γενομένης· προσεθήκαμεν τὴν αἰτίαν τῆς κραυγῆς καὶ τοῦ διηνεκοῦς θαύματος, καὶ πῶς ἐν ἀκαταπαύστῃ θεωρίᾳ ἀκχτάπαυστος καὶ ἡ δοξολογία τῶν Σεραφείμ· ἀνεμνήσαμεν ὑμᾶς εἰς ποῖον ἐτελέσαμεν χορὸν, καὶ μετὰ τίνων τὸν κοινὸν ἀνυμνήσαμεν Δεσπότην· τοὺς περὶ μετανοίας προσεθήκαμεν λόγους· καὶ τέλος, ὅσον ἐστὶ κακὸν προσιέναι τοῖς μυστηρίοις μετὰ πονηροῦ συνειδότος, ἀπεδείξαμεν, καὶ

πῶς οὐκ ἔστι διαφυγεῖν τὸν ἀδιόρθωτον μένοντα^a. Ταῦτα καὶ γυνὴ παρὰ ἀνδρὸς μανθανέτω, καὶ παῖς παρὰ πατρὸς, καὶ οἰκέτης παρὰ δεσπότητος, καὶ γείτων παρὰ γείτονος, καὶ φίλος παρὰ φίλου, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ταῦτα διαλεγώμεθα· καὶ γὰρ καὶ τῆς ἐκείνων σωτηρίας ἡμεῖς ἐσμεν ὑπεύθυνοι. Εἰ γὰρ καὶ τὰ ὑποζύγια αὐτῶν πεπτωκότα διαναστήσαι, καὶ πεπλανημένα διασῶσαι καὶ ἐπαναγαγεῖν κελευόμεθα, πολλῶ μᾶλλον τὴν ψυχὴν αὐτῶν πλανωμένην ἐπαναγαγεῖν χρῆ, καὶ πεπτωκυῖαν διανιστᾶν. Ἄν οὕτω τὰ καθ' ἑαυτοὺς καὶ τὰ κατὰ τοὺς πλησίον οἰκονομῶμεν, δυνησόμεθα μετὰ παρρησίας στήναι ἐμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, τιμὴ, κράτος, σὺν τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμήν.

^a Duo mss. διαφυγεῖν τὸν τὰ τοιαῦτα τολμήσαντα. Utrouvis modo legeris, eodem recidit oratio.

MONITUM

Ad hanc homiliam hæc notat Savilius : « Hanc orationem sane perquam elegantem et γνησίαν debemus Bibliothecæ Serenissimi Bavaricæ Ducis : quo dolendum magis unicum nobis ejus obtigisse exemplar, quod tamen tale fuit, ut pauca admodum supersint emendanda, præter unam aut alteram lacunulam. » Loca vero illa, quæ vitium præferabant, utcumque supplevimus, ut in notis videbis.

[145] ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΦΗΤΙΚΗΝ ΡΗΣΙΝ

Τὴν λέγουσαν· « Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ἐποίησα φῶς καὶ σκότος, ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτιζὼν κακά. »

α'. Ὀλίγα μὲν τὰ εἰρημένα, γλυκεῖα δὲ τοῦ μέλιτος ἡ πηγὴ, μέλιτος κόρον οὐκ ἔχοντος. Τοῦτο μὲν γὰρ τὸ αἰσθητὸν μέλι ἐν τῇ γλώττῃ καταλύει τὴν ἡδονὴν, καὶ εἰς φθορὰν χωρεῖ· τὸ δὲ τῆς διδασκαλίας μέλι ἐγκεύθεται τῷ συνειδότι, διηνεκῇ τὴν εὐφροσύνην παρασχόν, καὶ πρὸς ἀφθαρσίαν ἡμᾶς χειραγωγοῦν. Καὶ τὸ μὲν ἀπὸ βοτανῶν συντίθεται, τὸ δὲ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν ὑφαίνεται. Τοῦτο σήμερον ὑμᾶς ἐνέπλησεν ὁ καλῶς εἰρηκῶς, καὶ τῆς ὑπακοῆς τὸ βραβεῖον ἤρπασε, καὶ τῆς ἀγάπης τὴν ἰσχὺν ὑπέδειξε καὶ τῆς πίστεως τὴν εὐγένειαν. Φέρε δὴ καὶ ἡμεῖς τὴν εἰωθυῖαν πάλιν ὑμῖν παραθῶμεν τράπεζαν μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας· καὶ γὰρ σφόδρα χαίρομεν, ὅτι ἱπποδρομίας οὐσὶς λαμπρᾶς, τοσοῦτον ἐνταῦθα πληθὺς ἀφίκεται τῆς ἐκεῖ καταφρονῆσαν διατριβῆς. Διὸ δὴ καὶ αὐτοὶ μετὰ πολλῆς τῆς δαψιλείας τὸν κρατῆρα ἰστώμεν, κρατῆρα οὐ μέθην ποιοῦντα, ἀλλὰ σωφροσύνην κατασκευάζοντα. Τοιοῦτος γὰρ ὁ τῶν Γραφῶν εἶδος, τοιαῦτα τῆς τραπέζης ταύτης τὰ ὄψα· οὐ πιαί-

νει σάρκα. Καὶ ταῦτα λέγομεν οὐκ ἀτιμάζοντες τῆς σαρκὸς τὴν φύσιν, ἀλλὰ προτιμῶντες τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν· οὐδὲ τὴν χρῆσιν ἐκβάλλοντες, ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν κολάζοντες. Κἂν γὰρ φιλοσοφῶμεν, οὕτω δεῖ φιλοσοφεῖν, ὥστε μὴ διδόναι τοῖς τῶν αἰρετικῶν στόμασι λαθῆν. Καὶ γὰρ τὸ σῶμα τοῦτο ἔλαττον μὲν τῆς ψυχῆς, οὐκ ἐναντίον δὲ τῇ ψυχῇ· ἀλλ' ἀπλῆ μὲν αὐτῇ, διακονεῖται δὲ ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς ἐκείνου. Ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς οὐκ ἐκ μιᾶς καὶ δύο καὶ τριῶν οὐσιῶν τόδε τὸ πᾶν συνεστήσατο, ἀλλὰ ποικίλας καὶ διαφόρους φύσεις εἰσήγαγε, τῆς οἰκειᾶς σοφίας τὴν περιουσίαν ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν γινομένων ἐπιδεικνύμενος. Οὐ γὰρ οὐρανὸν ἐποίησε μόνον, ἀλλὰ καὶ γῆν· οὐ γῆν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἥλιον· οὐχ ἥλιον μόνον, ἀλλὰ καὶ σελήνην· οὐ σελήνην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀστέρας· οὐκ ἀστέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀέρα· οὐκ ἀέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ νεφέλας· οὐ νεφέλας μόνον, ἀλλὰ καὶ αἰθέρα· οὐκ αἰθέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ λίμνας, καὶ πηγὰς, καὶ ποταμούς, καὶ ὄρη, καὶ νάπας, καὶ βουνοὺς, καὶ λειμῶνας,

medicamenta adhibeam, vulnera non tollentur; sin adhibeam acerba, vos dolorem non sustinetis. Angustiae mihi sunt undique, sed operæ pretium fuerit manum deinceps cohibere; sufficiunt enim dicta ad eorum, qui attentis fuerint, emendationem. Verumtamen ut non solum vobis, sed et cæteris utilia vestra opera fiant, age rursus ea summam collecta repetamus. Disservimus de Seraphim, ostendimus quanta sit dignitas, juxta regium solium stare, et in hominum potestate situm esse, ut dignitatem illam adipiscantur. Diximus de alis, et de inaccessiblei Dei virtute, deque indulgentia, qua se nobis attemperavit; adjecimus et causam clamoris ac perpetuæ admirationis, et qui fiat, ut dum Seraphim indesinenter Deum contemplantur, eum indesinenter quoque glorificent; commonefecimus vos cuiam choro accenseamur, et cum quibus communem Dominum laudemus; adjecimus et de pœ-

nitentia sermones; ac demum, quam grave sit malum cum prava conscientia ad sacra mysteria accedere, demonstravimus, et quo pacto fieri nequeat, ut qui manet incorrectus, pœnam evitet. Hæc et uxor a viro discat, et filius a patre, et servus a domino, et vicinus a vicino, et amicus ab amico; imo etiam inimicis letamur: nam et illorum salutis nobis est ratio reddenda. Si enim illorum erigere jumenta quæ ecciderint, et quæ aberraverint conservare ac reducere jubemur (*Exod. 23. 5*), multo magis errantem eorum animam nos reducere, et collapsam oportet erigere. Si hoc pacto nostras et proximorum res dispensaverimus, ante tribunal Christi cum fiducia stare poterimus, cum quo Patri gloria, honor, imperium, una cum sancto ac vivifico Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

AD HOMILIAM SEQUENTEM.

Difficile porro est statuere Antiochiæne an Constantinopoli hanc habuerit homiliam Chrysostomus. Auguratur Tillemontius, Constantinopoli dictam fuisse, quia Chrysostomus hic post alium concionatus dicitur; sed iam levi conjecturæ ne ipse quidem Tillemontius adstipulari audeat.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducei.

IN PROPHETICUM DICTUM ILLUD,

EGO DOMINUS DEUS FECI LUMEN ET TENEBRAS, FACIENS PACEM, ET CREANS MALA (*Isai. 45. 7*).

1. Pauca sunt quidem dicta, sed dulcis fons mellis est, mellis quod fastidium minime parit. Nam hoc quidem mel sensibile voluptatem in lingua finit, et in corruptionem abit: mel vero doctrinæ conscientiam afficit (a), eamque perpetua lætitia perfundit, et ad immortalitatem nos deducit. Atque illud quidem ex herbis componitur, hoc autem ex divinis Scripturis textitur: hoc vos hodierno die complevit is, qui præclare dixit, et obedientiæ præmium reportavit, ac vim caritatis et fidei nobilitatem ostendit. Age ergo nos quoque multa cum alacritate solitam mensam vobis rursus apponamus: non enim mediocriter gaudemus, quod cum adeo celebres sint ludi Circenses, illa ludicra occupatione contempta huc tanta multitudo confluxerit. Quocirca nos etiam multa cum liberalitate craterem statuimus, craterem qui ebrietatem minime

gignit, sed temperantiam parit. Tale namque Scripturarum est vinum, talia mensæ sunt istius obsonia: pinguem et obesam carnem non reddunt. Et hæc dicimus, non ut ignominia carnem afficiamus, sed quod animæ nobilitatem plura æstimemus: neque vero usum rejicimus, sed excessum reprimimus. Si enim philosophemur, ita philosophandum est, ut hæreticorum (a) linguis ansam non demus. Nam hoc quidem corpus minus est anima, contrarium vero non est animæ: sed simplex est quidem illa, verum corporis cupiditatibus famulatur. Deus enim artifex præstantissimus non ex una et duabus et tribus substantiis hoc universum constituit, sed varias ac distinctas invexit naturas, ut abundantiam sapientiæ suæ in diversitate rerum ostenderet. Non enim cælum condidit solum, sed et terram: non terram solum, sed et solem: non solem modo, sed et lunam: non lunam solum, sed et stellas: non stellas solum, sed et ærem: non ærem solum, sed et nubes: non nubes solum, sed etiam

(a) In Græco, ὑπὸ κρυπτῆς τῆς συνειδήσεως. Ad literam est, *absconditur in conscientia*. Savilius suspicatur legendum esse, ὑπὸ κρυπτῆς. Sed nihil suspectum in hac lectione animadverto. Frontonius ducæus vertit, *conscientiam afficit*, magis sensum si e-ctaus, quam etymologiam.

(a) Manichæos intelligit.